

Bezdomovectví současnosti a možnosti řešení či mírnění této problematiky

Bc. Tomáš Tulpa

Diplomová práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tomáš TULPA**
Osobní číslo: **H09476**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Bezdomovectví současnosti a možnosti jeho řešení nabízené společností**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti fenoménu bezdomovectví.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu - případové studie.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Hradecká, V., Hradecký, I. Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996, ISBN 80-902292-0-4.

Hradecký, I. a kol., Definice a typologie bezdomovství, Praha, Naděje 2007, ISBN 978-80-86451-13-8

Průdková, T., Novotný, P. Bezdomovectví, Praha: Triton, 2008, ISBN 978-80-7387-100-0

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B., Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie, Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, ISBN 978-80-7338-069-04.

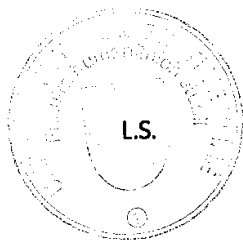
Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Michaela Jurtíková**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **21. ledna 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **29. dubna 2011**

Ve Zlíně dne 21. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

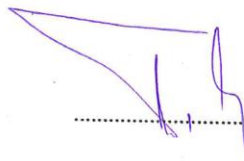
Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 27. 4. 2011

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

⁽¹⁾ Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odprá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídáne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá problematikou fenoménu bezdomovectví. V teoretické části vyjmenovává pojmy, které s touto problematikou souvisí, provádí klasifikaci a členění tohoto jevu. Zabývá se příčinami vzniku tohoto jevu, jeho následky a v neposlední řadě sociálními službami, které tento problém mírní či řeší, včetně jejich ukotvení v zákoně. Praktická část práce je věnována kvalitativnímu výzkumu provedenému v azylových a sociálních centrech na území města Brna, kdy za cíl si klade zmapovat fungování těchto center a služeb, které poskytují osobám bez domova.

Klíčová slova: bezdomovec, bezdomovectví, chudoba, exkluze, resocializace, pomoc

ABSTRACT

The Diploma thesis is dealing with the problematics of homelessness phenomenon. In the theoretical part the constructs related with it are named, the classification and structuring are described. The works target on occasions of occurrence, consequences and provided social service which solve or moderate the problem as well as their standing in the system of law. The practical part is concerned with qualitative research made in sanctuary and social centres in Brno area. The aim was to survey functioning of these centres and services which are given to homeless people.

Keywords: homeless man, homelessness, poverty, exclusion, resocialization, helpness

Motto:

Bída není instituce nebo třída, nýbrž neštěstí.

Karel Čapek

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucí své diplomové práce Mgr. Michaele Jurtíkové za její pomoc, cenné připomínky a odborné rady, které mi poskytla při psaní této diplomové práce. Zároveň mé poděkování patří sociálním pracovníkům azylových center a sociálních zařízení pro osoby bez domova na území města Brna za jejich čas a spolupráci při získávání podkladů pro zpracování mého výzkumu.

OBSAH

ÚVOD.....	11
I TEORETICKÁ ČÁST	14
1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY BEZDOMOVECTVÍ.....	15
1.1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	15
1.1.1 Bezdomovec	15
1.1.2 Bezdomovectví.....	17
1.1.3 Bydlení a domov	18
1.1.4 Sociální exkluze	19
1.1.5 Chudoba	20
1.1.6 Stigmatizace	21
1.1.7 Deprivace	22
1.1.8 Resocializace.....	22
1.2 HISTORIE BEZDOMOVECTVÍ V ČR.....	22
1.3 POČETNÍ STAVY BEZDOMOVců NA ÚZEMÍ MĚSTA BRNA	26
1.4 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE VE VZTAHU K BEZDOMOVECTVÍ.....	28
2 BEZDOMOVECTVÍ – ČLENĚNÍ, PŘÍČINY, OHROŽENÉ SKUPINY	30
2.1 TYPOVÉ SKUPINY BEZDOMOVECTVÍ.....	30
2.1.1 Typová skupina zjevného bezdomovectví	31
2.1.2 Typová skupina skrytého bezdomovectví	32
2.1.3 Typová skupina potenciálního bezdomovectví	33
2.2 PŘÍČINY A FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK BEZDOMOVECTVÍ	33
2.3 RIZIKOVÉ SKUPINY OHROŽENÉ BEZDOMOVECTVÍM.....	36
2.3.1 Staří lidé	37
2.3.2 Ženy a matky, osamocené i vdané.....	37
2.3.3 Fyzicky a psychicky postižení jedinci	37
2.3.4 Etnické menšiny	37
2.3.5 Mladí lidé opouštějící dětské domovy, či osoby opouštějící věznice	38
2.3.6 Osoby propojené se sociálně patologickými jevy	38
3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEvy SPOJENÉ S BEZDOMOVECTVÍM.....	39
3.1 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝ JEV, SOCIÁLNÍ PATOLOGIE.....	39
3.2 FORMY SOCIÁLNÍ PATOLOGIE SOUVISEJÍCÍ S RODINOU.....	41
3.2.1 Násilí na dětech	41
3.2.2 Domácí násilí	44
3.3 ZÁVISLOSTI	48
3.3.1 Alkoholová závislost.....	49
3.3.2 Drogová závislost.....	51
3.3.3 Patologické hráčství	52

3.4	KRIMINALITA	53
3.5	PROPOJENOST SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ S BEZDOMOVECTVÍM	55
4	PRÁVNÍ NORMY NAŠÍ LEGISLATIVY DOTÝKAJÍCÍ SE BEZDOMOVECTVÍ.....	57
4.1	LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD	57
4.2	VŠEOBECNÁ DEKLARACE LIDSKÝCH PRÁV OSN	58
4.3	ZÁKON O SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH Č. 108/2006 SB.	60
4.4	ZÁKON O ŽIVOTNÍM A EXISTENČNÍM MINIMU Č. 110/2006 SB.	61
4.5	ZÁKON O POMOCI V HMOTNÉ NOUZI Č. 111/2006 SB.	62
5	POMOC SPOLEČNOSTI NABÍZENÁ BEZDOMOVCEM.....	64
5.1	TYPY AZYLOVÝCH ZAŘÍZENÍ	65
5.1.1	Noclehárny	65
5.1.2	Denní centra	66
5.1.3	Azylové domy	66
5.1.4	Domy na půl cesty	67
5.1.5	Krizová lůžka	68
5.1.6	Azylová zařízení pro matky s dětmi	68
5.1.7	Chráněné byty.....	69
5.2	ORGANIZACE POSKYTUJÍCÍ SOCIÁLNÍ POMOC BEZDOMOVCEM PŮSOBÍCÍ V ČR	70
5.2.1	Armáda spásy ČR.....	71
5.2.2	Naděje.....	71
5.2.3	Slezská diakonie.....	72
5.2.4	Nový prostor.....	73
5.2.5	Emauzy ČR	73
5.2.6	Charita Česká republika	73
6	ROK 2010 – EVROPSKÝ ROK BOJE PROTI CHUDOBE A SOCIÁLNÍMU VYLOUČENÍ	75
II	PRAKTICKÁ ČÁST	78
7	METODIKA VÝZKUMU	79
7.1	CÍLE VÝZKUMU	79
7.2	DRUH VÝZKUMU	80
7.3	VÝZKUMNÝ VZOREK	80
7.3.1	Organizace poskytující sociální pomoc bezdomovcům na území města Brna	81
7.4	METODA VÝZKUMU.....	82
7.5	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	82
7.6	VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	83
7.6.1	Armáda spásy, ul. Mlýnská 28, Brno	83
7.6.2	Azylový dům a noclehárna, ul. Podnásepní 20, Brno	84
7.6.3	Azylový dům Cejl 71, Brno	85
7.6.4	Armáda spásy, ul. Staňkova 4, Brno	86

7.6.5	Azylový dům pro muže, ul. Karlova 59, Brno	86
7.6.6	Domov Svaté Markéty pro matky s dětmi v tísní, ul. Staňkova 47, Brno.....	87
7.6.7	Středisko osobní hygieny, ul. Rumiště 11, Brno	88
7.6.8	Noclehárna, ul. Karlova 61, Brno.....	89
7.6.9	Noclehárna, ul. Vídeňská 4, Brno	89
7.6.10	Nízkoprahové denní centrum pro lidi bez domova, ul. Bratislavská 58, Brno.....	90
7.6.11	Diecézní charita Brno, ul. Třída kapitána Jaroše 9, Brno.....	91
7.7	VYHODNOCENÍ CÍLŮ PROVEDENÉHO VÝZKUMU	92
7.7.1	Charakteristika sociálních zařízení na území města Brna.....	92
7.7.2	Charakteristika poskytovaných sociálních služeb	92
7.7.3	Dostupnost sociálních služeb	93
7.7.4	Charakteristika cílových skupin klientů	94
7.7.5	Služby pro osoby bez domova, kterých je zjevný nedostatek	94
7.8	ZÁVĚRY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A DOPORUČENÍ PRO PRAXI	95
ZÁVĚR		98
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		100
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK		103
SEZNAM TABULEK.....		104
SEZNAM PŘÍLOH.....		105

ÚVOD

Každý z nás je zná. Jsou často opilí, popíjejí nejlevnější druhy alkoholu, jejich oděv je potrhaný, špinavý, nevábně voní. Svůj veškerý majetek nosí v igelitových taškách, či nákupním vozíku, který ukradli u nějakého obchodního centra. Potkáváme je zejména ve větších městech poblíž různých parků, autobusových či vlakových nádraží, za studeného počasí pak zejména v čekárnách těchto nádraží, či přímo v dopravních prostředcích, kde jezdí bez cíle městem tam a zpět, jen aby nemuseli být v tom chladném počasí venku. Při setkání na nás pokřikují, často nás uráží, či se na nás „přisají“ a požadují nějaké drobné mince. Uvádí, že je to na jídlo, ale všichni dobře víme, že je to na alkohol a na cigarety. Když je míváme, často odvracíme hlavu, děláme, že je nevidíme, že nejsou. Pohled na ně nám není příjemný, tak proč si kazit den právě těmito individui. Alespoň takový je pohled mnoha z nás na vrstvu našich spoluobčanů, kterou nazýváme bezdomovci.

Já sám pocházím z malého města, nebo spíše s větší vesnice, kde tento fenomén doposud nedorazil v míře, která by člověka přinutila k zamyšlení nad tímto problémem. Až teprve v roce 2008 jsem se dostal jako příslušník Policie ČR do Brna, kde jsem se s touto problematikou, či tímto jevem, začal setkávat v rámci svého zaměstnání téměř denně, setkávám se s ním i v současné době a předpokládám, že se s ním ještě dlouhou dobu setkávat budu. Když si to tak zpětně uvědomím, tak jsem do toho roku 2008 vlastně o problematice bezdomovectví nevěděl vůbec nic. Bezdomovce jsem potkal maximálně při výletní návštěvě nějakého většího města, a to jsem na ně spíše reagoval stylem popsaným v úvodu této práce, tedy spíše jsem dělal, že je nevidím, otáčel jsem hlavu, navázání jakéhokoliv očního kontaktu s těmito lidmi mi bylo krajně nepříjemné. Až právě pracovní povinnosti mě z nejrůznějších důvodů přinutily jít mezi tuto komunitu, získat si určitou pozornost jednotlivých členů této komunity a naučit se s nimi komunikovat na stejné úrovni, tak abych si získal jejich určitou důvěru. Když jsem s těmito lidmi začal komunikovat, zjistil jsem, že nic není tak jednoznačné, jak jsem si do současné doby myslel. Člověk najednou musí přehodnotit svůj pohled na tuto komunitu. Pojednou zjistí, že v této komunitě nejsou jen lidé, kterým se nechce pracovat, kteří nikdy nic nedělali a naplní jejich dne a vlastně i života je přivodit si opilost z nějakého levného krabicového vína a v tomto stavu přečkat do dalšího dne. Samozřejmě, že zde takové lidi ve velké míře nalezneme, nicméně zde nalezneme i takové lidi, kteří prostě měli smůlu. Ač byli původně na slušné společenské úrovni, měli práci, rodinu, byt či dům, skončili na ulici a nemají nic. Důvody tohoto pádu

jsou nejrůznější, někdy zaviněné vlastní hloupostí, velkou důvěřivostí, a nebo pouze smůlou při obchodování či podnikání. Tito lidé jsou zcela na mizině, nemají nic, a i když by moc chtěli zase začít znovu pracovat a žít jako většina společnosti, tak ten prvotní krok, aby se odrazili od toho pomyslného dna je pro ně velmi těžký, a z jejich současného pohledu i zcela nemožný.

Když se člověk setká s touto sortou lidí, tak musí svůj paušální názor přehodnotit a opět se zamyslet nad tím, že jakýkoliv soud je nutné cílit k jednotlivci, nikoliv ke skupině. Právě z těchto svých osobních zkušeností a jakéhosi osobního vnitřního poznání, jsem si zvolil ke zpracování své diplomové práce právě téma bezdomovectví. Ať už se nám to líbí, nebo ne, bezdomovectví se stává určitým fenoménem této doby. Do roku 1989 v naší zemi bezdomovectví vlastně oficiálně neexistovalo. Socialistické zřízení popíralo chudobu či nezaměstnanost, proto bezdomovectví nemohlo existovat, bylo totiž v rozporu s touto ideologií. No, a pokud se tento jev někde objevil v určité skryté formě, tak se o něm nemluvalo, tudíž se ani neřešil a vlastně jako by ani neexistoval. Ať už to bylo za vlády socialistického režimu s bezdomovectvím jakkoliv, tak po roce 1989 můžeme pozorovat znatelný nárůst toho jevu. Jak jsem uvedl, především větší města jsou tímto jevem postižena citelně a v poslední době už i venkovské obce, mají tu a tam toho „svého“ bezdomovce. S vývojem ekonomické situace naší země a konzumním způsobem života obyvatelstva naší země, můžeme předpokládat ještě masivnější rozvětvení tohoto jevu. Všeobecně je známo, že současná společnost žije na dluh, ať už jsou to hypotéky na bydlení, leasingy na auta, půjčky na vybavení domácnosti, tak i mnohem malichernější půjčky, jako je zakoupení dovolené či vánočních dáreků na úvěr. Lidé si neuvědomují, s jakým nebezpečným živlem si zahrávají, především v době ekonomické recese, plošného snižování platů a nárůstu nezaměstnanosti. Když má člověk nějaký zdroj příjmů, tak se velmi dobře půjčuje, měsíční splátky si nastaví dle svých možností a může si pořídit věc, po které touží, aniž by na ni musel dlouze šetřit. Problém však nastává, když schopnost hradit pohledávky ztratí. K tomuto může dojít nějakým zraněním, nemocí, ztrátou zaměstnání, nicméně vše má za následek to, že likvidovat své dluhové závazky se stává velmi náročným, a v následné fázi, i neřešitelným úkolem. Takový jedinec poté žádá o další půjčky, kterými se snaží pokrýt dluhy předchozí a dostává se tak do začarovaného kruhu dluhové pastí. V poslední fázi pak nastává soudní vymáhání dluhu, exekuce, ztráta většiny majetku a najednou jedinec či celá rodina zůstávají ze dne na den na ulici, bez domova. Zde v úvodu se však nechci rozepisovat o případech,

jak může člověk skončit na ulici, tomu se chci věnovat až v dalších částech své práce, avšak jen chci upozornit, že to není vůbec složité, a v dnešní době, to může potkat téměř každého člověka, ať už si to chce, nebo nechce připustit.

Tuto svou práci chci tedy věnovat problematice bezdomovectví. Co se týká teoretické části práce, tak zde si kladu za cíl přinést ucelený pohled na tento fenomén. Za užití dostupné literatury provést rozbor tohoto problému, vyjmenovat formy, stádia a příčiny bezdomovectví. Chci se věnovat i právním normám legislativy naší země, které se tímto jevem, alespoň okrajově, zabývají a nechci opomenout sociálně patologické jevy, které jsou s bezdomovectvím spojeny.

V praktické části své práce chci provést šetření v různých sociálních centrech na území města Brna, která nabízejí určitou pomoc lidem bez domova s cílem zjistit, jaká pomoc je nabízena a do jaké míry je lidmi bez domova využita. Za užití výzkumných metod chci zjistit jakým způsobem společnost mírní tento jev a jakým způsobem se podílí na procesu znovu začlenění bezdomovců do společnosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY BEZDOMOVECTVÍ

Když se zamyslíme nad slovem bezdomovec, zcela jednoznačně nám z tohoto vyplývá, že se jedná o člověka, který něco postrádá, ze samotného názvu můžeme usoudit, že postrádá domov. Pro někoho to tedy může znamenat pouhou absenci bytové jednotky, pro jiného je to ale soubor na sebe navazujících jevů, které jsou s pojmem domova jednoznačně spjaty. Když nemá člověk domov, nemá asi ani rodinu, nemá zázemí, nemá finanční prostředky ke své existenci, nemá možnost dostatečné hygieny, nemá možnost kulturního vyžití, čímž může docházet k psychickému strádání. Toho co takový člověk bez domova nemá, bychom našli zcela jistě daleko víc. Domnívám se, že pokud se chceme věnovat této problematice, je velmi důležité hned v úvodu provést vymezení základních pojmů spojených s touto problematikou. V této kapitole se však nechci věnovat pouze encyklopedickému definování jednotlivých pojmů. Jednak bych se chtěl pokusit tyto pojmy definovat z různých stran a tyto definice následně rozvést a vysvětlit, tak abychom je pochopili jejich význam, protože jak jen pochopení jednotlivých pojmů této problematiky může vést k jejímu pochopení jako celku.

1.1 Vymezení základních pojmů

1.1.1 Bezdomovec

Petra Čaníková (2008) na svých webových stránkách uvádí, že *„bezdomovec je osoba, kterou z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení, nebo je touto ztrátou akutně ohrožena. Je to osoba žijící na veřejných místech (např. ulice, nádraží, park), v neadekvátních či nejistých bytových podmínkách (např. dům určený k demolici, sklep, půda, holobyt, squat) nebo osoba přijímající pomoc obce, státní či nestátní organizace nebo instituce (nouzové ubytování, sociální služby apod.). V právní terminologii je bezdomovec nazýván termínem „občan bez přístřeší“ a je zařazen do kategorie „občanů společensky nepřizpůsobivých“.*¹

¹ Petra Čaníková o sociologii, autismu, bezdomovectví a životě [online], [cit. 2011-02-01]. Dostupné na WWW: <http://petra.canik.cz/2008/06/14/slovnicek-k-problematice-bezdomovectvi/>

Hradecký se v Národní zprávě o bezdomovectví v České republice 2005 zamýšlí spíše nad významem tohoto slova, než nad jeho definicí a zároveň hledá ekvivalent tohoto pojmu v angličtině. Hradecký uvádí, že slovo bezdomovec lze chápat dvěma významy. První z nich je doslovné vysvětlení tohoto pojmu, tedy že se jedná o člověka bez domova, který nemá kde bydlet. Tento stav je v angličtině překládán jako *homeless*. Zároveň však tento termín můžeme vykládat jako určitý stupeň společenského vyloučení. Pro tento význam slova však angličtina překlad nemá a jako ekvivalent uvádí slovo *stateless*, což lze překládat ve významu jako osoba bez státního občanství. Autor ekvivalent slova bezdomovec ve smyslu sociálního vyloučení nenalezl ani v jiných cizojazyčných slovnících, ba dokonce o tomto pojmu, či pojmu bezdomovectví nenašel zmínku ve Velkém sociologickém slovníku, uvádí, že tato problematika zde není vůbec popsána.²

Matoušek ve Slovníku sociální práce definuje bezdomovce jako „*lidi žijící bez stálého bydlení a obvykle i bez stálého zaměstnání, odříznuti od zdrojů, které jsou běžně dostupné jiným občanům (včetně systému sociální podpory)*“.³

Dále uvádí, že evropské pojetí této definice nezahrnuje jen osoby bez střechy nad hlavou, ale i ty, které žijí v nedůstojných podmínkách, nejruznějších sociálních zařízeních a ústavech, ale i osoby, kterým akutně hrozí ztráta bydlení. Vznik bezdomovectví v Evropské unii i v České republice je nejčastěji zapříčiněn rozpadem rodiny, nebo nezvládnutím začlenění se do společnosti po přechodu z institučního prostředí, jako jsou dětské domovy, věznice nebo výchovné ústavy.⁴

Všeobecně tedy z výše uvedených definic můžeme říct, že bezdomovec je osoba, která přišla o střechu nad hlavou, zaměstnání či rodinu a nachází se v dlouhodobějším stavu bez prostředků a přístupu k základnímu lidskému servisu jako je hygiena či pravidelná

² HRADECKÝ, I.: *Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2005*. Praha: Evropská observatoř bezdomovství, 2005, ISBN neuváděno, str. 4

³ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0, s. 34-35

⁴ tamtéž

strava. Společností je osoba bezdomovce zpravidla přijímána s určitou nelibostí, bezdomovec je považován za osobu společensky nepřizpůsobivou.

1.1.2 Bezdomovectví

Termín bezdomovectví, je zcela logicky propojen s pojmem bezdomovec. Všeobecně můžeme říci, že tento pojem nám ukazuje na konkrétní způsob života bezdomovce, slovem způsob však nemyslím životní styl, nýbrž životní nouzi a krajní řešení situace. Pojem bezdomovectví se pojí s životem na ulici, společenskou izolovaností a psychickým strádáním.

Aleš Sekot ve své publikaci *Sociologie v kostce* bezdomovectví definuje jako: „*Extrémní sociální vyloučení ve smyslu krajní chudoby, ztráty střechy nad hlavou, ale i absence nejužší sítě mezilidských vztahů tvořících podstatu domova*“⁵

Čaníková na bezdomovectví pohlíží jako na negativně hodnocený sociální jev, do kterého spadá jednání a procesy, které směřují k totální absenci zázemí, životních jistot a vedou ke společenskému vyloučení. Domnívá se, že samotný fenomén bezdomovectví dokazuje existenci lidí bez domova, v jejichž silách není možné řešit tuto svou neutěšenou situaci a k jejímu řešení potřebují pomoc druhých. Za tímto účelem tedy často vyhledávají nejrůznější formy sociální pomoci. Fenomén bezdomovectví považuje za projev extrémní chudoby.⁶

Definice pojmu bezdomovectví bychom jistě našli mnohem víc, ale myslím, že všechny by měly stejný základ a také stejný obsah svého významového sdělení. Z výše uvedených definic vyplývá, že bezdomovectví nelze chápat pouze jako absenci materiálního zabezpečení, ale je nutné na bezdomovectví pohlížet i jako na stav citového a sociálního nedostatku.

⁵ SEKOT, A.: *Sociologie v kostce*. Brno:Paido, 2006. ISBN:80-7315-126-X, s. 238

⁶ Petra Čaníková o sociologii, autismu, bezdomovectví a životě [online], [cit. 2011-02-01]. Dostupné na WWW: <http://petra.canik.cz/2008/06/14/slovnicek-k-problematice-bezdomovectvi/>

1.1.3 Bydlení a domov

Pokud se podíváme na výše uvedené definice, zjišťujeme, že se zde opakuje jedna věc neustále dokola a to je právě termín přístřeší, domov, bydlení, střecha nad hlavou. Na první poslech nám tato slova mohou znít stejně, význam v první chvíli nerozlišujeme a jako první asociace nám hlavou asi probleskne, že se jedná o místo, určitý dům či bytovou jednotku, kde jsme chráněni před nepřízní počasí, okolními vlivy, kde jsme v suchu, teple, kde máme určité zázemí. Takto je možné definovat bydlení, avšak ne domov. Každý z nás, když se zamyslí nad termínem domov hlouběji, zjistí, že to opravdu není jen ta střecha nad hlavou, ale že se jedná o určitou skupinu jevů, které člověka obklopují a naplňují jeho život. Logicky, třeba vězeň v cele má střechu nad hlavou, je chráněn před nepřízní počasí, má se kde umýt, má kde spát. Stejně tak dítě v dětském domově či diagnostickém ústavu, bezdomovec v azylovém centru či noclehárně. Všichni tito lidé, a zcela bychom našli mnohem více dalších příkladů, mají možnost určité „střechy nad hlavou“, můžeme i říci, že mají bydlení, avšak o domově se zde zcela jistě hovořit nedá. Pojem domov, bych zařadil do jakési výše postavené skupiny, do které právě spadá i bydlení. Domov je jakási skupina jevů, které obklopuje člověka v místě jeho bydlení. Tedy domov není jen postel, židle a stůl. Je to prostředí, které je člověku blízké, má k němu hlubší vztah než jen jako k noclehárně. Bydlení nemusí v člověku vyvolávat jakékoliv emoce, avšak domov v tom správném slova smyslu emoce vyvolávat musí. Domov může být tvořen lidmi, kteří jsou vzájemně emočně propojeni.

Hradečtí k pojmu domov poměrně výstižně uvádějí: *„Domov pro mnohé z nás znamená pramen štěstí, opory, pozornosti, pramen čisté komunikace, místo spokojeného života a nejdůležitější pocit naší bytosti - místo mezi drahými lidmi, místo ve společenství v širokém slova smyslu. Být bez domova tedy je něco důležitějšího, něco hlubšího a bolestnějšího, než být bez střechy nad hlavou. Navíc to není pouze ztráta materiální, která ztrátu domova provází, ale značí také nemít více místa v jeho společenství, nemít s ním ani spojení. Být bez domova, nemít kam jít, nemít se komu svěřit se svými starostmi, trápením, bo-*

lestí, protestem, frustrací, znamená samotu, tíži izolace, bolest vyloučení, vedoucí až k zoufalství a sebeztroukci.“⁷

Zde se zcela ztotožňuji s výše uvedenou myšlenkou. Domov v tom správném slova smyslu je pro socializaci člověka mnohem důležitější než samotné bydlení a troufám si tvrdit, že dlouhodobá ztráta domova může u jedince vést až k jakési „společenské invaliditě“, kterou osobně považuji za stěžejní pro vznik jevu bezdomovectví.

1.1.4 Sociální exkluze

Sociální exkluze, neboli vyloučení, nám již ze svého názvu napovídá i svůj význam. Jedná se o jakési vytěsnění jedince mimo běžně a bezproblémově fungující společnost. Tímto termínem nechápeme jen život na ulici bez přístřeší, ale i trvalou neúčast na kulturním životě společnosti. Na webových stránkách Terénní sociální práce je pojem sociální exkluze definován jako stav, která zabraňuje osobám zapojit se do ekonomických, politických či spotřebních aktivit společnosti, čímž jim vlastně brání být plnohodnotnými občany země, ve které žijí. Jako druhotný jev sociální exkluze lze považovat eliminaci svobodného pohybu těchto osob. Může se jednat o svobodný pohyb v rámci společenské hierarchie, ale také faktický pohyb v rámci společnosti, jako je například změna bydliště, opuštění země atd. Opakem sociální exkluze je sociální soudržnost a integrace., které považujeme za základní hodnoty k zajištění solidarity a občanství. Pojem sociální vyloučení se začíná často užívat jako náhrada za slovo chudoba. V této souvislosti je však nutné jej chápat jako chudobu strukturální, která brání jí postiženým lidem zapojit se do aktivit, které jsou běžně užívány ostatními občany. V tomto smyslu tedy nelze sociální exkluzi nahrazovat termínem chudoba ve smyslu materiálním.⁸

Osoby postižené či ohrožené sociální exkluzí spadají zejména do skupin osob dlouhodobě nezaměstnaných, osob zdravotně postižených, osob, které se dlouhodobě starají o nějakého člena rodiny. Dále sem můžeme řadit skupiny mládeže ze znevýhodněného soci-

⁷ Hradečtí, V. a I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, ISBN: 80-902292-0-4, s. 36

⁸ Terénní sociální práce [online], [cit. 2011-01-16]. Dostupné na WWW: <http://www.tspweb.cz/slovnicek.shtml>

álního prostředí, občany romské komunity, příslušníky jiných etnických menšin, bezdomovce, migranty, případně oběti sociálně patologických jevů.⁹

1.1.5 Chudoba

Chudoba je stav, který člověku nezajišťuje podmínky pro důstojný život a uspokojení základních potřeb (zajištění potravy, ošacení a ubytování, přístup ke vzdělání a zdravotní péči). Dle základního členění můžeme rozlišit chudobu na:

- **Absolutní chudoba** - výše příjmů nestačí k ani k obživě, postižené osoby jsou v ohrožení života, od roku 2003 jde o příjmy nižší než 1,25 \$ na den.
- **Relativní chudoba** - příjem do 60 % nejčastějšího příjmu ve společnosti. Lidé uspokojí své základní životní potřeby, ale na mnohem nižší úrovni (kvalita bydlení, složení stravy), než ostatní ve společnosti¹⁰

Chudobu můžeme dále dělit dle následných stupňů:

- **Lidé v nouzi** - osoby ohrožené extrémní chudobou - postrádají prostředky k fyzickému přežití (strava, oblečení, přístřeší)
- **Lidé v nedostatku** - postrádají prostředky potřebné k přístupu ke zdrojům, ke kterým by měl mít každý ve společnosti přístup (vzdělání, zdravotní péče)
- **Lidé v ohrožení** - nejsou zcela chudí, ale za jistých okolností (např. ztráta zaměstnání) se snadno chudými stanou¹¹

Organizace spojených národů ve svém prohlášení z roku 1998 chudobu definuje následovně: „Chudoba je základní odepření možností a příležitostí a znesvěcení lidské důstojnosti. Znamená to neschopnost efektivně se podílet na životě společnosti. Znamená to mít nedostatek k uživení a ošacení rodiny, nemít školu nebo nemoci navštívit nemocnici,

⁹ BAKOŠOVÁ, Z., JAROSZ, E.: *Sociální pedagogika ve střední Evropě, současný stav a perspektivy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009. ISBN: 978-80-87182-08-6, s. 428

¹⁰ Základní škola Vsetín-Rokytnice [online], [cit. 2011-01-16]. Dostupné na WWW: http://www.vsetin.zsrokytnice.cz/8_chudoba.php

¹¹ tamtéž

*nemít půdu k vypěstování jídla nebo práci, aby si člověk vydělal na živobytí, nemít přístup k úvěrům. Znamená to nejistotu, bezmocnost a vyloučení jedinců, domácností či komunit. Znamená náchylnost k násilí a často to také znamená žití v omezeném a zranitelném prostředí bez přístupu k čisté vodě či hygienickým zařízením.*¹²

Získat dobrou definici slova chudoba, je velmi těžké a výklad tohoto pojmu může být velmi zavádějící. Člověk má tendenci svůj aktuální stav srovnávat dle situace ve společnosti, ve které žije. V této společnosti může být tedy považován za chudého, avšak ve srovnání se společností sousedního státu na tom může být dobře. Vždy tedy záleží na měřítku, podle kterého stupeň chudoby posuzujeme. Na toto téma jsem četl jeden článek, kdy hned v úvodu mě zaujala vstupní myšlenka autora, který uvádí, že chudý občan naší země je přibližně patnáctkrát bohatší než chudý obyvatel Afriky, na druhou stranu je tento chudý Čech dvakrát chudší než chudý Ital. Tato fakta jsou dovozena z nejrůznějších výzkumů, které se zabývají měřením chudoby. Mají nám ukázat, že pojem chudoba může pokaždé a pro každého, znamenat něco zcela jiného.¹³

1.1.6 Stigmatizace

Sekot zjednodušeně uvádí, že: „ *stigma je jakákoli fyzická nebo sociální vlastnost, která je považována za zdroj hanby.*“¹⁴

Z této stručné, nicméně výstižné definice můžeme dále dovodit, že stigmatizací je negativně označena osoba nesoucí stigma, které je odlišné od obecně platných norem či zvyklostí dané skupiny. Toto může zásadním způsobem ohrozit její integritu a proces začlenění do skupiny.

¹²Peníze.cz [online], [cit. 2011-01-20]. Dostupné na WWW: <http://www.penize.cz/hdp/54135-jak-chudy-bohaty-je-chudy-cech>

¹³ tamtéž

¹⁴ SEKOT, A.: *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2006. ISBN:80-7315-126-X, s. 238

1.1.7 Deprivace

„Stav nedostatku nebo strádání v psychologickém smyslu. Je dána nemožností uspokojit své potřeby. Sociální deprivace je způsobena nedostatečným zajištěním statků, peněz nebo služeb, které jedinec nebo skupina pokládají za životně důležité. Stav strádání jedince, který trpí nedostatkem sociálních kontaktů.“¹⁵

1.1.8 Resocializace

Tímto pojmem rozumíme složitý proces znovu začlenění jedince do života společnosti, poté, co z tohoto života z nejrůznějších příčin vypadl, či z něj byl vyřazen.

1.2 Historie bezdomovectví v ČR

Co se týká historie bezdomovectví v naší zemi, tedy v té podobě, jak jej známe dnes, tak zde se můžeme bavit o jeho vzniku až po listopadu 1989. Všichni víme, že komunistický režim před rokem 1989 popíral existenci takového jevu, neboť se neslučoval s jeho ideologií všeobecného blahobytu. Tehdejší režim jasně stanovil, že každý občan musí mít své zaměstnání a trvalé bydliště, jinak se dopouštěl tehdy přečinu příživnictví, kvalifikovaného trestním zákonem. Tímto vlastně sám stát bojoval proti nezaměstnanosti a hlavně proti bezdomovectví. Každá fabrika, továrna či družstvo měly svou ubytovnu, mnoho podniků poskytovalo služební byty, a tudíž opravdu nebyl prostor pro bezdomovectví v té podobě, v jaké jej známe dnes. Jsem si zcela vědom toho, že minulý režim napáchal mnoho křivd, nepravostí a zla. Musím však uznat, že ne vše bylo špatné, což právě může dokládat sociální systém tehdejší doby. Ano nebyly podpory v nezaměstnanosti a jiné dávky. Stát ale zajistil práci každému a každý si mohl na svou obživu a existenci vydělat svou činností. Dnes jsme svědky vysoké nezaměstnanosti, zneužívání nejrůznějších sociálních dávek a v neposlední řadě také jevu bezdomovectví. Do roku 1989 jsme tento jev znali jen ze zahraničních filmů. Nechci, aby výše uvedené myšlenky zněly jako obhajoba totalitního režimu v naší zemi, to rozhodně ne. Jen chci podotknout, že po pádu komunismu v roce

¹⁵ Petra Čaníková o sociologii, autismu, bezdomovectví a životě [online], [cit. 2011-02-01]. Dostupné na WWW: <http://petra.canik.cz/2008/06/14/slovnicek-k-problematice-bezdomovectvi/>

1989 bylo vše minulé automaticky škatulkováno jako špatné, což si já osobně rozhodně nemyslím. Myslím, že tyto postoje přivedly naši společnost do neutěšené situace, ve které se nyní nachází.

Po listopadu 1989 se uvolnila atmosféra ve společnosti. Začalo se žít tak nějak svobodněji. Člověk se mohl pohybovat kde chtěl, mohl říkat, co chtěl. Kdo pracovat nechtěl, tak prostě nepracoval, aniž by za to byl jakkoliv perzekuován. Právě tato „nová“ svoboda, byla jednou z příčin vzniku bezdomovectví. Další nepopiratelný fakt, podílející se na tomto vzniku, byla zcela jistě amnestie tehdejšího prezidenta Václava Havla v roce 1990, kdy bylo z výkonu trestu odnětí svobody propuštěno přes 15.000 vězňů, pro které nebyla práce, tito neměli kam jít. Z vlastní praxe také vím, že ne všichni z těchto propuštěných vězňů byli tzv. „politickými“. Naopak, v roce 1990 bylo díky této amnestii propuštěno mnoho „běžných“ zločinců, tedy zlodějů či násilníků. Osobně jsem se pracovně setkal s pachatelem mnoha znásilnění, který se díky této amnestii dostal na svobodu, byť jen na pár měsíců, protože do půl roku byl opět za mřížemi. Na toto nebyla tehdejší společnost vůbec připravená.

Každý z nás si také pamatuje privatizaci velkých podniků, na základě které došlo k propouštění nespočtu lidí, kteří tím přišli nejen o práci a zdroj příjmu, ale také o bytování v podnikových bytech či ubytovnách. Těch změn po sametové revoluci, které napomohly ke vzniku bezdomovectví, bylo jistě víc. S odstupem více než 20-ti let po tomto převratu, si troufám říct, a vyjádřit osobní názor, že tehdy nebyla společnost na tento převrat připravena, a to jak prakticky, tak i teoreticky. Všichni byli po 40-ti letech vlády jedné strany očarováni myšlenkou svobodného bytí a udělali maximum, aby tohoto docílili. Společnost však nevěděla, co všechno může tato změna přinést, nebyla na toto připravena a nemohla se tomu tedy adekvátně bránit.

V současné době můžeme konstatovat, že zde bezdomovectví prostě je a jeho počet se každoročně zvyšuje. Přesný počet bezdomovců v naší zemi není znám a troufám si říct, že asi nejde provést výzkum, který by tento počet zjistil. Sám Mareš uvádí, že bezdomovectvím není v evropských zemích nic nového, avšak novinkou začíná být jejich prudký růst, ale i zároveň změna jejich skladby. Nezvyšuje se jen počet lidí žijících viditelně na

ulici, ale zvyšuje se i počet rodin, které žijí v nevyhovujících, až v nebezpečných životních podmínkách.¹⁶

Heczková uvádí, že na základě poznatků Českého Helsinského výboru žije v naší zemi asi sto tisíc bezdomovců a toto číslo se každým rokem navyšuje o 10%. Zjišťujeme, že dle údajů ze sčítání lidí, domů a bytů v roce 2001 žilo v České republice 10 230 060 lidí. Z tohoto počtu žilo v domech či bytech 10 101 302 lidí. Ze zbývajících počtu 128 758 obyvatel, žilo 71 181 v nejrůznějších zařízeních, jako jsou dětské domovy, nápravná zařízení, domovy důchodců atd., dalších 41 604 osob žilo v roce 2001 na chatách, pracovištích či ubytovnách. Všechny tyto osoby můžeme označit za potenciální bezdomovce. Zjevných bezdomovců bylo v roce 2001 sečteno 15 973. Heczková ale také poukazuje na fakt, že z celkového počtu všech lidí žijících v bytech, jich 95 926 žije v bytových jednotkách III. a IV. kategorie, což je rovnou také řadí do skupiny potencionálních bezdomovců. Z provedeného sčítání obyvatel v roce 2001 vyplývá, že v naší zemi v tomto období žilo přes 300 tisíc osob, které byly ohroženy nebo postiženy zjevným, skrytým či potenciálním bezdomovectvím.¹⁷

V roce 2011 bude opět probíhat sčítání lidí, bytů a domů. Výsledky tohoto sčítání však budou známy až v období, ve kterém již nebude možné zakomponovat je do této práce. Bylo by však zcela nepochybně zajímavé porovnat údaje o osobách stíženým bezdomovectvím na základě tohoto sčítání, avšak s desetiletým odstupem. Toto sčítání je jediným objektivním způsobem, který nám může napovědět, jak se tato problematika vyvíjí a jak moc je vážná. I když uvádím, že opakovaná sčítání lidí, bytů a domů považuji za jediný objektivní způsob zjištění dat o bezdomovcích v ČR, netvrdím, že získaná data jsou sto procentně přesná. Jak jsem uvedl výše v této kapitole, domnívám se, že v současné době nelze provést takové šetření či výzkum, které by nám na tuto otázku podalo jednoznačnou a stoprocentně pravdivou odpověď.

¹⁶ MAREŠ, P.: *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN: 80-85850-61-3, s. 57-58

¹⁷Britské listy [online], [cit. 2011-02-10]. Dostupné na WWW: <http://www.blisty.cz/2005/10/31/art25561.html>

Co se týká strukturálních údajů o skladbě bezdomovecké populace v České republice, tak tomuto se věnuje FEANTSA¹⁸ ve své Národní zprávě ČR za rok 2007. Z této zprávy se dozvídáme, následující:

- **Věková struktura bezdomovců v ČR:**

- 4% ve věku 0-18 let
- 9% ve věku 19-25 let
- 19% ve věku 26-40 let
- 28% ve věku 41-50 let
- 25% ve věku 51-62 let
- nad 62 let – 15%

- **Struktura bezdomovců v ČR dle dosaženého vzdělání:**

- 1% bezdomovců má nedokončené základní vzdělání
- 30% bezdomovců má základní vzdělání
- 34% bezdomovců má střední odborné vzdělání
- 7% bezdomovců má středoškolské vzdělání ukončené maturitou
- 1% bezdomovců má vyšší než středoškolské vzdělání ukončené maturitou
- u 21% bezdomovců nebylo jejich dosažené vzdělání zjištěno¹⁹

¹⁸ FEANTSA - Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci, Fédération Européenne d' Association s Nationales Travaillant avec les Sans Arbi) je nejznámější a nejvýznamnější institucí, které pracuje v oblasti bezdomovectví na evropské úrovni. Sídlí v Bruselu. Její činnost je podporována Evropskou komisí. Byla založena v roce 1989. Je zaměřena na prevenci a odstraňování bezdomovectví, produkuje teoretické studie k příčinám bezdomovectví a jeho dopadům na společnost. Sdružuje NNO poskytující služby bezdomovcům z 30 evropských zemí. Spolupracuje s institucemi EU a má statut konzultanta při OSN.

¹⁹Feantsa [online], [cit. 2011-02-10]. Dostupné na WWW:

http://www.feantsa.org/files/Employment_annual_theme/Annual_theme_documents/National%20reports/Czech_republic_empl_report_2007_CZ.pdf

1.3 Početní stavy bezdomovců na území města Brna

Jelikož svou empirickou část práce chci věnovat problematice bezdomovectví na území města Brna, považuji za nezbytné, zmínit se o počtech bezdomovců v tomto městě. Magistrát města Brna – Odbor sociální péče, oddělení sociální prevence a pomoci provedl v letech 2006 a 2010 sčítání bezdomovců na území města Brna. Město Brno a neziskové organizace na jeho území se dlouhodobě věnují problému bezdomovectví a extrémní chudoby a snaží se hledat možnosti jak prevence, tak i zmírnění či řešení nastalého jevu.

Co se týká užití metodiky a provedení samotného sčítání, tak toto bylo totožné pro oba výzkumy, aby mohly být získané výsledky věrohodně porovnané.

„Pro sčítání byla použita metoda „jednorázové akce“, při které tým pracovníků a dobrovolníků během jednoho stanoveného zimního večera, sečte bezdomovce na všech známých a dostupných místech a tento údaj se doplní o počet osob v noclehárnách, azylových domech a dalších zařízeních.“²⁰

Sčítání bylo zaměřeno na bezdomovectví zjevné, skryté, včetně bydlení v nejistých podmínkách. Sčítání bylo prováděno komisaři, kdy tito měli přidělenou určitou lokalitu, tuto museli celou projít a prozkoumat a zároveň zkoumali i předem vytipovaná místa, kde se dala zvýšená koncentrace bezdomovců předpokládat. Obě sčítání proběhla v měsíci březnu, tedy v době, kdy ještě není úplně přijatelné počasí na přespávání venku, a proto jsou v hojné míře využívána nejrůznější sociální zařízení, obě sčítání začala startem 20:00 hod. Sčítání v roce 2006 trvalo 2 hodiny, v roce 2010 trvalo 3 hodiny. Komisaři se při sčítání v obou případech zaměřili na nákupní centra, prostředky městské dopravy a dále na instituce, které poskytují služby bezdomovcům, jako jsou azylové domy, noclehárny, ale i ubytovny komerčního typu.²¹

²⁰ Sociální vyloučení [online], [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.socialni-vyloucenici.cz/?bcoid=383>

²¹ Sociální vyloučení [online], [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.socialni-vyloucenici.cz/?bcoid=384>

A jaké byly výsledky provedeného sčítání? V roce 2006 bylo výše popsaným způsobem napočítáno 1179 bezdomovců. Sčítáním v roce 2010 to bylo 1354 osob bez domova. Z provedeného výzkumu by tedy mohlo vyplývat, že lze spatřovat zřetelný nárůst bezdomovectví v ulicích města Brna. Záměrně píš, že by mohlo vyplývat, neboť hlubším studiem materiálů týkajících se tohoto sčítání zjišťujeme zásadní rozdíly ve způsobu samotné realizace projektu. V roce 2006 sčítání provádělo 76 komisařů, a sčítané území bylo rozděleno do 27 sčítacích okrsků. V roce 2010 toto sčítání provádělo 119 sčítacích komisařů, a sčítané území bylo rozděleno do 50 sčítacích okrsků. Domnívám se tedy, že způsob provedení výzkumu v roce 2006 a 2010 jeví poměrně markantní rozdíly. Sčítání v roce 2010 musí být dle mého názoru samo o sobě přesnější, než to, které bylo provedeno v roce 2006, jelikož prostor sčítaného území byl rozdělen na daleko menší sektory, ve kterých se pohybovalo mnohem více komisařů. Výsledná čísla tedy nemusí značit nárůst bezdomovectví v ulicích Brna, ale pouze přesnější a preciznější systém práce sčítacích komisařů. S ohledem na tato uvedená fakta, budu v empirické části své práce užívat data získaná v roce 2010.

Tabulka č. 1: Grafické výsledky sčítání bezdomovců ve městě Brně v roce 2010

	Věk	Lůžková zařízení	Noční centra	Komerční ubytovny	Instituce	Terénní sčítání	CELKEM
Muži	do 25 let	20	4	8	6	13	51
	26–60 let	163	33	96	138	372	802
	61 a více	33	5	9	38	22	107
	nezjištěno	-	4	-	-	16	20
	Σ:	216	46	113	182	423	980
Ženy	do 25 let	40	2	5	0	4	51
	26–60 let	141	7	43	16	81	288
	61 a více	8	2	5	12	4	31
	nezjištěno	-	2	-	-	1	3
	Σ:	189	13	53	28	90	373
Děti		0	0	0	0	1	1
CELKEM		405	59	166	210	514	1354

Zdroj: <http://www.socialni-vyloucení.cz>²²

²² Sociální vyloučení [online], [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.socialni-vyloucení.cz/?bcoid=384>

Ať už budeme považovat výsledky z roku 2010 za přesnější, i tak se budeme neustále pohybovat v rovině přibližných čísel. Sami autoři přiznávají, že se jedná spíše o spodní mez skutečného počtu bezdomovců. Neboť sebepropracovanějším výzkumem se pravděpodobně nepodaří tento jev zmonitorovat úplně přesně.²³

1.4 Sociální pedagogika a sociální práce ve vztahu k bezdomovectví

Pokud se chceme zamýšlet nad tím, jak předcházet, mírnit či řešit problematiku bezdomovectví, nemusíme chodit daleko, protože odpověď na toto téma nám nepodá žádná jiná vědní disciplína, než právě sociální pedagogika. O sociální pedagogice jako vědním oboru víme, že je jakýmsi aplikovaným odvětvím pedagogiky, které se zabývá výchovným působením na sociálně znevýhodněné skupiny, mezi které bezdomovci neoddiskutovatelně patří. Sociální pedagogika je hraniční vědou mnoha oborů, dotýká se práva, psychologie, sociologie, filozofie, antropologie a dalších. Tímto svým prolínáním s jinými vědními obory poté dává výborný teoretický základ sociální práci. Z evropského pojetí se různí pohled na sociální pedagogiku a práci, někteří autoři je řadí vedle sebe, jiní uvádí, že jedna vychází z druhé, další zase sociální práce je součástí sociální pedagogiky. Osobně nepovažuji až za příliš podstatné, který názor nám bude ten nejbližší. Zcela jistě se shodneme, že tyto dva obory stojí velmi blízko sebe, až tak říkajíc, v sourozeneckém vztahu. Dle mého názoru prostě sociální pedagogika dává především teoretický základ sociální práci. Oba tyto obory tedy na sobě závisí a prolínají se.

Sociální pedagogika je zaměřena spíše na výchovu jedince, na uzpůsobení jeho prostředí a prevenci sociálně patologických jevů. Sociální pedagogika se tedy zaměřuje na oblast, kdy ke vzniku sociálně patologického jevu nedošlo a činí všechny kroky k tomu, aby se jeho vzniku jedinec úspěšně vyhnul. Sociální práce se již prevencí nezabývá. Ta

²³ Sociální vyloučení [online], [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW: <http://www.socialni-vyloucenici.cz/?bcoid=384>

nastupuje v okamžiku, kdy ke vzniku sociálního problému jedince došlo a je nezbytné jej řešit.

„Sociální práce je obnova sociálního fungování klienta a tvorba společenských podmínek příznivých pro tento cíl. Za pomoci využití zdrojů klienta a celospolečenské solidarity. Sociálního pracovníka lze považovat za prostředníka mezi klienty a většinovou společností, v ideálním případě vede dialog s oběma stranami.“²⁴

Sociální práce nabízí pomocnou ruku v řešení nežádoucího sociálního jevu, případně jeho mírnění tam, kde jej zcela vyřešit nejde. Cílem obou těchto disciplín je jedinec, začleněný do společnosti, který je schopen vlastní činností zajistit svůj společenský život. Rozdíl pouze zůstává ve stádiu, kdy s jedincem tyto jednotlivé disciplíny začnou pracovat.

Pokud se budeme zamýšlet nad činností sociální práce a sociální pedagogiky v souvislosti s bezdomovectvím, tak oba tyto obory bojují s tímto fenoménem, rozdíl je však v oblastech jejich působení. Sociální pedagogika ze své podstaty neřeší vzniklý stav, pouze činí preventivní kroky jak tomuto fenoménu předejít. Může se jednat o teoretickou přípravu jedinců v dětských domovech, věznicích či jiných nápravných zařízeních na život za zdi těchto ústavů. Může teoreticky připravit seniory o tom, kam se obrátit v případě hrozící chudoby, neposkytuje však konkrétní službu. Na rozdíl od toho sociální práce působí v místech, kde dochází k řešení či mírnění tohoto jevu. Sociální práce zajišťuje pomoc azylových domů či sociálních center, domovů pro důchodce apod. Sociální práce zabírá široký okruh pomoci bezdomovcům, od těch nejelementárnějších forem pomoci, jako je jídlo, hygiena, nocleh, až po náročné úkoly, mezi které patří zajištění práce, bydliště a postavení se na vlastní nohy.

Zatímco sociální práce zpravidla a ponejvíce pracuje s bezdomovectvím zjevným, případně skrytým, sociální pedagogika se svou preventivní činností věnuje především bezdomovectví potenciálnímu, tak aby se jedinec vyhnul bezdomovectví faktickému.

Jak jsem uvedl, oba obory na první pohled působí odlišně, avšak se stejným cílem, kterým je soběstačný jedinec. Jejich činnost je tak blízká, že téměř splývají, nehledě na to, podstatný je jejich společný cíl, kterým je pomoc sociálně ohroženým lidem.

²⁴ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, T.: Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008. ISBN:978-80-7387-100-0, s. 40

2 BEZDOMOVECTVÍ – ČLENĚNÍ, PŘÍČINY, OHROŽENÉ SKUPINY

Při zkoumání jevu bezdomovectví zjišťujeme, že odborná literatura věnuje poměrně podrobnou pozornost nejrůznějšímu členění tohoto fenoménu. V této části práce bych chtěl předestřít ta nejzákladnější členění, která jsou sociální pedagogikou a sociální prací užívána. Zároveň chci v této kapitole pojednat o příčinách vzniku bezdomovectví a faktorech, které se na vzniku mohou podílet, v závěru kapitole se chci zmínit také o rizikových skupinách, které jsou svým stylem života, nebo konkrétní životní situací přímo ohroženy vznikem bezdomovectví.

2.1 Typové skupiny bezdomovectví

Autorka Vacínová, jako bezdomovce označuje osoby, které se ocitly v jedné z následujících situací:

- a) **bez přístřeší**, tzn. osoby, které žijí na veřejných prostranstvích, případně toto kombinují s užíváním nocleháren
- b) **bez bytu**, zde se jedná o osoby žijící v sociálních zařízeních, jako jsou azylové domy, ale také věznice či nemocnice
- c) **jejich ubytování je nejisté**, tedy osoby žijící střídavě u příbuzných, po ubytovnách, známých, případně jsou nuceny mimo své bydliště čekat na soudní vystěhování osoby, která se na nich dopouštěla násilí, zpravidla se jedná o partnera
- d) **žijící v nevyhovujících podmínkách**, zde hovoříme o přebývání v nejrůznějších squatech a karavanech, v podmínkách, které zdaleka nesplňují nároky dané zákonem, týkající se prostor k ubytování osob.²⁵

Fenomén bezdomovectví, můžeme typově rozdělit do tří základních typových skupin, dle následujícího dělení:

²⁵ FLEISCHMANN, O., HELEŠIC, B., HENZL, J., MATTIOLI, J., LANGOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M., WEDLICHOVÁ, I.: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Via, 2006. ISBN: 80-7044-769-9, s. 129

- Skupinu zjevného bezdomovectví
- Skupinu skrytého bezdomovectví
- Skupinu potenciálního bezdomovectví

2.1.1 Typová skupina zjevného bezdomovectví

Již z názvu si můžeme dovodit, že se jedná o ten typ bezdomovců, který každý z nás zná. Jedná se o ty případy, kdy jsme na první pohled schopni danou osobu okamžitě zařadit do skupiny bezdomovců, a to zejména podle vizáže, stylu života, místa kde se vyskytuje a podle osob, které jej obklopují. Do této skupiny řadíme osoby, které žijí bez přístřeší například na ulicích, na nádražích, nebo jiných veřejnosti dostupných místech, ale i osoby, které vyhledávají nocleh na nejrůznějších ubytovnách, noclehárnách či azylových domech. Tyto osoby mají zpravidla jen fiktivní bydliště, což může být například adresa městského či obecního úřadu obce, ze které pocházejí, nemají žádný byt či jiné zázemí. Tento stav je přímo spojen s extrémním nedostatkem financí a prostředků k běžnému životu.

„Bezdomovci, společensky diskvalifikovaní, ztrácejí vazby se svými rodinami a vzdalují se vazbám administrativním. Sami, bez zaměstnání, bez vztahu k rodině a příbuzným kumulují časté handicapy, bloudí městy i venkovem, hledají finanční pomoc nebo potravinový balíček, staré obnošené šatstvo. Existuje relace mezi ztrátou ubytování, zaměstnání, občanského průkazu. Bludný kruh, známý všem lidem bez domova, kteří ztratili důvěru sami v sebe. Proces readaptace těchto desocializovaných je dlouhý a nejistý. To, aby se naučili elementárním normám kolektivního života, vyžaduje enormní úsilí. Bylo by třeba nabídnout struktury bydlení co nejdelší, aby se tyto osoby resocializovaly. Udivující je však fakt, že právě ti nejvíce znevýhodnění často dlouhodobé ubytování odmítají.“²⁶

Jak je uvedeno výše, jedná se o tu nejtěžší formu bezdomovectví, která je těsně spjata s naprostou absencí prostředků k běžnému životu. Autoři ve výše uvedené citaci se správně zamýšlejí nad způsobem řešení tohoto stavu, kterým může být právě dlouhodobější

²⁶ HALMAZŇOVÁ, R., RŮŽIČKA, J., SAVKOVÁ E.: *Metodika práce v azylovém domě Elim*, Vsetín: Elim Vsetín, o.s., 2008. ISBN neuvedeno, s. 10

ubytovací zázemí, které by těmto lidem poskytlo alespoň jakousi první jistotu v nakročení do nápravy svého života. Zároveň je však nepopíratelnou pravdou, že osoby v této skupině bezdomovectví jsou již v takové fázi desocializace, že takováto řešení odmítají, jsou se svou situací smířeni, a jen velmi stěží se sociálnímu pracovníkovi podaří znovu začlenění takovéto osoby do společnosti.

2.1.2 Typová skupina skrytého bezdomovectví

Do této skupiny bezdomovců řadíme ty osoby, které jsou bez střechy nad hlavou, avšak tyto osoby odmítají, nebo spíše nevyhledávají poskytované služby různých charitativních ústavů. Tento typ bezdomovectví můžeme nalézt především v oblastech, kde je poskytování těchto služeb na nedostačující úrovni.

Bezdomovectví skryté je mnohem častější, než jeho viditelnější forma, tedy bezdomovectví zjevné. Do skrytého bezdomovectví řadíme část obyvatelstva bez trvalého bydliště, často putující a měnící svá aktuální útočiště, což má za následek přínos zdravotních a sociálních problémů. Často zcela nevyhovující bydliště v nejrůznějších rozpadajících se domech, různých squatech, výměnicích a dalších přístřeších tyto skrytí bezdomovci opouštějí až s příchodem chladných a deštivých podzimních dnů, a až v této fázi se objeví s žádostí o poskytnutí pomoci, kterou zcela běžně užívají bezdomovci zjevní.²⁷

Tento stav, kdy bezdomovci nevyužívají sociálních služeb, nemusí být vždy cílený. Plno z těchto lidí služeb různých charitativních ústavů využít nemůže, jelikož mnohé z těchto ústavů si určují vlastní pravidla pro přijetí, nebo spíše jejich činnost je omezena stanovenými normami. Například, že přijímají odděleně muže, nebo ženy, nepřijímají ženy s dětmi. Nemusí přijímat toxikomany, či osoby se zdravotními problémy, cizince apod. Z těchto důvodů nemají osoby jinou možnost než hledat jiné místa, kde přespat. Takovéto osoby se poté často mohou dostávat do nejrůznějších skupin, které jsou těsně spjaty s výskytem nejrůznějších sociálně patologických jevů. O těchto jevech se však detailně zmíním až další části své práce.

²⁷ HALMAZŇOVÁ, R., RŮŽIČKA, J., SAVKOVÁ E.: *Metodika práce v azylovém domě Elim*. Vsetín: Elim Vsetín, o.s., 2008. ISBN neuvedeno, s. 10

2.1.3 Typová skupina potenciálního bezdomovectví

Ke skupině osob, které řadíme mezi potenciální bezdomovce, patří ty osoby, jejichž potřeby jsou sociálním úřadům neznámé, nebo známé, ale pouze částečně. Takovéto osoby tráví krátkodobě, nebo i dlouhodobě svůj život v náročných podmínkách, které mohou být způsobené neutěšenou rodinnou situací, problémy osobního charakteru či pracovní problémy. Všechny tyto problémy mohou mít za následek problémy s udržení si vlastního bydlení. Zde je jen těsná hranice mezi formou bezdomovectví, která spočívá v bydlení po různých noclehárnách charit, nebo bydlením v nájemním bytě nejnižší kategorie, který je často ve stavu, který přímo ohrožuje život osob v něm přebývajících. Do této skupiny potenciálních bezdomovců řadíme i osoby, které očekávají propuštění z nejrůznějších sociálních či zdravotních ústavů nebo vězení, a nemají možnost přijít do konkrétního prostředí.²⁸

Domnívám se, že právě tato typová skupina bezdomovectví, zažívá v posledním období velkého rozmachu. Jak jsem se zmiňoval již v úvodu, ekonomická situace naší země není v poslední době v nejlepší situaci. Mnoho lidí z úsporných důvodů firem a podniků přišlo o zaměstnání a nové nemohou najít. Mnohé osoby, pro které byly do dnešních dnů sociální dávky velmi podstatnou částí rodinného rozpočtu, o tyto dávky, kvůli úsporným vládním opatřením přišly. Mnohé osoby nyní litují, často zbytečných, půjček na nedůležité věci, které nyní musí splácet a splácet ještě nějakou dobu budou. Právě kombinace současné ekonomické situace s výše popsány příklady, může mnoho osob a rodin posunout k hranici potenciálního bezdomovectví.

2.2 Příčiny a faktory ovlivňující vznik bezdomovectví

Mnoho lidí bere bezdomovectví jako fakt, který je spojen s běžným životem velkých měst. Bezdomovectví, zde však není samo o sobě, musí nějak vzniknout. Nad příčinami vzniku bezdomovectví se však už zamýšlí málokdo. Často se setkáváme s názory, že za bezdomovectví si mohou bezdomovci sami, svou leností a nezájmem pracovat. Často se také v tomto směru setkáme s naivním názorem, že spořádaných a pracujících lidí se do-

²⁸ HALMAZŇOVÁ, R., RŮŽIČKA, J., SAVKOVÁ E.: *Metodika práce v azylovém domě Elim*. Vsetín: Elim Vsetín, o.s., 2008. ISBN neuvedeno, s. 11

tknout nemůže podobně. Myslím si, že v určitém směru je bezdomovectvím ohrožena většina z nás. Ať už si to připustit chceme, nebo ne. Zmařit dosavadní úspěšný a klidný život může jeden jediný chybný krok, jediné neuvážené rozhodnutí. Nic na tomto nemusí hrát stupeň dosaženého vzdělání či společenského postavení. Jako prvotní příčiny bezdomovectví mohou být ztráta zaměstnání či bydlení, rozchod partnerů, psychické problémy, odchod z dětského domova či propuštění z vězení, zejména pak nelze opomenout alkoholismus, toxikomanie a mnoho dalších důvodů, které rozeberu níže, zpravidla se však jedná o kombinaci několika těchto příčin. Milada Horákové ve své knize uvádí: „*Příčin vzniku bezdomovství je nejspíš tolik, kolik je lidských osudů.*“²⁹

Tato myšlenka je velmi strohá a jednoduchá, avšak nelze jinak, než s ní souhlasit.

FAENTSA ve svém výzkumu bezdomovectví v ČR jako nejčastější příčiny uvádí ztrátu zaměstnání (23%), rozvod rodiny (20%), odchod z rodiny (11%), propuštění po výkonu trestu odnětí svobody (5%), špatné nakládání s financemi (3%), jiné příčiny (29%), dobrovolné bezdomovectví (7%).³⁰

Jak jsem ale uvedl výše, domnívám se, že vznik bezdomovectví není jen projevem jednoho problému, ale je to určitým nakumulováním na sebe navazujících nežádoucích jevů, které právě mohou vést až k životu bez domova.

Hradečtí se ve své publikaci *Bezdomovství-extremní vyloučení*, zabývají příčinami vzniku bezdomovectví jednotlivě u mužů, žen, mladistvých a dětí. Uvádí, že tyto příčiny jsou u jednotlivých skupin kvalitativně odlišné. Jako příčinu bezdomovectví mužů vidí zpravidla materiální a osobní, kdy charakter jejich bezdomovectví je více veřejný. Materiálními příčinami Hradečtí myslí například ztrátu zaměstnání či bydlení, osobními pak nemoci, závislosti či osamělost. U žen jsou to spíše příčiny vztahové, zejména poté na úrovni

²⁹ HORÁKOVÁ, M.: *Současné podoby bezdomovství v České republice*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997, ISBN neuvedeno, s. 3

³⁰ Feantsa [online], [cit. 2011-02-10]. Dostupné na WWW:
http://www.feantsa.org/files/Employment_annual_theme/Annual_theme_documents/National%20reports/Czech_republic_empl_report_2007_CZ.pdf

partnerských vztahů, kdy jsou oběťmi domácího násilí. Ženy se však, na rozdíl od mužů, brání riziku života bezdomovectvím zjevného, proto přebývají u kamarádek, rodičů, nebo se také vrací zpět do prostředí, ze kterého odešly. Charakter bezdomovectví u mužů je spíše více veřejný, kdy je jim přirozenější demonstrovat svou chudobu a aktivně vyhledávají nabízené služby, nebo zůstávají na veřejnosti – na ulici. K tendenci žen skrývat bezdomovectví je však nutno doplnit, že mají často sebou děti, což logicky jejich pohled na způsob života bez domova značně ovlivňuje. Co se týká bezdomovectví dětí a mládeže, tak zde spatřují Hradečtí příčinu života v sociálních ústavech od dětství a to zejména poté, co před tím žily v neúplných rodinách, kde byly ve většině případů svědky, nebo dokonce oběťmi týrání či týrání. Mohli být přímými svědky alkoholismu, toxikomanie či jiné sociálně patologické závislosti, což se může odrazit v jejich psychice formou mentální retardace, schizofrenie či dědičnému sklonu k patologické závislosti, ale zároveň narušením hodnot a postojů k rodinnému životu.³¹

Hradečtí dále rozpracovávají faktory, které jsou rozhodující pro vznik bezdomovectví, dělí je na faktory objektivní a subjektivní.

Objektivní faktory jsou takové, které jsou ovlivněny sociální politikou země a její legislativou. Tyto faktory působí na dodržování lidských práv, dodržení zásady rovných příležitostí pro všechny, boj s nezaměstnaností, boj se sociálním vyloučením, sociální zabezpečením ve stáří, sociální zabezpečení, ale zároveň i začlenění handicapovaných jedinců do společnosti, zajištění rovnosti mužů a žen. Jedná se tedy o takové faktory, které jsou ovlivněny fungováním společnosti.³²

Subjektivní faktory jsou ovlivněny schopnostmi jednotlivců, rodin či společenských skupin. Jsou ovlivněny jejich věkem, osobnostními a povahovými rysy, charakterem, temperamentem a podobně. Do těchto faktorů řadíme ztrátu bydlení, zaměstnání, nízké příjmy a celková nízká životní úroveň těchto skupin. Do této skupiny také řadíme rozpad

³¹ HRADEČTÍ, V. a I.: *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN: 80-902292-0-4, s. 34-35

³² HRADEČTÍ, V. a I.: *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN: 80-902292-0-4, s. 33-34

rodiny, problémy v rodině, násilí v rodině, alkoholismus, kriminalita či opuštění vězení nebo dětského domova.³³

Všechny výše uvedené faktory mohou, avšak nemusejí, zapříčinit vznik bezdomovectví. Jak jsem uvedl na začátku kapitoly, jedná se o příčiny a faktory, tedy určité předpoklady. Následky těchto faktorů jsou již individuálně ovlivněny jednotlivci, jejich schopnosti zvládnout zátěž a tuto zátěž řešit. Na druhou stranu je však nutné podotknout, že zpravidla se na vzniku bezdomovectví podílí více těchto faktorů ve vzájemné kombinaci, jejichž zvládnutí je často nemožné. Člověk se jejich působením ocitá na samém dně společnosti a jen stěží se od tohoto dna dokáže odrazit sám, bez cizího přičinění a pomoci.

2.3 Rizikové skupiny ohrožené bezdomovectvím

Jsem si vědom toho, že nelze škatulkovat lidi podle toho, jestli mají předpoklady na to stát se bezdomovci nebo ne. Toto opravdu může zavánět trochu morbidně, avšak připusťme, že některé rizikové skupiny osob, jsou opravdu sami svou činností či svou aktuální životní či zdravotní situací na velmi tenké hraně, po jejímž překročení bezdomovectví skutečně následuje.

Může se jednat zejména o ty osoby, které mají sníženu schopnost přizpůsobivosti sociálnímu prostředí, mají nižší dosažené vzdělání, jejich míra psychické a fyzické výkonnosti je značně limitována nemocí. Dále se může jednat o osoby bez patřičné pracovní kvalifikace, či osoby diskriminované na základě věku, pohlaví, náboženského vyznání či národnostní a rasové příslušnosti.³⁴

Do těchto rizikových skupin mohou spadat níže uvedené skupiny osob.

³³ HRADEČTÍ, V. a I.: *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN: 80-902292-0-4, s. 33-34

³⁴ FLEISCHMANN, O., HELEŠIC, B., HENZL, J., MATTIOLI, J., LANGOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M., WEDLICOVÁ, I.: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Via, 2006. ISBN: 80-7044-769-9, s. 133

2.3.1 Staří lidé

Mezi rizikové skupiny zcela jistě patří staří a osamělí lidé. Důvodem rizikovosti může být na jednu stranu odchod do důchodu, devalvace úspor a nízká penze, nicméně nelze opomenout ani fakt, že osamocení staří lidé mají sníženou adaptabilitu a schopnost orientovat se v současném moderním světě. Pokud zůstanou po smrti celoživotního partnera osamoceni a nemají nikoho, kdo by je nástrahami současného světa provázel, tak se od něj izolují, uzavírají se do sebe, a toto je provázeno psychickými a následně i somatickými problémy.

2.3.2 Ženy a matky, osamocené i vdané

Ač toto tvrzení může znít jakkoliv podivně, je to jen první dojem. Současná společnost je bohužel ještě stále postavena na principu, kdy jsou ženy řazeny na nižších pozicích než muži a vydělávají méně než muži. Není ani výjimkou, že pokud jsou postaveny na stejnou pracovní pozici jako muži, tak i přes to vydělávají méně než oni. I když lze pozorovat vytlačování tohoto diskriminačního jevu žen, nelze jej opomíjet. Ženy, jsou tímto diskriminačním systémem stavěny do pozic závislých a snadněji zranitelných. V případě rozpadu manželství se pak žena, které je často svěřena výchova dětí, dostává do krizové situace a stavu hmotné nouze. V takovém případě se zprostředkovaně do rizikové skupiny dostávají i děti, o které žena pečuje.

2.3.3 Fyzicky a psychicky postižení jedinci

Takovéto omezení, ať už fyzické či psychické, často jedince definitivně vylučuje z pracovního trhu, a navíc bývá spojeno s vysokými výdaji na zdravotní péči v souvislosti s tímto postižením. Pokud takový jedinec nemá silné rodinné zázemí a blízké osoby, které se o něj starají a do jeho péče investují vlastní prostředky, často končí v nejrůznějších sociálních ústavech, protože jinou možnost jednoduše nemá.

2.3.4 Etnické menšiny

Tyto skupiny osob patří jednoznačně mezi rizikové, neboť do naší země přicestují zejména z východu, za prací, avšak sami o sobě jsou tyto osoby izolované jazykovou a kulturní odlišností. Dále jsou tyto osoby omezeny na přístupu ke vzdělání, práci nebo bydlení, např. právě z jazykových důvodů. Tyto osoby jsou tak nuceny dělat tu nejpodřadnější práci

za minimální mzdu a i přes veškerou snahu se dostávají na samou hranici extrémní chudoby.

2.3.5 Mladí lidé opouštějící dětské domovy, či osoby opouštějící věznice

V obou případech se osoby dostávají z prostředí, kde měli co jíst, kde spát, měli možnost hygieny a často i většího nebo menšího kulturního vyžití. Najednou se však ocitnou venku, za zdmi těchto ústavů a nemají kam jít, nemají co jíst, nemají kde přespat a hlavně nemají žádné prostředky, a nemají ani žádnou práci, kterou by si tyto prostředky vydělaly. Opět zde platí, že pokud nemají rodinné zázemí, nebo alespoň zázemí dobrých známých a přátel, velmi lehce sklouznou na hranici chudoby.

2.3.6 Osoby propojené se sociálně patologickými jevy

Všeobecně jsou ohroženy všechny skupiny osob, kterých se dotýká některý ze sociálně patologických jevů, zejména vázaný na závislost. Může se jednat o alkoholismus, toxikománii, gamblerství a další. Tyto formy jsou spojeny jednak s finanční nákladností, nejsou zdravotní rizika, ale zejména se neslučují s řádným fungováním rodinného života. Co se týká toxikománie, tak zejména tato je vázána těžkými zdravotními riziky, zejména nebezpečím onemocnění AIDS, nebo žloutenkou typu C.

3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY SPOJENÉ S BEZDOMOVECTVÍM

Pokud se chceme zabývat jevem bezdomovectví ze všech různých stran, nemůžeme opomenout podívat se na bezdomovectví z pohledu sociální patologie, respektive z pohledu sociálně patologických jevů. Bezdomovectví je jimi zcela jistě provázáno a úzce spjato. Některé ze sociálně patologických jevů mohou mít podíl na vzniku tohoto jevu, jiné zase mohou prohloubit jeho intenzitu, případně zásadně snížit možnost resocializace takto stíženého jedince. V této kapitole chci rozebrat sociálně patologické jevy, které se objevují v naší společnosti, a které považuji za zásadní v souvislosti s jevem bezdomovectví, a to ať už se jedná o sociálně patologické jevy, které bezdomovectví předcházejí, nebo které bezdomovectví provázejí.

3.1 Sociálně patologický jev, sociální patologie

Hned v úvodu kapitoly je nezbytné definovat a vysvětlit co vlastně za sociálně patologický jev považujeme a co je to sociální patologie.

Vykopalová sociálně patologické jevy definuje takto: *„Jedná se o všechny nenormální nebo všeobecně společensky nežádoucí jevy. Do této skupiny jsou zahrnovány všechny sankcionované formy a podoby deviantního chování. Zde je nezbytné zmínit, že označení toho co je patologické je individuální a odvíjí se od pojetí normality, akceptované danou společností. Studium sociálně patologických jevů a studiem příčin jejich vzniku se zabývá sociální patologie.“*³⁵

Z definice Vykopalové tedy vyplývá, že v sociálně patologických jevech spatřujeme pro společnost nenormální a nežádoucí jevy, kdy studiem jejich vzniku a průběhu se zabývá vědní obor sociální patologie. Z této definice ale vyplývají další otázky k celé problematice, nad kterými je nezbytné se zamyslet. Co považujeme za společensky nežádoucí, devi-

³⁵ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0337-4, s. 9

antní či nenormální? Vysvětlení těchto pojmů v souvislosti s určitou společností, je zcela jistě individuální a odvislé právě od zaběhlých norem a zvyklostí té či oné společnosti, ve které tyto pojmy definujeme. Podstatné je ve výše uvedené definici slovo „sankcionované“, tedy trestané, postihované. To nám již blíže specifikuje jednání, které je v dané společnosti zakázané, nebo přesněji nežádoucí, a je možné jej při jeho zjištění nějakým způsobem postihovat. Postihem nemusí být řešení v rámci trestně právního, či přestupkového projednání, ukončeného trestem ve smyslu trestního nebo přestupkového zákona. Postihem sociálně patologického jevu může být mimo tento rámec i jiný postih, a to na úrovni osobní či pracovní. Může se jednat o ztrátu zaměstnání, majetku, rodiny, což následně může ovlivnit další život jedince. Vykopalová dále ke specifikaci toho, co je za společensky nežádoucí, uvádí:

„Základní teorie sociální patologie nejčastěji vycházejí z předpokladu existence společenských nedostatků, které různým způsobem postihují společnost a jejich členy. Proto jsou hledány prostředky, jak tyto jevy omezit nebo jim zabránit. Pozornost se tedy soustřeďuje na analýzu příčin vzniku patologického chování, terapii a v neposlední řadě na prevenci, jako nejefektivnější prostředek boje proti sociálně patologickým jevům. Systémy prevence musí navazovat na výsledky empirických výzkumů postihující změny v socio-kulturních oblastech života a usilovat o vzájemné propojení a eliminaci jevů, jejich důsledky se promítají do nežádoucích forem chování a ovlivňují charakter patologických projevů ve společnosti. Takovými jevy je např. nezaměstnanost, chudoba, konflikty, rozvodovost apod.“³⁶

Jak tedy z výše uvedeného vyplývá, charakterizovat to, co je sociálně patologický jev a co není, je vždy odvislé od vyspělosti dané společnosti, na jejích tradicích, kultuře, náboženství, právních zvyklostech, zdravotním a psychologickém stavu populace, zaměstnanosti či míře chudoby. Až na základě poznání těchto faktorů, můžeme v té či oné společnosti určovat to, co je a není sociálně patologickým jevem.

³⁶ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0337-4, s. 9

3.2 Formy sociální patologie související s rodinou

Rodina je základním stavebním kamenem fungující společnosti a její dobré fungování je schopno jedinci zajistit určité sociální jistoty a pohodlí. K zajištění tohoto stavu je však nezbytná absence sociálně patologických jevů v rodině. V této části své práce chci věnovat pozornost právě sociálně patologickým jevům, které se rodiny přímo dotýkají a mají zásadní vliv na její fungování. Jedná se o sociálně patologické jevy spojené s násilím páchaným buď uprostřed rodiny, nebo na některém z jejích členů. Takovéto sociálně patologické jevy mohou mít, a často také mají, vliv na rozpad rodiny, a vystavení jejích členů chudobě a hrozbě bezdomovectví. Mezi takovéto sociálně patologické jevy považuji zejména domácí násilí a také násilí páchané na dětech. Lze argumentovat tím, že do domácího násilí lze zahrnout i násilí páchané na dětech. Toto je sice pravdou, ale i přes to, jsem se násilí na dětech rozhodl věnovat samostatný oddíl, jelikož je toto násilí poněkud specifické a já osobně jej považuji za závažnější oproti násilí páchanému na dospělých osobách. Dítě má tu nevýhodu, že se často nemůže napadení agresora fyzicky bránit, je často ovlivněno závislostí na agresorovi a v neposlední řadě je celá jeho osobnost teprve ve vývinu, a takovéto jednání může mít zcela devastující vliv na jeho život v dospělosti.

3.2.1 Násilí na dětech

Část sociálně patologických jevů, které souvisí s rodinou, zcela záměrně začínám právě problematikou násilí páchaného na dětech. Toto činím z důvodu, že právě toto jednání, ničí dětem období, které by mělo být tím nejklidnějším, nejkrásnějším a hlavně bezstarostným úsekem jejich života. Avšak díky násilí, kterého se na nich dopouští zpravidla jejich nejbližší příbuzní, jim toto radostné životní období mění v peklo. Nejhorší na tomto jevu spatřuji především vážné riziko ovlivnění psychického stavu dětí do jejich dalšího života. Osoby, které se s tímto jevem v dětství osobně setkají, si následky nesou do celého dalšího života, protože jen mizivé procento takto postižených se dokáže po psychické stránce s touto tragickou zkušeností srovnat a jít dál životem bez jakýchkoliv následků.

Co vlastně do oblasti násilí páchaného na dětech zahrnujeme? Vykopalová tento typ násilí dělí do jakýchsi tří skupin:

- a) fyzické týrání
- b) psychické týrání

c) sexuální zneužívání³⁷

Fyzické týrání bylo v naší i celosvětové společnosti často běžnou součástí života od nepaměti. Dítě bylo považováno za věc či majetek v rukou rodičů, zejména poté otce, který si s dítětem mohl dělat, co chtěl.

„ Teprve v 70. letech 20. století zásluhou amerických pediatriů byly podrobně popsány příznaky dětí, obětí tělesného týrání, pod názvem syndrom bitého dítěte. Tyté okolnosti se později odrazily v zákonodárství v podobně oznamovací povinnosti. Tato oznamovací povinnost při podezření na tělesné týrání byla u nás uzákoněna až v roce 1994.“³⁸

V souvislosti s fyzickým násilím páchaným na dětech je nutné podotknout, že i v naší soudobé společnosti je jako výchovný prostředek k dosažení určitých změn v chování dítěte užíváno tělesného trestání. Zde vyvstává otázka, kde má fyzické trestání stupeň jakéhosi výchovného charakteru a kde se již jedná o fyzické týrání. Jsou ale také případy, kdy je na první pohled zjevné, že se jedná o týrání a o jakémkoliv výchovném charakteru nemůže být řeč. Jsou to případy různého fyzického ponižování a mučení dětí, které jsou nuceny například chodit s připínáčky v botách, jsou rodiči páleny zapalovači či nedopalky cigaret, nedostávají jídlo. Toto jsou pak jednoznačné případy, které často naplňují podstatu trestného činu a po jejich zjištění by měly být řádně prošetřeny orgány činnými v trestním řízení, pachatelé postaveni před soud a děti odebrány. Pokud se budeme pít po vzniku tělesného týrání, tak zjistíme, že tento může být ovlivněn několika mnoha faktory. Takovým faktorem může být například špatné prožívání krizových situací rodičem a následná ventilace bouřících se pocitů právě ve formě fyzické agrese vůči dítěti. Mezi tyto faktory bychom zcela jistě mohli řadit nejrůznější formy psychické lability, neurotických stavů, depresí a jiných psychických poruch, jejichž nezvládnutí ze strany dospělého může být příčinou agrese vůči dítěti. Pachatelé se poté často snaží zranění dětí maskovat obleče-

³⁷ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0337-4, s. 36-41

³⁸ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0337-4, s. 36

ním, vyhublost zdůvodňují jako příznak nemoci. K odhalení často dochází díky všímavosti pedagogů, či při náhodných a neplánovaných lékařských kontrolách. Můžeme se v tomto případě ptát, kdo jsou pachatelé takového jednání. Často se jedná o rodiče, či osoby, které mají dítě svěřené do péče. Spíše menší skupinou takových pachatelů je tvořeno ze strany pracovníků organizací, kde jsou děti svěřeny do nějaké formy ústavní péče.

Psychické týrání

Psychické týrání může mít nejrůznější formy, kterými mohou být například projevy ponižování, zesměšňování, opovrhování, zastrasování, ale také neprojevení dostatku rodičovské péče a lásky. Psychické týrání je zpravidla velmi těžce odhalitelné, je latentní a jeho projevy nemusí být běžným pozorováním zřejmé, na rozdíl od fyzického týrání, které na sebe může upozornit poraněním dítěte, podlitinami apod. Následkem psychického týrání může být vznik trvalých pocitů méněcennosti, provází je často stavy úzkosti. Takto týrané děti mohou trpět v dalším životě ostatkem sebedůvěry a pocitu vlastní nedostatečnosti. Nutno podotknout, že následky takového týrání si může dítě nést až do dospělosti, kdy prožitky z dětství se mu vrací v nočních můrách apod. Takto stížení lidé jsou často náchylní k depresím, stavům psychické narušenosti a v některých případech mohou mít i sebevražedné sklony. Jejich život je spojován s užíváním farmak jak tlumení psychických problémů, tak i k pouhému usnutí.

Sexuální zneužívání

Do tohoto okruhu násilí páchaného na dětech zahrnujeme veškeré formy sexuálního kontaktu s dětmi, může se jednat od slovních narážek a útoků, přes nejrůznější osahávání a užití nekoitálních praktik, až po samotný pohlavní styk. V mnoha případech, dochází k sexuálnímu zneužívání dětí pro účely pořizování dětské pornografie. Toto jednání je zpravidla spojené s násilným jednáním pachatele, ale ne vždy tomu tak musí být. Pachateli takového jednání je často zneužita důvěra dětí, které přesvědčí, že jim nedělá pachatel nic špatného. Toto jednání může proběhnout pouze jednorázově, náhodným zneužitím dítěte, nebo k němu může docházet v dlouhodobém časovém úseku. Zde se poté také mění osoba pachatele. U jednorázového zneužití dítěte se spíše jedná o psychicky vyšinuté jedince, se sklony k tomuto deviantnímu chování, ke kterému se dítě často dostane zcela náhodně. Na rozdíl od toho u dlouhodobého zneužívání dítěte je na vině osoba, zpravidla z rodinného kruhu oběti, která má k dítěti pravidelný přístup. Tato forma bývá dle mého názoru ještě

horší a silnější, jelikož týrání se dopustí osoba, ke které má dítě – oběť důvěru. Následně také může docházet k psychickému týrání, tak aby si pachatel zajistil, že dítě se s tímto zážitkem nikomu nesvěří. Pachatelé takové formy násilí na dětech jsou nejrůznějších věkových skupin. Pachatelem může být dospívající jedinec, ale stejně tak i osoba středního věku, nebo důchodce. Jednání takového pachatele je morálně narušené a společensky nežádoucí. Z tohoto můžeme dovozovat, že i sám pachatel má podobnou zkušenost z období svého dětství, odkud si tyto sociálně patologické vzorce převzal. Zde tedy můžeme vycházet z toho, že jednotlivé formy týrání dítěte mohou mít podstatný vliv na vývoj delikventního chování v dospělosti.

Následky sexuálního zneužívání dětí mají devastující následky na jejich psychiku. Jedná se o traumatizující zážitky, které zůstávají v psychice zakotveny do dospělosti a zásadním způsobem ztěžují jejich život. Může se projevovat nočními můrami, může poškodit schopnost vedoucí k navázání partnerských vztahů. Může zapříčinit nejrůznější sexuální dysfunkce, a v neposlední řadě může vést k promiskuitnímu chování.

Závěrem k otázce násilí páchaného na dětech chci jen doplnit, že každé takto zneužitě dítě, si nese do dospělosti těžký psychický handicap, který v případě nezvládnutí může vést až ke ztrátě rodinného zázemí, majetku a může vést až k bezdomovectví. Násilí páchané na dětech považuji za ten nejodpornější a nejpodlejší stupeň násilí, kdy pachatel k jeho páchání zneužívá jak bezbrannost této týrané osoby, tak její slabost a často též důvěru nebo závislost, kterou k pachateli chová. Děti, které byly v dětství oběťmi jakékoliv formy týkání, můžeme řadit do rizikové skupiny osob ohrožené bezdomovectvím.

3.2.2 Domácí násilí

„Domácí násilí je velmi závažným patologickým jevem, který má řadu společenských dopadů. Domácí násilí zahrnuje všechny členy rodiny – děti, ženy, muže a seniory – a má řadu různých projevů a forem od psychického násilí, fyzického a sexuálního až po jejich různé kombinace. Mezi nejdiskutovanější a nejpočetnější skupinu domácího násilí

*patří ženy, i když například násilí na dětech má velkou latenci a je společností značně tolerováno.*³⁹

Co se týká této specifikace domácího násilí ze strany Vykopalové, nemohu s ní komplexně souhlasit. Především nesouhlasím s tím, že násilí na dětech je společností značně tolerováno. Jak jsem uvedl v části práce týkající se násilí na dětech, často může být problémem v tom, kdy je „pohlavek“ míněn jako výchovná forma, a kdy už četnost pohlavků překročila mez týrání. Jsem však přesvědčen, že co se týká zjevného týrání, které je popsáno výše, tak společnost tento jev netoleruje, musím zároveň ale přiznat, že mohou být případy, kdy jednotlivci nedůsledně vyhodnocují signály, které týrané dítě vysílá, a toto je důvod, proč násilí páchané na dětech zůstává latentní.

Pokud se však vrátíme k problematice domácího násilí, mohu říci, že jako kriminalista mám v tomto směru určité profesní znalosti a zkušenosti, protože za několik let praxe, jsem se s domácím násilím setkal v nejrůznějších podobách a s nejrůznějšími následky u postižených osob, o tom se ale zmíním později. Zásadně mohu potvrdit definici Vykopalové, která uvádí, že domácí násilí je v největší míře pácháno na ženách, nicméně není výjimkou, že obětí domácího násilí se může stát dítě či senioři, kteří žijí ve společné domácnosti se svými dětmi či vnuky. Setkal jsem se dokonce s případem, kdy pachatelem skutku byla žena a poškozeným byl její manžel. Nutno však dodat, že nejčastějšími oběťmi domácího násilí jsou ženy, děti a senioři. Z pohledu policejní práce, je dokazování a dokladování domácího násilí velmi náročnou záležitostí, neboť pokud chceme případ kvalifikovat jako domácí násilí, musí vykazovat splnění těchto základních pravidel:

1. *Týraná osoba a osoba pachatele žijí ve společné domácnosti a jsou si navzájem*

blízké (manželé, druh-družka, děti, prarodiče): Toto je jedním ze základních pravidel domácího násilí, tedy právě společné bydliště všech zúčastněných stran tohoto jednání, pachatele i oběti. K domácímu násilí nemůže docházet na pracovišti, na ulici, v kavárně, ale právě jen za zdmi společného bytu či domu.

³⁹ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0337-4, s. 34

2. **Domácí násilí probíhá vždy skrytě:** Další ze základních předpokladů, aby mohl být zjištěný jev nazýván domácím násilím. Toto pravidlo navazuje na předchozí, tedy že domácí násilí probíhá za zdmi bytu či domu, ne na chodbě bytovky, ne na ulici, ne v kavárně, či na jiném místě, kde by skutek mohli vidět nezaujatí svědkové. Pokud prošetřovaný jev má svědky, tak se jedná o další osoby, které ve společné domácnosti žijí. Svědectví těchto osob bývá často problematické, někdy mohou s pachatelem sympatizovat a odmítají proti němu vypovídat. V opačném případě poté bývá pachatelem výpověď takových svědků zpochybňována a označována za podjatou. Často zde poté hrají významnou roli znalecké posudky o oboru psychiatrie, které stanoví věrohodnost jednotlivých výpovědí svědků, pachatele či oběti.

3. **Dlouhodobost a soustavnost útoků pachatele k oběti:** Za domácí násilí nelze považovat případ, kdy útok na oběť je ojedinělou záležitostí. Útoky směřované k oběti musí být časově dlouhodobé, pouze v takovém případě věc můžeme nazývat domácím násilím.

4. **Stupňování útoků:** Útoky pachatele směrem k oběti nemusí začít hned fyzickým týráním. Tyto zpravidla začínají psychickým týráním, ponižování, zesměšňování apod., a až postupem času přecházejí ve fyzické útoky, které zvyšují jak na frekvenci, tak i agresivitu pachatele. K tomuto je ale nutné doplnit, že ne vždy musí situace dojít k fyzickému týrání, domácí násilí může spočívat čistě v týrání psychickém, které však opět stupňuje na intenzitě pachatele. Stupňovitostí útoků rozumíme jak stupňování jejich intenzity, tak i stupňování četnosti útoků v průběhu času. Domácí násilí může nastartovat občasnými útoky v průběhu roku, který je obětí i pachatelem omlouván například požitím alkoholu, pracovním vypětím apod., avšak postupem času tyto občasný útoky dostanou pravidelnost a stanou se běžnou součástí denního života rodiny. Tento stav však může trvat i několik let.

K tomu, aby věc mohla být orgány činnými v trestním řízení označena a vyšetřována jako domácí násilí, musí v konkrétním případě dojít k naplnění všech čtyř výše popsaných pravidel zároveň. Nelze akceptovat absenci jakéhokoliv z těchto pravidel. Pokud nedojde k naplnění těchto pravidel, neznamená to, že se nejedná o protizákonné jednání, pouze se zde změní právní kvalifikace, na jiný trestný čin či přestupek.

Domácí násilí páchané formou psychického týrání nejčastěji probíhá formou citového vydírání, slovních útoků za užití vulgárních slov. Pachatel svou oběť často zesměšňuje. Psychicky může pachatel svou oběť týrat formou nejrůznějších pravidel, zákazů či pří-

kazů, nenadálými kontrolami, zamykáním v bytě, nebo vyhrožování fyzickým násilím či smrtí.

Co se týká projevů fyzického týrání, tak zde probíhají klasické fyzické útoky, ať už rukou pachatele, či jiným způsobem, které na oběti můžeme pozorovat v podobě hematomů na nejrůznějších částech těla i v obličeji nebo hlavě. Oběť domácího násilí může mít zlomená žebra, nos, vyražené zuby, popálenou kůži od nedopalků cigaret.

K projevům sexuálního týrání nejčastěji patří vynucování si pohlavního aktu, které může přejít až ke znásilnění oběti. Sexuální týrání je o to horší, že k němu často dochází v kombinaci s fyzickým, nebo i psychickým násilím.

Pachatelé domácího násilí, často přebírají vzory, které mají zařícované ze svého dětství. Oni sami byli často svědky toho, jak jeden z rodičů byl dominantní a agresivní vůči svému partnerovi. Efekt takového obrazu prožitého v dětství může být poté dvojitý. Buď si dítě tento vzor převezme a následně se v dospělosti chová obdobným způsobem, nebo si na tento vzor chování vypěstuje averzi a snaží se chovat přesně naopak.

Sekot se zase snaží vytvořit jakýsi psychologický profil muže, dopouštějícího se domácího násilí na ženách. Uvádí, že se často jedná o osobu, které na veřejnosti vystupuje jako šarmantní, veselý, vtipný a velmi společenský muž. Nemá ale žádné staré přátele, kteří by jej znali od dětství či z předchozího života. O svých bývalých partnerkách se vyjadřuje jako o narušených osobách, hysterkách či alkoholičkách. Popírá násilí na ženách, tvrdí, že ženu by neuhodil. Sekot jej dále charakterizuje jako člověka s malým sebevědomím a podvědomím strachem z druhých lidí. V mnoha případech nosí zbraň, aniž by to dokázal racionálně vysvětlit, odvětlí, že se cítí bezpečněji.⁴⁰

Co se týká následků domácího násilí, tak jsou podobné jako u všech jiných forem týrání. Od psychických problémů, vzniku sexuálních dysfunkcí, problémů v navazování partnerských vztahů, až to těžká zranění, nebo i smrt. Nutné je v této věci také podotknout, že mnoho případů domácího násilí zůstane neodhaleno a jeho oběti tak volí sebevraždu, aby z tohoto těžkého stavu utekly.

⁴⁰ SEKOT, A. *Úvod do sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2010. ISBN 978-80-210-5261-1, s. 79

Já sám jsem za svou praxi zažil nejrůznější následky domácího násilí na obětech. Nejvíce na mě však emočně zapůsobil případ, kdy týraná třicetiletá žena po jednom z mnoha útoků svého muže skončila s doživotně poškozenou páteří na invalidním vozíku, nebo ještě tragičtější případ, kdy žena na následky týrání muže zemřela. Následná soudní pitva ukázala, že tato oběť domácího násilí měla na povrchu těla, mimo oblast hlavy, hematomy o celkové ploše 60x70 cm. Na těle této ženy nebyla jediná končetina či část těla, kde by neměla rozsáhlou modřinu.

Oběti domácího násilí tedy můžeme taktéž zařadit o rizikové skupiny, ohrožené bezdomovectvím. I když se totiž případ vyřeší, oběti domácího násilí jsou často nuceny opustit svůj domov, často se jedná o matky s dětmi, nemají prostředků na pořízení si vlastního bydlení a tak zůstávají bez domova a jsou nuceny využívat nejrůznějších azylových domů apod. Zákon přiznává možnost vykázat pachatele z místa bydliště po určitou dobu, avšak toto je jen dočasné řešení, které má oběti domácího násilí v klidu a bez problémů od agresora odejít. Oběti domácího násilí si často svou existenční závislost na agresorovi uvědomují, a právě z dalších existenčních problémů mají strach celou věc oznamovat či jinak řešit.

3.3 Závislosti

„Mezinárodní klasifikace nemocí říká, že při závislosti má pro jedince užívání nějaké látky přednost před jiným jednáním, kterého si dříve cenil více. Jako základní charakteristiku onemocnění označuje touhu (často silnou, přemáhající) psychoaktivní látku nebo látky (drogy včetně alkoholu nebo tabáku a někdy i třeba relativně bezpečně vnímané kávy). Odpovídajícím pro označení síly touhy by mohlo být slovo žádostivost nebo chtíč. Touhu užívat drogu si jedince uvědomuje (i když si ji nemusí přiznávat) a snaží se často užívání kontrolovat, nebo i zastavit, často však neúspěšně.“⁴¹

Závislosti jednoznačně spadají do skupiny sociálně patologických jevů, které mají přímou souvislost s bezdomovectvím. Mohou stát na začátku bezdomovectví, jako jeho

⁴¹ NICM – Národní informační centrum pro mládež [online], [cit. 2011-02-20]. Dostupné na WWW: <http://www.icm.cz/definice-zavislosti>

přímá příčina vzniku, nebo mohou bezdomovectví provázet, prohlubovat jeho dopady a bránit tak v začlenění jedince zpět do společnosti. Mezi závislosti, se kterými se můžeme nejčastěji setkat v souvislosti s bezdomovectvím, považují alkoholovou závislost, drogovou závislost a patologické hráčství.

3.3.1 Alkoholová závislost

Alkoholová závislost patří na našem území k nejrozšířenější závislosti a jedná se také o závislost, se kterou se můžeme nejčastěji setkat. Snad každý zná někoho ze své rodiny, či nejbližšího okolí, kdo tomuto démonu podlehl, a snad každý měl alespoň zprostředkovanou možnost zjistit, jak devastující vliv může tato závislost mít jak na rodinný život jedince, tak i na jeho osobu. Proč tedy tomu tak je? Pokud si chceme odpovědět na tuto otázku, musíme se podívat na pohled společnosti na alkohol jako takový. Alkohol provází lidstvo snad od jeho počátků. Z historie víme, že již staří Summerové se věnovali výrobě piva a vína. O vínu je mnoho zmínek v Bibli, víme, že jeho velkým milovníkem a zastáncem byl císař Karel IV. Naše země má velkou tradici v pivovarnictví, z médií slyšíme, že patříme na první místa ve spotřebě piva „na hlavu.“ Alkohol má také silnou, i když nepřímou reklamu ve filmovém průmyslu. Téměř každý drsný filmový hrdina má sklony k pití alkoholu, často tyto hrdiny vidíme se sklenkou dobré whisky v ruce. Nejznámější tajný agent James Bond pije zásadně suché martini.. Takových případů bychom našli stovky. Podvědomě utvrzují diváka, že pití alkoholu vlastně není nic špatného, ba naopak to zlepšuje celkovou image osoby a zvyšuje její společenskou úspěšnost. I v reálném životě nás alkohol provází na každém kroku. Bývá součástí jídla, pracovních schůzek a dále samozřejmě většiny společenských akcí. Alkohol je zcela jednoduše dostupný každé osobě starší 18-ti let, navíc není žádným tajemstvím, že i podstatně mladší osoby si jej bez větších problémů dokážou opatřit.

Co se týká vzniku alkoholové závislosti, tak tato má pozvolný nástup, prvním krokem je příležitostné pití, které může končit úplnou závislostí. Člověk nejdříve pije příležitostně, důvodem může být společenská událost, nebo špatná nálada, kterou má alkohol odstranit. Tímto pozvolným užíváním se však postupně dostavuje závislost. Po vzniku závislosti však dochází také k abstinčním příznakům, které se projevují právě tou špatnou

náladou a depresemi, kvůli kterým člověk dál pije, aby se jich zbavil. Odborná literatura hovoří o tom, že z příležitostného konzumenta se může stát alkoholik v období 10-15 let.⁴²

Nešpor mezi rizikové skupiny řadí osoby, vykonávající manuální profese, které na sebe váží pravidelnou spotřebu méně stupňového alkoholu, zpravidla piva. Za další rizikovou skupinu považuje děti, které jsou stíženy silným školním neprospěchem, či se setkávají ve své rodině s nějakým sociálně patologickým jevem. Poruchy chování jsou řešeny pitím alkoholu, které může vyústit v závislost. Nešpor dále hovoří o rodinné zátěži, kterou jsou ohroženi zejména mladí muži, jejichž otec byl závislý na alkoholu, zde je riziko velmi vysoké, některé výzkumy uvádí až 64%. Další faktory ovlivňující riziko alkoholismu je dosažené vzdělání či příslušnost k určitým společenským skupinám.⁴³

K tomuto bych chtěl jenom podotknout, že nelze jednoznačně vymezovat skupiny, které jsou náchylné k alkoholismu. Je pravda, že některé profese nesou vyšší míru rizika, avšak si troufám uvést, že v současné době není alkoholismem ohrožen jen ten, kdo zcela abstinuje. Nelze podle mě paušalizovat to, že méně vzdělané osoby jsou k alkoholismu náchylnější. Tím, že je alkohol veřejně a velmi jednoduše dostupná a společensky tolerovaná droga, ohrožuje tím všechny skupiny obyvatelstva, nezávisle na věku, pohlaví či dosaženém stupni vzdělání.

Následky, které může alkoholová závislost přinést, bývají často velmi devastující, jak na zdravotní stav závislé osoby, tak i na její sociální život. Alkoholismus na sebe váže mnoho psychiatrických i somatických komplikací, ze sociálního hlediska pak může způsobit ztrátu zaměstnání, majetku či rozpad rodiny. Z tohoto hlediska tedy lidé trpící závislostí na alkoholu zcela jistě spadají do rizikové skupiny osob, ohrožených bezdomovectvím. Alkohol je jednoznačně návykovou látkou, které může dostat člověka na samé dno, vzít mu celý jeho život a poslat jej na ulici, na druhou stranu však mnozí bezdomovci začali pít až

⁴² NEŠPOR, K., MARHOUNOVÁ, J.: *Alkoholici, fetišáci a gambleři*. Praha: Empatie, 1990. ISBN 80-901618-9-8, s. 56, 68

⁴³ NEŠPOR, K., MARHOUNOVÁ, J.: *Alkoholici, fetišáci a gambleři*. Praha: Empatie, 1990. ISBN 80-901618-9-8, s. 56, 68

poté, co se dostali na ulici, aby alespoň tímto způsobem utekli od reality a začlenili se tak do skupiny bezdomovců. Jedním z vysvětlení je to, že alkohol v nejrůznější kvalitě je cenově dostupný každé sortě obyvatelstva naší země.

3.3.2 Drogová závislost

Drogová závislost může mít, a také zpravidla mívá, daleko více devastující následky, než závislost alkoholová. Nástup závislosti, se totiž u drogy nepočítá na léta, nýbrž je daleko rychlejší. U užívání drog, rozlišujeme závislost psychickou a fyzickou. Psychická závislost je klasické bažení, kdy jedinec má nutkavý sklon užít drogu za účelem specifického požitku. Závislost fyzická způsobuje uživateli somatické obtíže při abstinenci, což jej přivádí k opakovanému užití drogy, aby se těchto somatických obtíží zbavil. Nástup závislosti na droze může být různá, dle její intenzity. Zpravidla nastupuje nejdříve závislost psychická. Jsou však známy případy, kdy u drogy Heroin, nastala u uživatele fyzická závislost na droze, a to hned po prvním užití.

Drogy jsou omamné látky, jejichž požitím vzniká nebezpečí psychických změn u jedince, který může být po jejich užití přímým ohrožením pro společnost, nebo také přímo pro samotného uživatele, pokud je opakovaně bez odborného dohledu užívá a takové látky jsou uvedené v seznamu omamných a psychotropních látek, vydaného nařízením vlády o jedech a látkách zdraví škodlivých.⁴⁴

Drogy rozdělujeme dle účinku na:

1. **Drogy s převážně sedativními účinky**, například barbituráty, hypnotika, ale i alkohol. Užití těchto látek způsobuje uklidnění a mírnou euforii, ale i méně kontrolované chování, špatnou artikulaci, koordinaci pohybů a koncentraci.
2. **Drogy s převážně povzbuzujícími účinky** jako je kokain, krak, či amfetaminy. Tyto drogy zrychlují krevní oběh, což přináší pocit štěstí, svěžesti a energie. Po tomto ale přichází třes, bolest hlavy a pocení.

⁴⁴ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0337-4, s. 64

3. **Halucinogeny**, kam řadíme marihuanu, hašiš, LSD či jiné syntetické drogy. Tyto látky vyvolávají stavy transu, euforie, ale i úzkost, zmatek či deprese. Způsobují vidiny a halucinace.
4. **Narkotické látky**. Do této skupiny patří heroin, morfin, opium, kodein, metadon. Tato skupina látek vyvolává euforii, radost, sílu. Oslabují však centrální nervový systém, způsobují útlum dýchání, vyvolávají zmatenost, později způsobují nevolnosti a pocení. Vyvolávají silnou psychickou i fyzickou závislost.
5. **Steroidy** jsou látky užívané zejména sportovci k vývoji svalstva a tělových tkání za účelem zlepšení výkonnosti či tělesného vzhledu. Mají však za následek otoky, třas, vypadávání vlasů a způsobují agresivitu u uživatelů.⁴⁵

Co se týká propojení bezdomovectví a drogové závislosti, tak je zcela zřejmé, že drogově závislé osoby jsou kritickou skupinou ohroženou bezdomovectvím. Dlouhodobé užívání drog způsobuje psychickou i somatickou devastaci organismu. Navíc užívání drog je poměrně nákladnou záležitostí, tudíž uživatelé takto přicházejí o zaměstnání, majetek, střechu nad hlavou a v poslední fázi i o rodinu. Jelikož většina azylových center odmítá přijmout osoby drogově závislé, tak často končí na ulici. Co se týká této závislosti, tak jsem jednoznačně přesvědčen o tom, že jejím následkem může být vznik bezdomovectví osoby uživatele. Troufnu si tvrdit, že je ale nízká pravděpodobnost toho, že člověk, který se stal bezdomovcem z jiné příčiny než je závislost, si vypěstuje drogovou závislost při životě na ulici. Drogy jsou finančně nákladnou záležitostí, na což samozřejmě bezdomovec na ulici nemá. Jiný je ale stav, když se ze závislého člověka stane bezdomovec, ten si peníze na drogu nějak opatřit musí, proto se často dopouští nejrůznější kriminality.

3.3.3 Patologické hráčství

Jedná se o další závislost, která může zcela a nenávratně zničit rodinu, způsobit ztrátu zaměstnání či majetku a přivést takto závislého člověka na ulici. Společnost se k tomuto jevu, dle mého názoru, staví velmi laxně. Možná je to zakotveno historií hráčství,

⁴⁵ ONDREJKOVIČ, P., BREZÁK, J., LUBELCOVÁ, B., VLČKOVÁ, M.: *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2000. ISBN 80-224-0616-3, s. 165-168

kdy od nepaměti jsou velmi populární sázky na dostihy, hrají se nejrůznější karetní hry o peníze a jiné. Všeobecná představa patologického hráče je asi taková, že se jedná o zhýralou lidskou trosku, která postává u blikajícího automatu a nesmyslně mačká tlačítka. To je však velký omyl. K patologickému hráčství se zdaleka neřadí jen hra na výherních automatech, ale i hry jako ruleta či nejrůznější karetní hry v kasinech, loterie, tomboly, kostky, skořápky a v neposlední řadě do této kategorie řadíme také sázkařství na výsledky sportovních utkání.

„ Za patologické hráčství je považováno chování, které vykazuje určité signifikantní znaky chování při hraní: hráčské epizody se vyskytují dvakrát a vícekrát v průběhu jednoho roku, které pro hráče neznamenaají žádný zisk, ale naopak pokračují i přes útrpné ztráty a narušené sociální vazby v rodině, hráč není schopen hráčství svou vlastní vůlí zastavit ani ovlivnit četnost hráčských epizod, objevuje se nekontrolované puzení ke hře a hráč je zcela zaujat myšlenkami na hru nebo představami o okolnostech, atmosféře hraní aj.⁴⁶

Patologického hráče může tato závislost doslova zničit. Neovládání jeho touhy jej nutí hrát víc a víc, prohrává veškerý svůj majetek, zadluhuje se a často také lehce sklouzne k páchání trestné činnosti, kterou se snaží opatřit si prostředky ke hře. Z praxe znám mnoho případů, kdy výrobci drog, byli patologičtí hráči. Za den byli schopni vyrobit a prodat drogu za cca 20.000,- Kč, z této částky si však nechali pouze minimum, které užili k nákupu surovin na výrobu nové drogy, zbylé peníze poté prohráli. Být patologickým hráčem znamená velkou šanci stát se bezdomovcem. V případě kombinace hráčství a bezdomovectví platí totéž, co u drogové závislosti. Hráčství bývá zpravidla příčina bezdomovectví, jen těžko se stane bezdomovec patologickým hráčem, na takovouto závislost jednoduše nemá prostředky.

3.4 Kriminalita

Kriminalita je sociálně patologickým jevem, který je s bezdomovectvím jako celkem, velmi úzce spjat. V této souvislosti se na skupinu bezdomovců můžeme dívat jednak

⁴⁶ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0337-4, s 88

jako na pachatele trestné činnosti, zároveň ale i jako na oběti trestné činnosti. Statistiky trestné činnosti páchané bezdomovci, stejně jako trestné činnosti páchané na bezdomovcích, vedeny nejsou. Pozornost této problematice není příliš věnována ani v literatuře, ať už naší či zahraniční. Při tom, bezdomovci jsou ti, kteří jsou s pouliční kriminalitou velmi těsně spjati. Zatím co my se o kriminalitě nočních ulic měst naší země dozvídáme z televize či novin, bezdomovci jsou ti, kteří ji prožívají na vlastní kůži, ať už s pozice pachatelů, nebo obětí.

„U bezdomovců, podobně jako u ostatních subkultur, se poměry a očekávání komunity liší od očekávání a celkové atmosféry většinové společnosti. Bezdomovci – zejména ti, kteří žijí ve své speciální komunitě delší dobu – se jí přizpůsobují. Předpokládá se dále, že v komunitě bezdomovců například víceméně odpadá strach z ostudy ze spáchaného deliktu jako korigující prvek a částečně odpadá i strach z trestu – přes všechna negativa spojená s uvězněním dostanou bezdomovci ve věznicích to, co jim akutně nejvíce chybí: střechu nad hlavou a jídlo. Rozhodně ne všichni bezdomovci porušují zákon, nicméně je možno předpokládat, že v jejich skupině je kriminalita vyšší než v běžné populaci.“⁴⁷

Mezi bezdomovci je spousta osob, která kvůli své kriminální minulosti skončila ve vězení a právě až díky to, že neměli po vykonání trestu kam jít, skončili na ulici. Jelikož se dostali do existenční nouze, nemají prostředky na jídlo, nocleh či alkohol, tak si vydělávají způsobem, který umí – tedy páchají trestnou činností. Ke kriminalitě páchané bezdomovci, se mohu vyjádřit z pohledu své praxe u Policie ČR v tom smyslu, že trestnou činností bezdomovců považuji ve většině případů za méně závažnou. V největší míře se v případech kriminality bezdomovců setkávám s majetkovou trestnou činností, která spočívá například v krádežích barevných kovů, krádežích v obchodech. Bezdomovci se často vloupávají do chat, zahradních bud a jiných minimálně osídlených stavení. Motivem této trestné činnosti je zpravidla přespání, opatření si prostředků na jídlo, ale často i na alkohol nebo cigarety. Nesetkal jsem se však s případem, kdy by se bezdomovec vloupal někomu do bytu, či by udělal loupežné přepadení banky. Tímto nechci trestnou činností bezdomovců bagatelizo-

⁴⁷ ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B.: *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-069-04, s. 49-50

vat, nicméně opravdu ji považuji za spíše méně závažnou. Jsou však i případy, kdy dochází mezi bezdomovci při neshodách k ublížení na zdraví nebo smrti, zde pak má zpravidla hlavní vinu velké množství alkoholu v krvi účastníků. Co se týká organizované trestné činnosti bezdomovců, tak tato je téměř vyloučena. Ve své praxi jsem se také setkal s poněkud kuriózním případem, který má však hořkosladký nádech. Jeden bezdomovec na podzim roku 2010 spáchal v Brně loupežné přepadení, které spočívalo v tom, že povalil na zem ženu středního věku, této vytrhnul kabelku a s touto utíkal. Ještě než od ženy utekl, tak ji poprosil, aby na něj zavolala policii a omluvil se jí za své jednání. Sám poté odběhl od místa činu snad 200 metrů a u hlavní silnice čekal, až pojedou kolem hlídka policie, která už samozřejmě věděla, co se stalo. Muže ihned zadržela a předala kriminální policii k dalším úkonům. Když jsem toho pachatele vyslychal, tak se ke všemu doznal a jako motiv uvedl, že nemá kde přečkat zimu, proto se rozhodl pro tento krok. Věděl, že za zločin loupež bude odsouzen alespoň na několik měsíců, což mu vyhovovalo. Z tohoto důvodu se tedy dopustil závažného trestného činu s jasným cílem skončit ve vězení.

Jak jsem uvedl v úvodu tohoto oddílu, bezdomovci nemusí být jen pachatelé trestné činnosti, ale i oběti. Svým žalostným fyzickým i zdravotním stavem, svou častou opilostí, pospáváním v nočních tramvajích, vzbuzují u některé dnešní mládeže těžkou agresivitu. Z médií známe mnoho případů, kdy skupinky mladíků polili spícího bezdomovce hořlavinou a zapálili. Známé jsou i případy, kdy jednotlivec či skupina bezdůvodně velmi drsným způsobem napadla bezdomovce, aniž by k tomu byl dán sebemenší důvod. Zranitelnost bezdomovců často posiluje sebevědomí u zakomplexovaných jedinců, kteří si tímto způsobem chtějí dokázat svou sílu a moc. Ve své praxi jsem se také častokrát setkal s případy, kdy byli bezdomovci zneužíváni jako tzv. bílí koně, na jejich doklad totožnosti skupiny pachatelů nakupovaly vozidla na úvěr, na tyto osoby přepisovaly vytunelované a zadlužené firmy. V těchto případech opět dochází ke zneužití existenční nemohoucnosti bezdomovců, kteří s vidinou získání několik stovek korun, jsou schopni podepsat cokoli, aniž by se s tím nějak detailně zaobírali. Pokud jsem výše uvedl, že bezdomovců se jako pachatelů netýká organizovaná trestná činnost, tak v případě bezdomovců jako obětí platí pravý opak.

3.5 Propojenost sociálně patologických jevů s bezdomovectvím

Prostřednictvím této kapitole jsem se pokusil popsat provázanost sociálně patologických jevů s fenoménem bezdomovectví. Je zřejmé, že ve většině případů za vznikem

bezdomovectví stojí nějaký sociálně patologický jev. Nemusí mít časovou posloupnost se vznikem bezdomovectví. Například u případů týrání dětí může dojít k narušení psychiky oběti, což se zásadním způsobem projeví právě až v dospělosti, kdy oběť není schopna navázat kontakt se životem společnosti a ocitá se na ulici. Je smutné, že oběť sama nic neudělala, ba naopak jí bylo ubližováno, ale de facto je za toto trestána ona sama. Trestem je poškozený zdravotní stav a v některých případech i vznik bezdomovectví. Stejně tak i u domácího násilí, kdy se obětí stává žena. Tím, že se snažila vyřešit neúnosnou rodinnou situaci, se ona sama ze dne na den ocitne na ulici, protože bez muže – tyrana, jednoduše nemá prostředků k tomu, aby byla schopna zajistit chod domácnosti pro sebe, případně i pro své děti. Jiné je to v případech závislostí. Zde si osoba závislá sama volí svou cestu. Nikdo ji v prvopočátku nenutí pít alkohol, užívat drogy, či hrát automaty. Je to svobodná volba každého z nás a v případě neúspěchu musí každý „sklidit co zasel“ a někdy to prostě může znamenat pád na samotné dno společnosti.

Sociálně patologické jevy sami o sobě zpravidla navazují jeden na druhý, jeden může druhý jev odstartovat, nebo se doplňují. Myslím tím například páchání kriminality za účelem obstarání drogy, alkoholovou závislost patologického hráče, nebo třeba vznik alkoholové závislosti u týraných osob, nebo vznik této závislosti po vzniku bezdomovectví. Sociálně patologické jevy se často na sebe nabalují jako sněhová koule a je opravdu těžké ji zastavit, rozbít a začít nový život. Právě sociálně patologické jevy jsou často příčinou nemožnosti resocializace postižených jedinců.

4 PRÁVNÍ NORMY NAŠÍ LEGISLATIVY DOTÝKAJÍCÍ SE BEZDOMOVECTVÍ

Jak jsem uvedl v začátku své práce, pojem bezdomovec, či bezdomovectví v českém právním řádu neexistuje a v žádném zákoně není uvedeno. Stát však s chudobou a sociální nerovností musí počítat a také počítá. V této kapitole chci vyjmenovat zákonné normy, které upravují všeobecná lidská práva lidí žijících v naší společnosti, ale pak zejména ty, které se dotýkají osob, žijících na ulici, tedy těch, kteří nemají svou střechu nad hlavou.

4.1 Listina základních práv a svobod⁴⁸

Listina základních práv a svobod je společně s Ústavou součástí Ústavního pořádku a zároveň je základním pramenem práva České republiky, to znamená, že všechny další zákony z tohoto ústavního pořádku vyplývají a žádný zákon jim nesmí odporovat. Hned v článku 1 Listiny základních práv a svobod je uvedeno, že základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i právech. Otázkou je, zda v současné době lidé bez domova dosáhnou na všechna svá práva, která mají dána zákonem.

- čl. 3 bod 1: *Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.* Tento článek jasně stanoví, že nikomu z lidí žijících na našem území, nesmí být upíráno na jeho právech z důvodu sociálního původu, majetku nebo jiného postavení. Tento článek tedy osobám bezdomovců zaručuje stejná práva, jako mají ostatní občané naší země.
- čl. 10 bod 1: *Každá má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.* Tento článek tedy zaručuje bezdomovcům dů-

⁴⁸ Listina základních práv a svobod – zákon č. 2/1993 Sb.

stojné a lidské zacházení v jakékoliv situaci, tedy při jednání s úřady, policisty, ale i při setkáních s běžnými občany.

- čl. 26 bod 3: *Každá má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, podmínky stanoví zákon.* Zde je zaručena pomoc státu v případech, kdy osoby bez své viny nemohou pracovat, což zcela jednoznačně zahrnuje i případy nezaměstnanosti z důvodu nedostatku pracovních příležitostí.
- čl. 30 bod 1,2: *Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nespůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. Každý kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.* Ustanovení tohoto článku zaručuje právo na sociální pomoc v případech, kdy se jedinec dostane do stavu hmotné nouze. Diskutabilní však může být to, zda je současný sociální systém na takové úrovni, aby skutečně poskytl pomoc k zajištění základních životních podmínek jednotlivce. V takovém případě bychom asi problém bezdomovectví neřešili.
- čl. 31: *Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.* Zde zůstává otázkou, kolik z bezdomovců však tohoto práva na ochranu zdraví využívá. Dalším faktem je, že většina bezdomovců není hlášena na úřadech práce a nikdo za ně neodvádí zdravotní pojištění.

4.2 Všeobecná deklarace lidských práv OSN⁴⁹

Pokud na úrovni základních lidských práv zmiňujeme Listinu základních práv a svobod, neměli bychom opomenout Všeobecnou deklaraci lidských práv, kterou představitelé naší země podepsali, tudíž jsme s tímto podpisem jako národ zavázali tuto deklaraci

⁴⁹ Všeobecná deklarace lidských práv je nezávazný dokument, obsahující nejznámější katalog lidských práv. Podle některých teoretiků nabylo toto prohlášení závaznosti jako právní obyčej. Všeobecná deklarace lidských práv byla schválena Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 10.12.1948. Text této deklarace je dostupný na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

dodržovat a ctít. Všeobecná deklarace lidských práv má v článku 1 bodu 1 zakotveno všeobecné ustanovení o rovnosti práv pro všechny, bez ohledu na rasu, barvu, atd., stejně jako Listina základních práv a svobod. Ve všeobecné deklaraci lidských práv OSN se dále hovoří:

- *článek 22: Každý člověk má jako člen společnosti právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla národním úsilím a prostředky příslušného státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva, nezbytná k jeho důstojnosti a svobodnému rozvoji jeho osobnosti. Zde je nutné podtrhnout, že jsou dána práva na sociální zabezpečení a nárok státem zajištěných sociálních práv, která jsou nezbytná k zachování důstojnosti osoby. Znamená to tedy, že v případě bezdomovců, kteří nemají státem zajištěna svá sociální práva, dochází ke snižování jejich důstojnosti, což je v rozporu s Listinou základních práv a svobod?*
- *článek 23: Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti. Každý, bez jakéhokoli rozlišování, má nárok na stejný plat za stejnou práci. Právo na práci je základním lidským právem, stejně tak je povinností společnosti se zaměstnaností bojovat, neboť tato sebou nese mnoho rizikových faktorů, kdy jedním z největších je právě bezdomovectví.*
- *článek 25 bod 1: Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření, má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při nezpůsobilosti k práci, při ovdovění, ve stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli. Zde můžeme opět diskutovat, do jaké míry je naplněn tento článek deklarace v naší zemi. Ano, stát je schopen poskytnout výživu, šatstvo, možnost ubytování, avšak má v dnešní době člověk bez domova a bez adresy trvalého pobytu šanci získat finanční podporu v nemoci či nezaměstnanosti, případně ve stáří? Domnívám se, že to tak jednoznačné není.*
- *článek 28: Každý má právo na to, aby vládl takový sociální a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uplatněny. Tímto článkem se zavazují jednotlivé vlády, že budou dělat vše pro naplnění bodů deklarace lidských práv, tak abychom se mohli zařadit mezi důstojnou lidskou společnost.*

V článku webového portálu Britské listy se autor Jaroslav Jirušek vyjadřuje, v tom smyslu, že základní lidská práva jsou bezdomovcům z nejrůznějších stran zamlčována a není jim nabízena pomoc v tom rozsahu, jakou zaručuje zákon. Jako možné řešení spatřuje Jirušek ve všeobecné osvětě mezi bezdomovci o tom, jaká jsou jejich práva daná zákonem, ve vzbuzení odvahy v bezdomovcích, aby byli schopni se o svá práva hlásit, neboť většina o nich nic neví. Považuje za nezbytné, bezdomovcům vysvětlit, že lidská práva jsou dostatečně silná na to, aby se o ně všichni mohli opřít v těžkých chvílích svého života.⁵⁰

4.3 Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.⁵¹

Tento zákon upravuje, mimo jiné, podmínky, týkající se poskytování pomoci fyzických osobám v nepříznivé sociální situaci, která může být způsobena věkem, zdravotním postižením, krizovou životní situací apod., a dále upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, který vykonává činnost v sociálních službách. V tomto zákoně je pro bezdomovce užíván termín „osoba bez přístřeší“ nebo „osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.“ V zákoně jsou uvedené základní zásady sociálních služeb (§2), mezi které patří nárok na bezplatné poskytování základního sociálního poradenství a fakt, že rozsah a forma pomoci musí zachovávat lidskou důstojnost a základní svobodu osob. V § 3 citovaného zákona zjišťujeme, že sociální službou se rozumí činnost nebo soubor činností podle citovaného zákona, zajišťující pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. Tato sociální služba může být dle § 33 pobytová, ambulantní nebo terénní. Ve smyslu citovaného zákona tyto pojmy znamenají následující:

- **pobytovou službou** rozumíme službu spojenou s ubytováním v zařízení sociálních služeb
- **ambulantní službou** rozumíme službu, za kterou osoba dochází, je doprovázena nebo dopravována do zařízení sociálních služeb, kdy součástí této služby není ubytování

⁵⁰ Britské listy [online], [cit. 2011-02-10]. Dostupné na WWW: <http://www.blisty.cz/art/10374.html>

⁵¹ Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. ze dne 14.3.2006

- **terénní službou** rozumí takový druh služby, který je osobě poskytován v jejím přirozeném sociálním prostředí.

V § 34 odst. 1 zákona o Sociálních službách jsou vyjmenována zařízení zřízená pro poskytování sociálních služeb. Jedná se o centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, chráněné bydlení, azylové domy, domy na půl cesty, zařízení pro krizovou pomoc, nízkoprahová denní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, terapeutické komunity, sociální poradny, sociálně terapeutické dílny, centra sociálně rehabilitačních služeb pracoviště rané péče. O zařízeních, která se dotýkají přímo problému bezdomovectví, se zmíním v následující kapitole, kde i vysvětlím jejich fungování.

V § 35 citovaného zákona, jsou vyjmenovány základní činnosti při poskytování sociálních služeb. Mezi tyto činnosti patří pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování, popřípadě přenocování, pomoc při zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, sociální poradenství, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí, telefonická krizová pomoc, nácvik dovedností pro zvládnutí péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění a podpora vytváření a zdokonalování základních pracovních návyků a dovedností. O činnostech, které jsou ve smyslu tohoto zákona poskytovány osobám bez domova, se taktéž blíže zmíním v následující kapitole.

4.4 Zákon o životním a existenčním minimu č. 110/2006 Sb.⁵²

Zákon o životním a existenčním minimu stanovuje **životní minimum** jako minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a **existenční minimum** jako minimální hranici příjmů osob, která se pova-

⁵² Zákon o životním a existenčním minimu č. 110/2006 Sb. ze dne 14. března 2006

žuje za nezbytnou k zajištění výživy a u ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.

Výši životního minima tento zákon stanovuje na 3.126,-Kč měsíčně. Výši existenčního minima stanoví tento zákon na částku 2.020,- Kč měsíčně. Do životního ani existenčního minima ve smyslu tohoto zákona nejsou zahrnuty nezbytné náklady na bydlení. Tyto náklady na bydlení řeší zákon č. 111/2006 Sb.

Zákon o životním a existenčním minimu dále upravuje podmínky, dle kterých jsou tato minima vypočítávána. Také upravuje valorizaci těchto částek.

4.5 Zákon o pomoci v hmotné nouzi č. 111/2006 Sb.⁵³

Tento zákon se zabývá poskytnutím pomoci k zajištění základních životních podmínek osobám, jež se dostaly na úroveň hmotné nouze. Toto činí za užití dávek pomoci v hmotné nouzi. V této fázi se jedná o případy, kdy osoba či rodina nedosahuje dostatečných příjmů a celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojování základních životních potřeb. Zákon v § 4 odst. 1 uvádí, jaké dávky se v případě zmíněné hmotné nouze vyplácejí. Jedná se o:

- a) **příspěvek na živobytí:** u tohoto příspěvku je rozhodováno na základě posouzení toho, jaký má osoba či rodina celkový příjem, zda je možné, aby si tento příjem zvýšila, a jaké jsou její majetkové poměry. Tato částka je dále odvíjí od částek životního a existenčního minima.
- b) **doplatek na bydlení:** tento příspěvek je poskytován, pokud osoba užívá byt v místě, kde je hlášena k trvalému pobytu, tento byt si pronajímá, nebo je vlastníkem tohoto bytu, splňuje podmínky pro příspěvek na živobytí⁵⁴ a příspěvek na bydlení.
- c) mimořádná okamžitá pomoc: tato dávka se poskytuje osobám, které mají nízké příjmy a zcela znenadání se ocitnuly v takové situaci, kterou je nezbytné bezodkladně řešit, jelikož v případě neposkytnutí okamžité pomoci by byly vážně ohroženy na zdraví. Tato

⁵³ Zákon o pomoci v hmotné nouzi č. 111/2006 Sb. ze dne 14. března 2006

⁵⁴ jedná se o dávku státní sociální podpory vyplácenou Úřadem práce

dávka se využívá zejména při živelných pohromách, různých ekologických katastrofách, požárů apod.

Citovaný zákon v § 6 vyjmenovává orgány pomoci v hmotné nouzi, kterými jsou:

- pověřené obecní úřady
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností
- krajské úřady
- Ministerstvo práce a sociálních věcí
- újezdní úřady

Zákon dále přesně rozpracovává, kterým osobám a za jakých okolností budou výše vyjmenované příspěvky přiznány. V zákoně se mi líbí, že zohledňuje to, že pokud osoba hledá zaměstnání, musí vynaložit větší finanční prostředky, např. za dopravu, telefon apod., oproti osobě, která stejný příspěvek pobírá, avšak zaměstnání nehledá. U osob, které hledají zaměstnání, lze tedy přímo ze zákona tento příspěvek zvýšit. Co se týká problematiky bezdomovectví, tak zde spatřuji jeden zásadní problém a to asi u nejdůležitější dávky, která by mohla bezdomovcům usnadnit trochu život. Touto dávkou je doplatek na bydlení. Zde je problém, že zákon uvádí, že tuto dávku mohou získat jen lidé žijící v bytech, avšak nezmiňují se zde ubytovny, mobilní obydlí, pokojové podnájemy, nebo jiné prostory, které nejsou prvoplánově určeny k bydlení. Bezdomovci si tedy o tuto dávku nemohou požádat, jelikož tento základní požadavek nesplňují.

5 POMOC SPOLEČNOSTI NABÍZENÁ BEZDOMOVČŮM

Pomoc přicházející konkrétně bezdomovcům ze strany společnosti je vychází ze zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb., kde je mimo jiné uvedeno, že je potřebným poskytována pobytová služba. Dále zde tento zákon uvádí zařízení, které do této pobytové služby spadají, a která jsem vyjmenoval v přecházející kapitole. V této části práce, chci rozebrat činnost zejména těchto pobytových zařízení a popsat styl jejich fungování.

„Na fungování většiny azylových zařízení na území České republiky se sice podílí státní správa na různých regionálních úrovních, ale jejich provoz je zajišťován zejména nestátními subjekty. Je to příznivý fakt, neboť nestátní organizace nejsou vázány zdlouhavými zákonnými lhůtami, což jim umožňuje být ve vztahu ke klientům flexibilnější než státní zařízení. Mohou vše řešit smluvně, což jim dává prostor pružně reagovat na aktuální situaci vyžadující pochvalu či sankci. Nestátní organizace navíc plně využívají kompetence svých pracovníků a disponují nezanedbatelnou pomocí dobrovolníků. Veřejnost v ně má větší důvěru, tak se ochotněji sponzorsky podílí na jejich provozu a potenciální klienti azylových zařízení, mající se státními orgány zkušenost většinou spojenou s represí, volí nestátní zařízení nezatížení obavami.“⁵⁵

Než přejdeme k popisu jednotlivých azylových zařízení, vysvětleme si, co to vlastně azylová zařízení jsou. Průša k nim uvádí: *„Azylová zařízení je třeba vymezit jako zařízení, která slouží pro sociální práci s lidmi bezpřístřeší a nabízí jim rovněž potřebnou péči, jejíž součástí je i zabezpečení základních životních podmínek. Jejich podstatným odlišovacím znakem je skutečnost, že jsou v nich vůči klientům uplatňovány odborné postupy sociální práce, že nejde jen o ubytování a jídlo, ale o určitý sociální program.“⁵⁶*

⁵⁵ FLEISCHMANN, O., HELEŠIC, B., HENZL, J., MATTIOLI, J., LANGOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M., WEDLICHOVÁ, I.: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Via, 2006. ISBN: 80-7044-769-9, s. 134

⁵⁶ PRŮŠA, L.: *Obce, města, regiony a sociální služby*. Praha: Sociopress, vydání první, rok neuveden. ISBN 80-902260-1-9, s. 117

5.1 Typy azylových zařízení

5.1.1 Noclehárny

Jedná se o nízkoprahová centra či zařízení, které osobám bez přístřeší poskytnou možnost hygieny, přespaní a stravy. Tuto službu poskytují za úhradu, za odvedenou práci, nebo také zdarma. Za cíl si kladou snížit sociální a zdravotní rizika, která souvisí se způsobem života lidí na ulici.

V současné době existují tři typy nocleháren:

- a) samostatné nocležny bez navazujících služeb
- b) nocležny s denním centrem
- c) nocležny jako součást azylových domů⁵⁷

Co se týká ubytovacího řádu a pravidel fungování nocleháren, tak všeobecně platí, že nocleh je bezdomovci poskytnut pouze na jednu noc, nicméně bezdomovec může přicházet opakovaně. Tato služba je určena pro osoby starší 18-ti let, bez rozdílu pohlaví. K ubytování se klient musí dostavit mezi 18 až 20 hod. Při příchodu se musí prokázat platným dokladem totožnosti, případně prohlásit, že jím uvedená data jsou pravdivá. Na základě získání totožnosti je bezdomovec zaevidován v přijímací knize. Pracovník noclehárny jej seznámí s jejími pravidly, přidělí mu skříňku na odložení osobních věcí. Následně je bezdomovci poskytnuta možnost hygieny, dostane čisté oblečení na spaní a postel. Ráno může dostat čisté oblečení, případně se nasnídá a může odejít. Pokud bezdomovec projeví zájem o jakoukoliv ze sociálních služeb, jako je vyřízení dokladů apod., tak mu pracovníci noclehárny zajistí kontakt se zařízením, které se těmito službami zabývá.

⁵⁷ FLEISCHMANN, O., HELEŠIC, B., HENZL, J., MATTIOLI, J., LANGOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M., WEDLICHOVÁ, I.: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Via, 2006. ISBN: 80-7044-769-9, s. 134

5.1.2 Denní centra

Denní centra se specializují na poskytnutí komplexu služeb bezdomovcům, kteří postrádají zásadní podmínky důležité pro přežití s cílem, zajistit jim tyto podmínky, pokusit se o snížení sociálního i zdravotního rizika, jelikož toto riziko je spojeno se stylem jejich života. Zároveň se také snaží poskytovat důležité informace, případně zprostředkovaně zajišťovat další služby, které souvisí s možným řešením jejich aktuální situace.⁵⁸

Mezi hlavní klienty těchto zařízení patří ve většině bezdomovci. Najít zde ale můžeme zdravotně, mentálně či jinak postižené osoby. Mezi služby, které centrum poskytuje, patří strava, možnost osobní hygieny a také kontakt s ostatními návštěvníky denního centra. Aby mohlo denní centrum plnit výše uvedené služby, je vybaveno kuchyní s příručním skladem potravin, kompletním hygienickým servisem od toalet, přes sprchy až po šatník. K určité sociální interakci klientů centra patří společenská místnost. Denní centra poskytují i další služby, jako je stříhání vlasů, možnost praní oděvu, ale především poskytují zdravotní péči. Co se týká režimu a příjmu klientů do denních center, tak musím říct, že se jedná o podrobnější činnost než u nocleháren, což je ale na úkor poskytovaných služeb. Klient, který do denního centra přijde, je podroben ze strany sociálního pracovníka řízenému rozhovoru, jehož cílem je zjistit jaké jsou příčiny jeho nouze a jakou pomoc centra bude potřebovat, zda se bude jednat o jednorázovou pomoc, nebo opakovanou pomoc. Na základě tohoto rozhovoru a vyhodnocení klientovi situace je vypracován individuální plán procesu začleňování. Plnění tohoto plánu a jeho účinnost jsou průběžně vyhodnocovány. Denní centrum také může se souhlasem klienta přijímat jeho sociální dávky, které mu potom po částech vydává jako určitý druh kapesného.

5.1.3 Azylové domy

„Azylové domy představují komplex služeb poskytujících individuální, důstojnou, nepřetržitou a koncepční pomoc osobám, které se ocitnou v krizové situaci. Plní funkci

⁵⁸ FLEISCHMANN, O., HELEŠIC, B., HENZL, J., MATTIOLI, J., LANGOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M., WEDLICOVÁ, I.: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální prác.*, Ústí nad Labem: Via, 2006. ISBN: 80-7044-769-9, s. 135

reintegračního zařízení, které zachycuje, ubytovává a za pomoci širší spolupráce pomáhá hledat uplatnění či zakotvení pro lidi bez přístřeší a pro lidi v nouzi. Toto zařízení je určeno pro muže, ženy a matky s dětmi, převážně pro ty, kteří mají občanství ČR. Dále pomáhá, dle svých možností, všem těm, kteří se na azylový dům obrátí.“⁵⁹

Hlavním cílem těchto služeb poskytovaných azylovými domy, je snaha pomoci klientům osamostatnit se v řešení svých problémů a získat tak osobní nezávislost, případně snížit závislost na cizí pomoci na minimum. Azylové domy se zásadně liší od nocleháren či denních center. Oproti těmto organizacím, mají azylové domy své programy, které spočívají v začlenění klienta do společnosti, začlenění do pracovních činností a další dobrovolné programy, které klient absolvuje. Za tímto účelem jsou azylové domy vybaveny provozními místnostmi, jako je kuchyň, nejrůznější dílny pro údržbu, úklid, prostory pro administraci, dále jsou zde společné prostory klientů, jako společenské a návštěvní prostory, ubytovací prostory, nebo také herny, pokud se jedná o zařízení, kde jsou umístěny i děti. V azylových domech samozřejmě nechybí ani prostory pro osobní hygienu, jako WC či koupelny. Co se týká údržby všech popsaných prostor, tak tyto jsou udržovány vlastní činností klientů. Podmínkou pobytu bezdomovce v azylovém domě je aktivní spolupráce na chodu domu a taktéž se po něm požaduje finanční hrazení pobytu, které je stanoveno na základě ubytovací smlouvy sepsané s klientem. Azylový dům svou činností poskytne klientovi spolupráci na procesu resocializace a to až do úplného osamostatnění.

5.1.4 Domy na půl cesty

Domy na půl cesty jsou organizace, které poskytují další stupeň začlenění osob do společnosti. Tyto domy jsou určeny pro klienty azylových domů, kteří se částečně osamostatnili, jsou zaměstnáni v hlavním pracovním poměru, avšak nejsou připraveni na to žít samostatně a bez jistoty sociální pomoci. Právě tyto domy jim umožní si samostatný život vyzkoušet. Klient má v tomto domě samostatnou bytovou jednotku – kuchyň a prádelna bývá zpravidla společná, platí zde nájem. Není jinak vázán, a co udělá se svým volným

⁵⁹ FLEISCHMANN, O., HELEŠIC, B., HENZL, J., MATTIOLI, J., LANGOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M., WEDLICHOVÁ, I.: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Via, 2006. ISBN: 80-7044-769-9, s. 135

časem je jen na něm. Pro případy potřeby je mu k dispozici sociální pracovník, který mu případně poskytne pomoc. Smlouvy v těchto domech mají klienti zpravidla na 6 – 12 měsíců. Po uplynutí této doby, by měli být připraveni samostatně žít.

5.1.5 Krizová lůžka

Tato sociální služba je svým způsobem specifická. Je poskytována vytipovaným osobám, které se na základě mimořádné situace dostaly do existenčních problémů a k jejich vyřešení je nezbytné krátkodobé ubytování. Typickým příkladem takového případu je například týraná žena. Tato služba by měla být poskytována v jednotlivých regionech naší země, přičemž není určeno, v jakém typu zařízení, by se měla nacházet, tudíž mohou být v kterémkoliv z výše popsaných.

5.1.6 Azylová zařízení pro matky s dětmi

„Azylová zařízení pro matky s dětmi poskytují přechodné ubytování, poradenské, sociální a případně výchovné služby osamělým matkám s převážně malými dětmi nebo těhotným ženám, které se ocitly v mimořádně náročné nebo krizové životní situaci, již nemohou nebo neumějí samy řešit.“⁶⁰

Tyto zařízení mohou být samostatné, nebo jako součást jiných azylových zařízení. Azylové zařízení pro matky s dětmi mohou být dvojího typu. Buď se jedná o typ **ubytovny**, která je určena pouze pro dočasné ubytování a vše je tomu podřízeno. Matka s dítětem zde má sice svůj pokoj, ale vše ostatní, jako kuchyň, či prostory k hygieně jsou společné. Druhým typem je **domov**, který je sice určen pro dlouhodobější ubytování, kde mají matky větší komfort, na úkor čehož má však daleko přísnější pravidla. Tím lepším komfortem myslím vlastní pokoj s kuchyňským koutem a prostorám k hygieně. Společnou místností pro všechny klientky je prádelna a dětský herní kout. Co se týká zmíněných přísnějších pravidel, tak v těchto zařízeních je 24 hodin denně vrátný a pečovatelky. Každá klientka platí za pobyt měsíční poplatek. Návštěvy klientek těchto zařízení jsou značně omezené a

⁶⁰ PRŮŠA, L.: *Obce, města, regiony a sociální služby*. Praha: Sociopress, vydání první, rok neuveden. ISBN 80-902260-1-9, s. 135

kontrolované, stejně tak je kontrolován i jejich pohyb mimo areál zařízení. V zařízení panuje i striktní dodržování denního a nočního klidu, a to kvůli ubytovaným dětem. Tato centra zajišťují svým klientkám psychologickou pomoc, těm, které nemají zaměstnání, centrum poskytuje poradenskou činnost a zajišťuje rekvalifikační kurzy.

5.1.7 Chráněné byty

Pokud jsme pozorně pročetli § 34 odst. 1 zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb., tak jsme zjistili, že tento pojem zde opravdu není, ač předchozí zařízení zde zmíněna jsou. Chráněné byty jsou jakýmsi posledním stupněm v procesu resocializace jedince, bohužel zatím uplatňovaným pouze za našimi hranicemi. *„V zahraničí je uplatňována praxe, že klienti domů napůl cesty, kteří se osvědčili, se stěhují do chráněných bytů, které na danou organizaci převedla obec. Po uplynutí jakési zkušební doby je tento byt převeden na klienta a obec poskytne organizaci další byt.“*⁶¹

Co se týká chráněných bytů, tak je jejich myšlenka velmi dobrá, avšak v současné situaci naší země poměrně těžce realizovatelná. Na internetu najdeme plno odkazů různých sociálních organizací, které nabízejí právě službu chráněných bytů. V tomto případě se však jedná o jakési zkreslení tohoto pojmu a rozhodně se nejedná o systém, který jsem výše popsal.

Naše společnost všeobecně trpí nedostatkem bytových prostor. Chápu to, že plno bezdomovců, kteří prošli domy na půl cesty, asi nebudou mít takové zaměstnání, které jim po opuštění těchto domů umožní platit neregulované nájemné, což by vyřešil systém těchto chráněných bytů ve vlastnictví obce s nízkým, respektive nižším nájmem. Na druhou stranu si však musíme uvědomit, že bytová politika naší země není na zrovna nejlepší úrovni a levné byty by nepotřebovali jen bezdomovci, ale i například mladé rodiny s dětmi, které jsou také ohroženi potenciálním bezdomovectvím, jelikož často žijí od výplaty k výplatě.

⁶¹ FLEISCHMANN, O., HELEŠIC, B., HENZL, J., MATTIOLI, J., LANGOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M., WEDLICOVÁ, I.: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Via, 2006. ISBN: 80-7044-769-9, s. 136

5.2 Organizace poskytující sociální pomoc bezdomovcům působící v ČR

Dříve než začneme hovořit o konkrétních organizacích, které poskytují bezdomovcům služby v sociální oblasti, je nezbytné si nejprve vymežit, kdo se touto problematikou zabývá všeobecně. Ze zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách jsou to orgány státní správy a samosprávy, zejména pak Ministerstvo práce a sociálních věcí, dále jsou to nestátní neziskové organizace⁶² a v neposlední řadě také církve.

Hradecký ve své Národní zprávě o bezdomovství v České republice uvádí, že sociální pomoc této skupině obyvatel se začala spontánně formovat po roce 1990. Zprvu se jednalo o formu služeb na základě dobrovolnosti, které se postupem času přetvořily na organizované nestátní neziskové organizace. Státní správa se do této pomoci zařadila brzy poté, kdy začala nejprve ve větších městech, později ale i v menších, budovat azylová zařízení a noclehárny.⁶³

Co se týká státní pomoci v oblasti bezdomovectví, tak k tomuto se vyjadřuje Heczková, na webovém portálu Britské listy, kde uvádí, že Ministerstvo práce a sociálních věcí nevěnuje této problematice dostatečnou finanční pomoc. Tento státní subjekt sice přispívá na činnost azylových a sociálních zařízení pro bezdomovce formou různých dotací, avšak tyto dotace, dle autorky, nepostačují ani zdaleka na řádné zabezpečení jejich provozu. Autorka uvádí, že se jedná o asi 3x menší sumu, než která je pro tento účel potřebná. Co se týká místních samospráv, tak pouze třetina měst v naší zemi provozuje nějaký způsob ubytování pro bezdomovce a to ještě s velmi nízkými kapacitami. Azylová zařízení pro bezdomovce provozují ve většině charitativní organizace.⁶⁴

⁶² Nestátní nezisková organizace (NNO) se zabývají obecně prospěšnou činností, jejich zřizovatelem není stát a nejsou na něm nijak závislé. V České republice jsou jimi: občanské sdružení podle zákona č. 83/1990 Sb., obecně prospěšná společnost podle zákona č. 248/1995 Sb., nadace a nadační fondy podle zákona č. 227/1997 Sb., církevní právnická osoba podle zákona č. 3/2002 Sb.

⁶³ HRADECKÝ, I.: *Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2005*. Praha: Evropská observatoř bezdomovství, 2005. ISBN neuvedeno, s. 11-12

⁶⁴ Britské listy [online], [cit. 2011-02-10]. Dostupné na WWW: <http://www.blisty.cz/2005/10/31/art25561.html>

Pokud se začneme zajímat o to, které charitativní organizace na našem území působí, a tento dotaz položíme osobám, kteří se o této problematice cíleně nevěnují, uslyšíme asi ve většině případů odpověď, že Armáda spásy. Je to tím, že Armáda spásy má historickou a mezinárodně známou tradici v oblasti charity. Organizací, které působí na území naší země je ale víc, proto zde představím alespoň některé z nich.

5.2.1 Armáda spásy ČR

Tato charitativní organizace byla založena roku 1865 metodistickým kazatelem Williamem Boothem. Svou práci na území naší země zahájila v roce 1919, kdy se začala věnovat církevní činnosti a péči o lidi bez domova žijící na okraji společnosti. V současnosti působí Armáda spásy na území 113 zemí po celém světě, počet jejich členů čítá více než 1,5 milionu pracovníků. Církevní a sociální práce Armády spásy probíhá ve 160-ti jazycích v prostorách téměř 28.000 sociálních zařízení. V naší zemi byla zaregistrována Ministerstvem vnitra dne 17.5.1990 mezi občanská sdružení. Svou činnost vykonává ve městech Praha, Brno, Ostrava, Havířov, Karlovy Vary, Krnov, Opava, Přerov a Šumperk. Své sociální služby provádí v azylových domech a noclehárnách, v domovech seniorů, komunitních centrech, poskytuje vězeňskou péči, má centra pro mládež. Na území naší země poskytuje v ubytovacích zařízeních pro bezdomovce kolem 700 lůžek, avšak tuto kapacitu na období zimních měsíců ještě navyšuje. Služby poskytuje jak pro muže a ženy, tak i pro matky s dětmi.⁶⁵

5.2.2 Naděje

Charitativní organizace Naděje byla jako občanské sdružení na Ministerstvu vnitra zaregistrována v roce 1990. Původně se jednalo o projekt a nadšení několika dobrovolníků, ale rozsahem práce a svou činností se rozrostla ve velkou charitativní organizaci a v současné době působí na území celé České republiky. Naděje poskytuje sociální pomoc bezdomovcům, seniorům, opuštěným a handicapovaným dětem. Zabývá se však i pomocí

⁶⁵ Armáda spásy [online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW: <http://www.armadaspasy.cz/>

uprchlíkům, národnostním menšinám či propuštěným vězňům. Naděje například zřídila v Praze ordinaci praktického lékaře určenou právě lidem bez domova, kteří kvůli své nedostatečné hygieně a zanedbanému zdraví, často trpí nejrůznějšími chorobami, a které mají právě kvůli svému stylu života častý problém při ošetření v klasických nemocničních zařízeních.⁶⁶

Pokud se zmiňujeme o organizaci Naděje, nelze opomenout zmínit jejího předsedu a ředitele Mgr. Ilju Hradeckého, který se problematikou bezdomovectví velmi usilovně a dlouhodobě zabývá, a také jako jeden z mála autorů ve velkém rozsahu o této problematice publikuje. S odkazy na jeho literaturu se setkáme jak ve většině diplomových prací, psaných na toto téma, tak i ve velkém počtu odborné literatury, řešící problematiku bezdomovectví.

5.2.3 Slezská diakonie

Tato nestátní nezisková organizace začala svou působnost na území naší země v roce 1990. Svou činností navázala na předchozí působení Slezské církve evangelické augsburského vyznání, která působila od počátku 20. století. V současnosti nabízí více než 40 sociálních zařízení, která jsou centrálně řízena ústředím Slezské diakonie v Českém Těšíně. Filosofie této organizace vychází z biblických norem o pomoci lidem potřebným a lidem v nouzi. Činnost organizace je tedy především zaměřena bezdomovcům a dalším skupinám obyvatelstva, které se dostaly do svízelných životních situací, jako jsou postižení, či staří a osamělí lidé. Slezská diakonie poskytuje jak sociální, tak i zdravotní služby potřebným lidem, postavených na křesťanských hodnotách. Pro bezdomovce poskytuje azylové domy, noclehárny a denní centra, kde nabízí nocleh, jídlo, ale především poradenskou činnost k zajištění nového domova těmto osobám.⁶⁷

⁶⁶ Naděje [online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW: <http://www.nadeje.cz/>

⁶⁷ Slezská diakonie [online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW: <http://www.slezskadiakonie.cz>

5.2.4 Nový prostor

Nový prostor jako občanské sdružení bylo založeno a zaregistrováno v roce 1999. Nový prostor se od ostatních charitativních organizací liší především tím, že jeho cílovým posláním je rozvoj oblasti sociálního podnikání. Jedním z projektů Nového prostoru je vytvoření a realizace služby street-paper, snaží se u klientů rozvinout kompetence, které jsou důležité na trhu. Práce. Nový prostor se snaží o to, aby byli bezdomovci destigmatizováni, což provádí osvětou v této problematice, vysvětluje příčiny a důsledky tohoto jevu, medializuje sociální problematiku, čímž postupně mění vnímání tohoto jevu ve společnosti. Toto provádí mimo jiné i prostřednictvím časopisu Nový prostor. Organizace neposkytuje nocleh, nicméně nabízí zájemcům z řad lidí bez domova možnost zaměstnání. Bezdomovci provádějí prodej pouliční časopisu Nový prostor. Organizace Nový prostor se dále zabývá provozováním denního centra a pořádáním nejrůznějších kulturních a sportovních aktivit.⁶⁸

5.2.5 Emauzy ČR

Toto občanské sdružení bylo zaevidováno v roce 1991. Cílovým posláním je pomáhat mužům bez domova a podílet se na jejich znovu začlenění do společnosti, především opatřením bydlení a zajištěním pracovní příležitosti. V posledním období však došlo v této organizaci k vnitřním problémům, které vedlo k odchodu části zaměstnanců. Tito zaměstnanci založili za účelem pokračování sociálních služeb obecně prospěšnou společnost Helpion o.p.s., jejímž posláním je poskytování pomoci a podpory osobám sociálně vyloučeným nebo ohroženým sociálním vyloučením.⁶⁹

5.2.6 Charita Česká republika

Jedná se o neziskovou humanitární organizaci, která je jedním z největších nestátních poskytovatelů sociálně zdravotnických služeb. Její tradice v naší zemi je delší než 100 let. Hlavní náplní Charity ČR je pomoc potřebným osobám, které byly stíženy nepříznivou

⁶⁸ Nový prostor [online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW: <http://www.novyprostor.cz>

⁶⁹ Emauzy[online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW: <http://www.emauzy.org/cs/home.php>

životní situaci v České republice. Jak ale na svých stránkách uvádí, stále větší měrou se podílí také na humanitární a zejména rozvojové pomoci do zahraničí. Charita ČR je tvořena osmi diecézními charitami, je právnickou osobou dle Kodexu kanonického práva a je součástí Římskokatolické církve. Charita ČR je partnerem OSN a dalších mezinárodních neziskových organizací.⁷⁰

Ve výčtu organizací bychom mohli dále pokračovat organizacemi jako je Červený kříž, Magdalenium, Podané ruce, Lotos Brno a další. Toto jsou však organizace, které nevěnují prioritní zájem bezdomovcům, ale například lidem se závislostí apod. Výše popsané organizace se zabývají pomocí lidem v nouzi, čímž bezdomovci zcela neoddiskutovatelně jsou. Otázkou však zůstává, jaká je kapacita těchto center a kolika osobám jsou tyto organizace schopny nabídnout pomoc z celkového počtu těch, kteří pomoc skutečně potřebují. Na tuto otázku, se pokusím odpovědět alespoň částečně v empirické části této práce.

⁷⁰Charita Česká republika [online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW: <http://www.charita.cz>

6 ROK 2010 – EVROPSKÝ ROK BOJE PROTI CHUDOBĚ A SOCIÁLNÍMU VYLOUČENÍ

Evropská komise od roku 1983 každoročně vyhláší tzv. Evropský rok, který je zaměřený na aktuální téma. Rok 2010 byl touto komisí vyhlášen jako Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Jako svůj hlavní cíl si klade zvýšit povědomí široké veřejnosti o problematice chudoby a zároveň tak i naplnit jeden z hlavních politických závazků členských států Evropské unie, mezi které patří právě boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Základním principem této akce má být možnost nechat promluvit ty osoby, které musí svůj život trávit v chudobě a na hranici sociálního vyloučení, nebo za ní. Výsledkem má být angažovanost jak fyzických, tak i právnických osob v této problematice. Evropská komise při vyhlášení tohoto Evropského roku vycházela z faktu, že téměř 84 milionům obyvatel Evropského kontinentu hrozí chudoba, jejich životní podmínky jsou značně nejisté a velmi často jim chybí k životu základní potřeby, které většina lidí považuje za zcela samozřejmé.⁷¹

Na webových stránkách, které jsou tomuto Evropskému roku věnovány, je o činnosti organizací a zemí uvedeno toto: „*V každém členském státě a navíc ještě v Norsku a na Islandu budou probíhat akce na národní a místní úrovni. Budou zahrnovat osvětové kampaně, semináře a informační akce ve školách. Filmy, časopisy a další informační materiály pomohou pochopit dopad chudoby a sociálního vyloučení na místní společnost. Osobám, kterých se problém chudoby a sociálního vyloučení přímo dotýká, přinesou lepší informace o jejich právech.*“⁷²

Do rukou se mi v této souvislosti dostal projekt Národního programu České republiky zpracovaný právě v souladu s tímto Evropským rokem 2010. Tento V tomto dokumentu jsou přesněji definovány cíle tohoto Evropského roku:

⁷¹2010 Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení [online], [cit. 2011-01-10]. Dostupné na WWW: <http://www.2010againstopoverty.eu/about/?langid=cs>

⁷² tamtéž

- a) **uznání práv** – jedná se o uznání všech základních práv chudých a sociálně vyloučených lidí na důstojný život a účast na životu společnosti.
- b) **sdílená odpovědnost a účast** – klade důraz na převzetí zodpovědnosti veřejností ve věcech sociálního začleňování. Zdůrazňuje kolektivní odpovědnost, ale i odpovědnost jednotlivce v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení.
- c) **soudržnost** – je jí myšlena soudržnost společnosti v oblasti vymýcení chudoby. Má přinášet osvětu o výhodách společnosti, která se zbavila chudoby, ve které je prosazováno spravedlivé rozdělování, a ve které není nikdo vyčleňován na okraj společnosti.
- d) **závazek a konkrétní opatření** – jedná se o upřesnění závazku Evropské unie jako celku i jejich jednotlivých členských států o snaze zásadním způsobem snížit rozsah chudoby a sociálního vyloučení na minimum. Naplnění tohoto závazku by mělo být plněno na všech úrovních veřejné správy.⁷³

Naplnění tohoto programu v naší zemi má probíhat v těchto fázích:

1. Prevence sociálního vyloučení v důsledku předluženosti
2. Přístup na trh práce osobám vzdáleným tomuto trhu – koncept aktivního začleňování
3. Aktivizace územní veřejné správy při tvorbě a hodnocení regionálních a místních akčních plánů boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení
4. Zvýšení úrovně vzdělanosti a tím konkurenceschopnosti chudých a vyloučených lidí na trhu práce.⁷⁴

Co se týká rozpočtu na uskutečnění tohoto programu Evropského roku 2010 v České republice, bude ze strany Evropské unie uvolněna částka 307 329 eur. Podmínkou využití této plné částky je spolufinancování programu ve stejné výši. Z tohoto tedy vyplý-

⁷³ Ministerstvo práce a sociálních věcí [online], [cit. 2011-01-10]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7456/Narodni_program_ER_2010.pdf

⁷⁴ tamtéž

vá, že celková suma, která bude do tohoto projektu v naší zemi vložena, je částka 614 658 euro, což je zhruba 15,3 milionu korun.⁷⁵

Naplnění programu tohoto Evropského roku 2010 probíhalo nejrůznějšími akcemi na území celé naší republiky. Idea tohoto roku byla zapojena do mnoha filmových festivalů, sportovních utkání, hudebních koncertů či byly konány samotné přednášky a osvětová činnost v oblasti chudoby a sociálního vyloučení. Vyhodnocení samotného Evropského roku 2010 proběhne v 1. polovině roku 2011.

V době zpracovávání této práce jsem ještě konkrétní výsledky tohoto projektu neměl k dispozici. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR na svých internetových stránkách⁷⁶ zveřejňuje harmonogram akcí, které jsou pořádány v rámci tohoto projektu. Jejich výčet není malý, jsou do něj zapojeny i velmi známé akce jako je například hudební festival Colors of Ostrava a další. I tak si ale neodpustím poznámku, zda byl tento projekt dostatečně medializován. V současné době nás média zavalují informacemi, který den v roce je bojem nekouření, který den bychom neměli jezdit automobilem, který je věnován boji proti AIDS či jiné chorobě. Každý ví, že jeden celý měsíc v roce je věnován bezpečnosti a plynulosti silničního provozu. Chudobě a sociálnímu vyloučení nebyl věnován den, ani měsíc. Byl mu věnován celý rok, a i přes to si troufnu říct, že většinová veřejnost o tomto ani netušila. Já jsem o tomto roku nezaslechl zmínku z médií ani reklamních plakátů. Pokud bych se o tuto problematiku nezajímal v rámci zpracování diplomové práce, pravděpodobně bych se o takto zaměřeném Evropském roku nedozvěděl. Toto však považuji za velkou chybu. O takto rozsáhlé akci celoevropského formátu, by stát měl informovat širokou veřejnost všemi dostupnými prostředky, zejména poté za využití masmédií. Všeobecně lze však říci, že prioritně nemusí záležet na informovanosti široké veřejnosti, pokud taková akce v co největším rozsahu pomůže cílové skupině osob, tedy osobám bojujícím s chudobou a sociálním vyloučením.

⁷⁵ což činí při přepočtu 1euro – 25,- Kč částku 15 366 450,- Kč

⁷⁶ Ministerstvo práce a sociálních věcí [online], [cit. 2011-01-10]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7456/Narodni_program_ER_2010.pdf

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 METODIKA VÝZKUMU

Pro výzkumnou část své diplomové práce jsem zvolil terénní výzkum ve všech azylových a sociálních zařízeních na území města Brna, která poskytují sociální služby osobám bez domova. Prováděný výzkum byl zaměřen zjištění všech těchto azylových zařízení, a na získání informací týkajících se fungování těchto zařízení, konkrétních služeb, které klientům poskytují, jaké jsou kapacity těchto zařízení, a z jaké části jsou tyto kapacity využívány. Po nashromáždění a analýze dat, chci srovnat počty osob, kterým je v průběhu jednoho dne možné poskytnout tyto sociální služby a z tohoto vyhodnotit, kolik z celkového počtu bezdomovců v Brně zůstane ve stejném dnu bez jakékoliv sociální pomoci.

7.1 Cíle výzkumu

Výzkum prováděný v praktické části mé práce má následující cíle:

1. Vyhledat a vyjmenovat sociální zařízení a organizace, které poskytují jakýkoliv druh sociální pomoci lidem bez domova a nacházejí se na území města Brna.
2. Zjistit jaký druh sociální pomoci jednotlivá centra poskytují – denní služby, nocleh, poradenství.
3. Zjistit, zda jsou poskytované služby dostupné všem osobám bez domova.
4. Zjistit cílové skupiny osob, kterým jednotlivé organizace pomoc poskytují.
5. Zjistit, které sociální služby pro osoby bez domova je na území města Brna zjevný nedostatek.

Ke splnění cílů výzkumu jsem si zvolil následující výzkumné otázky:

- Jaký je počet sociálních pracovníků v jednotlivých centrech
- Jaký je počet dobrovolníků v jednotlivých centrech
- Jaký typ služeb je jednotlivými zařízeními poskytován a zda jsou tyto typy služeb poskytovány jednotlivě či v kombinaci?
- Jsou lidem bez domova poskytovány služby přímo v terénu, a jaké?
- Jak je poskytovaná pomoc jednotlivými centry rozlišena pohlavím klientů?
- Jak je poskytovaná pomoc jednotlivými centry rozlišena věkem klientů?

- Jaké jsou důvody k odmítnutí poskytnutí služeb klientům a jakým způsobem jsou případná provinění kontrolována a prokazována?
- Jaké jsou celkové kapacitní počty jednotlivých sociálních služeb ve srovnání s celkovým počtem bezdomovců, tedy na jak velkou část osob bez domova se služby nedostanou?
- Jak jsou řešeny případy, kdy se klientům z kapacitních důvodů nedostane pomoci?
- Které z poskytovaných služeb zvládají uspokojit zájem klientů?
- Který typ služeb pro osoby bez domova je v Brně poskytován ale ve zcela nedostatečné míře a bylo by vhodné navýšit jejich kapacity?
- Kterého typu sociální služby je poskytováno dostatečně, avšak není zcela využíván?
- Proč tomu tak je?

7.2 Druh výzkumu

Pro zpracování svého výzkumu jsem zvolil kvalitativní výzkum, neboť tento mi umožní prozkoumat zjišťovaný jev více do hloubky a detailněji prozkoumávat nově získané informace.

„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založených na hloubkových datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a prezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“⁷⁷

7.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvoří skupina sociálních pracovníků, pracujících v azylových zařízeních na území města Brna, které poskytují sociální pomoc a služby osobám bez přístře-

⁷⁷ ŠVARÍČEK, R; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0, s. 17

ší - bezdomovcům. Do prováděného výzkumu jsou zahrnuta všechna azylová zařízení na území města Brna, která tuto službu poskytují. Z každého z níže vyjmenovaných zařízení bylo hovořeno s jedním sociálním pracovníkem, který v daném sociálním zařízení pracuje. Respondenti byli vybráni na základě předchozí osobní dohody, kdy jim byl popsán předběžný záměr tohoto výzkumu, kdy s účastí na tomto výzkumu souhlasili.

7.3.1 Organizace poskytující sociální pomoc bezdomovcům na území města Brna

K získání respondentů prováděného výzkumu jsem musel nejdříve vyhledat zařízení, které sociální pomoc bezdomovcům na území města Brna poskytují. Vyhledání center jsem nejprve provedl pomocí sběru dat poskytovaných internetovými servery. Zde jsem získal adresy a telefonické kontakty jednotlivých center. Následně jsem provedl terénní šetření po jednotlivých adresách center, kde jsem si ověřil, zda tato centra skutečně fungují, případně zda nejsou přesunuta na jinou adresu. V předemných centrech jsem se kontaktoval se sociálními pracovníky, kterým jsem nastínil plánovaný výzkum, zjistil jsem, zda jsou ochotni se tohoto výzkumu účastnit a následně jsem si s těmito pracovníky domluvil schůzku k provedení samotného rozhovoru. Provedeným šetřením jsem na území města Brna zjistil následné organizace:

- **Armáda spásy**

ul. Mlýnská 316/25, Brno-Střed, tel.: 543 212 530

- **Azylový dům a noclehárna**

ul. Podnásepní 20, Brno, tel: 543 255 525

- **Azylový dům**

ul. Cejl 71, Brno-Střed, tel.: 543 254 501

- **Armáda spásy**

ul. Staňkova 4, Brno-Královo Pole, tel.: 549 213 466

- **Azylový dům pro muže**

ul. Karlova 59, Brno-Maloměřice, tel.: 545 213 442

- **Azylový dům pro matky s dětmi Domov sv. Markéty**

ul. Staňkova 47, Brno-Královo Pole, tel.: 549 122 962

- **Středisko osobní hygieny**

ul. Rumiště 11, Brno-střed, tel.: 543 255 078

- **Noclehárna**

ul. Karlova 61, Brno-Maloměřice, tel.: 545 213 442

- **Noclehárna**

ul. Vídeňská 4, Brno-Střed, tel.: 543 240 919

- **Nízkoprahové denní centrum pro lidi bez domova**

ul. Bratislavská 58, Brno-střed, tel.: 545 210 416

- **Diecézní charita Brno**

ul. Třída Kpt. Jaroše 9, Brno-Střed, tel.: 545 213 456

7.4 Metoda výzkumu

Metodou, kterou jsem užil k dosažení cíle práce a k hlubšímu proniknutí do daného tématu, je polostrukturovaný rozhovor. Respondentům byly pokládány předem připravené otevřené a polootevřené otázky, vypracované na záznamovém archu, do kterého byly rovněž zaznamenávány jejich odpovědi. V rámci prováděného výzkumu byly do archu zaznamenávány rovněž i informace, které z prováděného rozhovoru vyplynuly a týkaly se zkoumaného jevu. S předchozím souhlasem jsem tyto provedené rozhovory zároveň i nahrával na diktafon. Každý z prováděného rozhovoru trval průměrně 40 minut. Předmětné rozhovory byly provedeny v průběhu měsíce března a dubna 2011.

7.5 Způsob zpracování dat

Data získaná provedením rozhovorů byla zaznamenána v digitální podobě na záznamové zařízení. Jako podpůrná forma archivace rozhovorů sloužily písemné poznámky na záznamovém archu, který byl vypracován při každém rozhovoru. Získaná digitální data byla upravována tak, aby bylo možné provádět dále jejich analýzu. Toto spočívalo v transkripci, tedy v převedení těchto digitálních dat do textové podoby, po které jsem provedl systematizaci získaných dat pro zpracování kvalitativní analýzy. Během této analýzy jsem

se musel k operaci systematizace dat opakovaně navracet, tuto upřesňovat a rozšiřovat dle potřeby a nových zjištění. Po provedení systemizace dat, jsem pokračoval v analýze rozhovorů, kdy jsem z jednotlivých rozhovorů vyčleňoval skutečnosti, které podávají odpověď na stanovené výzkumné otázky. Nashromážděné výsledky z jednotlivých zařízení jsem studoval a dále shrnul v jednotlivých oblastech. Takto setříděná data, jsem dále zpracovával v kontextu celkového objemu získaných dat u všech respondentů, ze kterých jsem poté získal odpovědi na stanovené cíle výzkumu.

7.6 Vyhodnocení výzkumu

V následující části své práce předestřu výsledky provedeného výzkumu v jednotlivých zařízeních poskytujících sociální služby osobám bez domova. Provedené rozhovory jsou rozsahově obsáhlé, proto pro účely výzkumu byly použity nejdůležitější údaje, které souvisí se stanovenými cíly výzkumu, respektive podávají odpověď na stanovené výzkumné otázky. Kompletní rozhovory jsou přiloženy jako příloha č. 2 - 12 této práce.

7.6.1 Armáda spásy, ul. Mlýnská 28, Brno

Rozhovor byl proveden se sociální pracovnící Martinou Jinkovou, která v sociálních službách pracuje 4 roky. Armáda spásy na této adrese poskytuje azylový dům, denní centrum a noclehárnu. Na chodu těchto zařízení se podílí 4 sociální pracovníci a 2 dobrovolníci. Centrum poskytuje nocleh, jídlo, možnost hygieny, oděv, vyprání oděvu, zdravotní péči a sociální poradenství. V zimním období centrum otvírá Noční krizové centrum, kde mohou klienti v teple přečkat noc. Centrum provádí i terénní sociální služby, při kterých vyhledává v ulicích nové klienty a tyto informuje o centru. Azylový dům je otevřen non stop, noclehárna je otevřena v čase od 17:00 hod. do 08:00 hod. a denní centrum je otevřeno od 09:00 hod. do 11:45 hod. a poté od 13:15 hod. do 16:00 hod. Noclehárna poskytne nocleh pro 46 osob azylový dům pro 92 osob. Noční krizové centrum má kapacitu 20 osob. Využitelnost noclehu v noclehárně a krizovém centru je v zimním období 100%, u azylového domu je to 90%, v letním období je u noclehárny využitelnost 80%, v azylovém domě 60%. Možnost jídla v denním centru využije asi 50%, čisté oblečení denně dostane 15 lidí, vyprání oblečení využije denně 6 lidí, možnost hygieny využije 30 lidí a služby sociálního poradenství využije 12 lidí denně. U těchto služeb jsou kapacity využity na

100% v míře, které je centrum schopno poskytnout. Cílová skupina klientů jsou muži i ženy starší 18 let, kteří jsou soběstační a nevyžadují stálou péči. Co se týká kapacitních počtů služeb, tak celkově je nedostatečná kapacita denního centra. V případě, že nemohou klienta z kapacitních důvodů přijmout, tak jej směřují na jinou organizaci, u denního centra jej vyzvou, aby vyčkal, až se uvolní místo. Klienti v tomto zařízení nevyužívají v plném rozsahu služeb, za které se platí, tedy jídlo a v letním období bydlení v azylovém domě, toto je z důvodu ušetření financí. Dle Jinkové je v Brně nedostatek nocleháren a nočních krizových center, zejména v zimním období. Centrum odmítá poskytnutí služeb osobám mladším 18 let, opilým, ovlivněným drogou a agresivním. K detekci mají testery na alkohol i drogy. Evidence klientů noclehárny a azylového domu probíhá na základě předložení platného dokladu, na denním centru pouze dle ústního sdělení klienta. Denní centrum využívá 40% stálých klientů, noclehárnu 50% a azylový dům 80%. Služby azylového domu jsou placeny dle měsíčního příjmu klienta v částce od 150 do 210,- Kč za den, noclehárna je zpoplatněna částkou 35,- Kč za noc. Ve výjimečných případech lze od platby upustit. Praní a sušení stojí 45,- Kč, svačina 2,- Kč, polévka 5,- Kč. Ostatní služby jsou zdarma

7.6.2 Azylový dům a noclehárna, ul. Podnásepní 20, Brno

Rozhovor byl proveden se sociálním pracovníkem Vladimírem Buchtou, který v sociálních službách pracuje 5 let. Na chodu tohoto zařízení se podílí 10 sociálních pracovníků, žádný dobrovolník. Centrum poskytuje nocleh, jídlo, možnost hygieny, vyprání oděvu a sociální poradenství. V období od listopadu do března centrum otvírá Noční krizové centrum, kde mohou klienti v teple přečkat noc. Terénní služby nejsou poskytovány. Azylový dům je otevřen non stop, noclehárna je otevřena v čase od 19:30 hod. do 07:30 hod. Noclehárna poskytne nocleh pro 43 osob (28 mužů, 15 žen), azylový dům v rámci ubytovny 25 lůžek (22 mužů, 3 ženy). Azylový dům dále poskytuje 6 bytových jednotek pro rodiny s dětmi, aktuálně je zde 11 osob. Noční krizové centrum má kapacitu 20 osob. Využitelnost noclehu v noclehárně, azylovém domě a krizovém centru je v zimním období 100%, v letním období je u noclehárny a azylového domu využitelnost 90%. Jídlo je v centru zdarma, jedná se o svozy jídla z restaurací, toto je využito na 100%. Možnost hygieny a vyprání je v azylovém domě využita všemi klienty. Cílová skupina klientů jsou muži i ženy starší 18 let, kteří jsou soběstační a nevyžadují stálou péči. Všichni klienti musí mít doporučení sociálního kurátora o umístění v centru, kteří mají přehled o kapacitách centra.

Pokud někdo přijde bez doporučení, musí jej odmítnut a nasměrovat na jiné organizace. Klienti v tomto zařízení využívají v plném rozsahu všech poskytovaných služeb. Dle Buchty je v Brně pro osoby bez domova nedostatek bytových jednotek, ubytoven a nocleháren. Centrum odmítá poskytnutí služeb osobám mladším 18 let, opilým, ovlivněným drogou a agresivním. K detekci mají tester pouze na alkohol. Evidence klientů noclehárny a azylového domu probíhá přes sociální kurátory, na základě platného dokladu. V azylovém domě mají smlouvu klienti na 1 rok, poté jej musí opustit a přijdou noví. Noclehárna je zpoplatněna částkou 50,- Kč za noc, na doporučení kurátora lze částku odpustit. Bytové jednotky azylového domu jsou placeny 90,- Kč za noc na osobu, v případě dětí je částka 45,- Kč za noc. Ubytovna je placena částkou 80,- Kč za noc. Služby centra není možné odpracovat. Ostatní služby centra jsou zdarma.

7.6.3 Azylový dům Cejl 71, Brno

Činnost azylového domu navazuje na činnost Azylového domu na ul. Křenová 20, který je v současné době rekonstruován. Na adresu Cejl 71, byl přesunut k 1.4.2011. Rozhovor byl proveden se sociálním pracovníkem Petrem Jančálkem, který v sociálních službách pracuje 18 let. Na chodu tohoto zařízení se podílí 6 sociálních pracovníků, žádný dobrovolník. Centrum poskytuje nocleh, možnost hygieny, vyprání oděvu a sociální poradenství. Klienti mají v centru možnost připravit si jídlo. Terénní služby nejsou poskytovány. Azylový dům je otevřen non stop a poskytne nocleh pro 18 osob (12 mužů, 6 žen), klienti mají k dispozici 3 koupelny, kuchyňský kout a pračku. Tyto možnosti využívá většina klientů. V době rozhovoru byl ubytován pouze 1 klient, ale kapacity budou v krátkém čase doplněny. Centrum si nechává 3 lůžka v rezervě pro krizové situace, zbytek kapacity je neustále zaplněn. Cílová skupina klientů jsou muži i ženy starší 18 let, kteří jsou soběstační a nevyžadují stálou péči. Všichni klienti musí mít doporučení sociálního kurátora o umístění v centru, kteří mají přehled o kapacitách centra. Pokud někdo přijde bez doporučení, musí jej odmítnut a nasměrovat na jiné organizace. Klienti v tomto zařízení využívají v plném rozsahu všech poskytovaných služeb. Dle Jančálka je v Brně pro osoby bez domova nedostatek nocleháren. Centrum odmítá poskytnutí služeb osobám mladším 18 let, opilým, ovlivněným drogou a agresivním. K detekci nemají přístroje, tuto provádí pouze vizuálně. Evidence klientů noclehárny a azylového domu probíhá přes sociální kurátory, na základě platného dokladu. Klienti se v azylovém domě poměrně střídají, zpravidla jsou zde

na několik měsíců, poté odchází. Za ubytování v tomto centru platí klienti částku 80-Kč za noc, všechny ostatní služby jsou zdarma. Klient si může danou službu ve výjimečných případech odpracovat, například úklidem centra. Ostatní služby centra jsou zdarma.

7.6.4 Armáda spásy, ul. Staňkova 4, Brno

Rozhovor byl proveden se sociální pracovnící Martinou Jinkovou, která v sociálních službách pracuje 4 roky. Armáda spásy na této adrese poskytuje azylový dům, na chodu se podílí 1 sociální pracovník, žádný dobrovolník. Centrum poskytuje nocleh, jídlo, možnost hygieny, vyprání oděvu a sociální poradenství. Centrum neprovádí terénní sociální služby. Azylový dům je otevřen non stop a poskytuje 11 bytových jednotek s 60-ti lůžky. V centru jsou všechny služby využity v plné kapacitě, všechny byty jsou obsazeny. Počet osob je proměnlivý, protože cílová skupina klientů jsou rodiny s dětmi, tudíž je počet ubytovaných závislý na počtu dětí v rodině. Co se týká kapacitních počtů služeb, tak je počet bytových jednotek nedostačující. V době rozhovoru bylo o pořadníku na byt zapsáno 119 osob, z toho 24 osob se aktivně pravidelně zajímá o volné kapacity. V případě, že nemohou klienta z kapacitních důvodů přijmout, zařadí jej do pořadníku a vyzvou jej, aby vyčkal, až se nějaká bytová jednotka uvolní. Dle Jinkové je v Brně nedostatek bytových jednotek, nocleháren a nočních krizových center, zejména v zimním období. Centrum odmítá poskytnutí služeb osobám mladším 18 let, opilým, ovlivněným drogou a agresivním. K detekci mají testery na alkohol i drogy. Evidence klientů azylového domu probíhá na základě předložení platného dokladu. Poskytovaná služba je limitována obdobím jednoho roku, poté klienti odchází a nahradí je noví. Služby azylového domu jsou placeny dle velikosti bytové jednotky, kdy se platí měsíční nájem v rozmezí od 2000 – 2500,- Kč, měsíční poplatek za energie je v rozmezí od 2500,- Kč do 3000,- Kč. Azylový dům poskytuje bytové jednotky typu garsoniéra, 1+1 a 2+1.

7.6.5 Azylový dům pro muže, ul. Karlova 59, Brno

Rozhovor byl proveden se sociálním pracovníkem Petrem Šimonem, který v sociálních službách pracuje 10 let. Na chodu tohoto azylového domu se podílí 1 sociální pracovník, žádný dobrovolník. Centrum poskytuje nocleh, jídlo, možnost hygieny, vyprání oděvu a sociální poradenství. V krizovém případě centrum poskytne i čisté oblečení. Nad rámec tohoto poskytuje centrum sociální a integrační aktivity, které mají zvýšit komuni-

kační kompetence klientů. Centrum neprovádí terénní sociální služby. Azylový dům je otevřen non stop a poskytuje 18 lůžek formou ubytovny na pokojích pro 2-4 osoby. V centru jsou využity v plné kapacitě služby 1 jídla zdarma za den, možnost hygieny a sociálního poradenství. Účastnit se sociálního poradenství je povinnost klienta, aby mohl v centru zůstat. Možnost vyprání oděvu využije asi 30% klientů. Ubytovací kapacita centra je naplněna v zimním období na 100%, mimo zimu jsou průměrně 2 lůžka neobsazena. Cílovou skupinou jsou muži jakékoliv národnosti starší 18 let. Poptávka klientů po službách centra je nižší, než jsou kapacitní počty. Důvodem volných kapacitních míst v letním období je cena ubytování, která je vyšší než na noclehárně, ale také povinnosti, které klientům z umístění do azylového domu vyplývají – práce na sobě, zajištění peněz na zaplacení ubytování. Dle Šimona je v Brně nedostatek nocleháren a nočních krizových center. Centrum odmítá poskytnutí služeb osobám mladším 18 let, opilým, ovlivněným drogou a agresivním, případně osobám, u kterých je podezření na nějakou infekční chorobu. K detekci mají tester na alkohol. Evidence klientů azylového domu probíhá na základě předložení platného dokladu. Poskytovaná služba je limitována obdobím jednoho roku, poté klienti odchází a nahradí je noví. Službu lze i prodloužit, dle aktuální potřeby. V centru je ubytování zpoplatněno částkou 100,- Kč za noc, použití pračky stojí 30,- Kč. Služby odpracovat nelze, nelze ani odpustit placení, lze jej pouze oddálit.

7.6.6 Domov Svaté Markéty pro matky s dětmi v tísní, ul. Staňkova 47, Brno

Rozhovor byl proveden se sociální pracovnící Ivetou Haschkovou, která v sociálních službách pracuje 14 let. Na chodu tohoto zařízení se podílí 8 sociálních pracovníků a 2 dobrovolníci. Centrum poskytuje nocleh, možnost hygieny, vyprání oděvu, sociální poradenství, pomoc psychologa a volnočasové aktivity jak pro matky, tak i pro děti. V rámci centra funguje 1 sociální pracovníce, která provádí terénní služby, spočívající v doprovodu klientek na úřady a v komunikaci s úřady. Tento azylový dům je otevřen non stop, sociální pracovníce jsou v centru od 15:30 hod. a volnočasové aktivity jsou poskytovány do 20:00 hod. V centru je 28 bytových jednotek se 100 lůžky, obsazenost je však ovlivněna počtem dětí, které klientka má. Využitelnost bytů je cca. 97%, poradenství 100%, pomoc psychologa 40%, volnočasové aktivity 100%. Klienty mají v centru 4 pračky, které dle domluvy využívají všechny. Cílová skupina jsou ženy starší 18 let, které se ocitnuly v těžké životní situaci a mají děti ve věku do 18 let, případně jsou těhotné. Služby

mohou využít i cizinky. Haschková připouští, že kapacity centra nepokrývají poptávku klientek, tyto jsou řazeny do pořadníků, o kterých rozhoduje příslušná komise. V případě, že nemohou klienta z kapacitních důvodů přijmout, zařadí jej do pořadníku a vyzvou jej, aby vyčkal, až se nějaká bytová jednotka uvolní. Dále klientce poradí, na které organizace se po dobu čekání může obrátit. Dle Haschkové je v Brně pro osoby bez domova nedostatek organizací, které poskytují sociální poradenství. Centrum odmítá poskytnutí služeb osobám klientkám 18 let, opilým, ovlivněným drogou a agresivním. Důvodem k zamítnutí žádosti je i psychická labilita a nesamostatnost klientky. K detekci mají testery na alkohol i drogy. Evidence klientů azylového domu probíhá na základě předložení platného dokladu. Poskytovaná služba je limitována obdobím jednoho a půl roku, poté klientky odchází a nahradí je nové. Služby azylového domu jsou placeny dle počtu dětí, které klientka má. Při jednom dítěti je částka 110,- Kč za den, 2 děti: 150,- Kč za den, 3 děti: 170,- Kč za den, 4 děti 180,- Kč za den. Při větším počtu dětí by byla aktuální částka vykalkulována. Praní je zpoplatněno částkou 20,- Kč, sušení prádla 5,- Kč. Ostatní služby včetně volnočasových aktivit jsou zdarma.

7.6.7 Středisko osobní hygieny, ul. Rumiště 11, Brno

Rozhovor byl proveden se sociální pracovnící Veronikou Del Carmen Feraud Kinclovou, která v sociálních službách pracuje 5 let. Na chodu tohoto zařízení se podílí 3 sociální pracovníci, žádný dobrovolník. Centrum poskytuje možnost hygieny, výměnu čistého oděvu a elementární zdravotní péči, která spočívá v odvšivení klientů, případně zjištění kožních nemocí a odeslání k odbornému lékaři. Centrum neposkytuje terénní služby. Provozní doba centra je v dlouhém pracovním týdnu od 08:00 hod. do 17:00 hod., v krátkém pracovním týdnu je služba poskytována do 15:30 hod. Služby centra využije cca 70-75 klientů za den, což je maximální kapacitní pokrytí. Centrum má kapacity pro výměnu oblečení pro cca. 50 osob, nicméně poskytnutí této služby je především v případě nutnosti, na zvážení sociální pracovnice. Cílová skupina jsou muži i ženy starší 18 let. Klienti do centra chodí na doporučení sociálního kurátora, pokud chtějí být přijati na noclehárnu či do azylového domu. Kapacita tohoto centra je dostačující, poptávka klientů není větší. Sociální pracovnice postačují uspokojit potřeby všech klientů. Dle Kinclové je v Brně pro osoby bez domova nedostatek zejména nocleháren. Centrum odmítá poskytnutí služeb osobám mladším 18 let, opilým, ovlivněným drogou a agresivním. Dále osobám, které mají známky

infekční choroby. Tyto musí donést potvrzení od lékaře, že jejich choroba není nakažlivá. K detekci nemají žádné přístroje, tuto provádí pouze vizuálně. Evidence klientů probíhá cestou sociálního kurátora, který klienty do tohoto střediska posílá s doporučením. Službu využívá asi tak 10% stálých klientů, ostatní klienti se různí. Centrum mělo za rok 2010 přes 6000 návštěv. Veškeré poskytované služby jsou zdarma.

7.6.8 Noclehárna, ul. Karlova 61, Brno

Rozhovor byl proveden se sociálním pracovníkem Petrem Šimonem, který v sociálních službách pracuje 10 let. Na chodu tohoto azylového domu se podílí 1 sociální pracovník, žádný dobrovolník. Centrum poskytuje nocleh, možnost hygieny. V krizovém případě centrum poskytne i jídlo a čisté oblečení, toto ale není oficiální poskytovanou službou. Centrum neprovádí terénní sociální služby. Noclehárna je otevřena v době od 20:00 hod. do 07:30 hod. každý den a poskytuje 14 lůžek. Tato kapacita je v zimním období využita na 100%, v ledním období na 80%. Cílovou skupinou jsou muži jakékoliv národnosti starší 18 let. Poptávka klientů po službách centra je vyšší, než jsou kapacitní možnosti, a to zejména v zimních měsících. V tomto období musí pracovník centra klienty odmítat a směřovat je na jiné organizace. Téměř nevyužitou službou je zprostředkování sociálního poradenství a to z důvodu, že noclehárnu využívají především klienti, kteří rezignovali na svou životní situaci a na této nechtějí nic měnit, považují ji za definitivní. Dle Šimona je v Brně nedostatek nocleháren a nočních krizových center. Centrum odmítá poskytnutí služeb osobám mladším 18 let, opilým, ovlivněným drogou a agresivním, případně osobám, u kterých je podezření na nějakou infekční chorobu. Služby jsou také odmítnuty ženám. K detekci mají tester na alkohol. Evidence klientů azylového domu probíhá na základě předložení platného dokladu, pokud jej však klient nemá, tak to není důvod k odmítnutí. Noclehárna je zpoplatněna částkou 30,- Kč za noc, tuto však lze ve výjimečných případech klientovi odpustit. Do centra může přijít kdokoliv, bez předchozího doporučení sociálního kurátora.

7.6.9 Noclehárna, ul. Vídeňská 4, Brno

Rozhovor byl proveden se sociální pracovnící Helenou Humpolovou, která v sociálních službách pracuje 10 let. Na chodu noclehárny se podílí 5 sociálních pracovníků, žádný dobrovolník. Noclehárna poskytuje nocleh, jídlo, možnost hygieny. V zimě

noclehárna otevírá i noční krizové centrum. Centrum neprovádí terénní sociální služby. Noclehárna své služby poskytuje v čase od 20:00 hod. do 08:00 hod. a má kapacitu 35 lůžek, které jsou využity ve většině případů na 100%. Noční krizové centrum otevírané v zimním období má kapacitu 25 osob. Cílovou skupinou noclehárny jsou muži jakékoliv národnosti starší 18 let. Do nočního krizového centra mohou přijít i ženy starší 18 let. Poptávka klientů po noclehárny je vyšší, než jsou kapacitní počty. Pracovníci často musí klienty odmítat a směřovat je na jinou organizaci. Dle Humpolové je v Brně pro osoby bez domova zejména nedostatek nocleháren. Centrum odmítá poskytnutí služeb osobám mladším 18 let, opilým, ovlivněným drogou a agresivním, případně osobám, u kterých je podezření na nějakou infekční chorobu. K detekci nemají žádné přístroje, tuto provádí pouze vizuálně. Každý klient noclehárny musí mít doporučení sociálního kurátora, bez tohoto nelze klienta ubytovat. Evidence klientů azylového domu probíhá u sociálního kurátora a dále v centru po předložení platného dokladu. Noclehárna je zpoplatněna částkou 50,- Kč za noc, někteří klienti i mohou mít zadarmo, pokud to doporučí sociální kurátor.

7.6.10 Nízkoprahové denní centrum pro lidi bez domova, ul. Bratislavská 58, Brno

Rozhovor byl proveden se sociálním pracovníkem Petrem Šimonem, který v sociálních službách pracuje 10 let. Na chodu centra se podílí 2 sociální pracovníci a 1 dobrovolník, který je z řad bývalých klientů centra. Centrum poskytuje klientům jídlo, možnost hygieny, možnost vyprání oděvu, možnost čistého oblečení a sociální poradenství. Klienti se v centru mohou dívat na televizi, přečíst si noviny nebo knihu. Centrum je klientům otevřeno denně v čase od 08:30 hod. do 15:30 hod. V čase od 11:30 hod. do 12:30 hod. mají pracovníci centra přestávku na oběd. Každý čtvrtek je centrum otevřeno pouze do 11:30 hod., zbytek pracovní doby je sanitární den. Centrum každý den poskytne klientům 100 jídel, které jsou všechny využity. Výměnu oděvu využije cca. 70% všech klientů, vyprání oděvů je každý den využito v maximální míře, pračka se nezastaví. Sociální poradenství využije cca. 15% všech klientů. Denní centrum má kapacitu míst k sezení pro 25 osob, avšak centrum denně navštíví i 100 osob. V takovém případě musí klienti vyčkat, až se místo uvolní. V těchto případech je stanovena doba pobytu jednoho klienta v centru na 1 hodinu, poté musí odejít. Cílovou skupinou klientů jsou muži i ženy starší 18 let, bez ohledu na národnost. Všechny poskytované služby, mimo poradenství, jsou využity v maximálních kapacitách, poptávka je daleko větší, než je nabídka centra. V průběhu roku

2010 centrum navštívilo 1128 různých osob, celkový počet návštěv centra byl vyšší než 20000. Z poskytovaných služeb není projevován zájem pouze v oblasti sociálního poradenství, což je způsobeno přístupem osob ke své situaci. Zpravidla jsou s ní smíření, berou ji za neměnnou a na jakékoliv změny rezignovaly. Dle Šimona je nezbytné pro osoby bez domova v Brně navýšit počet nocleháren a denních center, tedy včetně počtu sociálních pracovníků. Důvodem k odmítnutí služeb centra je ovlivnění alkoholem, užití drogy, agrese, či věk pod 18 let. K detekci mají pracovníci centra alkohol tester, na přítomnost drog žádný tester nemají. Evidence probíhá pouze dle informací, sdělených klientem. Každý klient má v centru 10 návštěv ročně zdarma, další návštěvy, respektive poskytnuté služby musí hradit. Jídlo poté stojí 10,- Kč, jedná se o polévku a druhý chod, jáva stojí 5,- Kč, vyprání oděvu 30,- Kč. Sprcha je pro klienty zdarma, nicméně je omezena třemi užitími za týden. Klient si může poskytnuté služby opracovat úklidem centra, nebo jinou činností.

7.6.11 Diecézní charita Brno, ul. Třída kapitána Jaroše 9, Brno

Rozhovor byl proveden se sociální pracovnící Alenou Gottwaldovou, která v sociálních službách pracuje 17 let. Toto centrum se v souvislosti s osobami bez domova, zabývá pouze sociálním poradenstvím. Tuto činnost vykonávají 4 sociální pracovníce, žádný dobrovolník. Terénní služby nejsou cílenou službou, ale pokud si to aktuální případ vyžaduje, tak pracovníce vyrazí do terénu za klientem. Služby jsou poskytovány od pondělí do čtvrtku v čase od 08:00 hod. do 16:00 hod. Kapacita této služby nelze přesně určit, protože je ovlivněna náročností požadavků jednotlivých klientů. Všechny pracovníce pracují na 100% a často nestíhají uspokojit všechny žádosti klientů. Denně se v organizaci vystřídá 8-17 klientů. Za rok 2010 jich bylo 1250. Cílová skupina jsou muži i ženy starší 18 let, bez ohledu na národnost. Kapacitní možnosti poskytovaných služeb jsou nižší, než je poptávka. K vyhovění poptávce by byla vhodná sociální pracovníce či pracovník navíc. V případě kapacitní nemožnosti poskytnutí služby, jsou klienti odkazováni na jinou organizaci, případně jsou objednáni na další pracovní den. Dle názoru Gottwaldové je v Brně pro osoby bez domova nedostatek ubytovacích kapacit přes zimní období a dále plnohodnotná strava. Důvody k omítnutí služeb jsou opilost, užití drogy, agresivita, věk nižší 18 let a dále infekční přenosné choroby. Detekci těchto důvodů k odmítnutí provádí pracovníce pouze vizuálně, žádný přístroj nemají. Evidence je prováděna na základě údajů sdělených klientem, bez předložení dokladu. Pokud však klient využívá služby, které je nutné účetně dolo-

žit, jako je poskytnutí stravenky či jízdenky, musí doklad totožnosti předložit. Všechny poskytované služby jsou zdarma.

7.7 Vyhodnocení cílů provedeného výzkumu

7.7.1 Charakteristika sociálních zařízení na území města Brna

Provedeným výzkumem bylo ve městě Brně zjištěno výše popsaných 11 center, které poskytují osobám bez domova nejrůznější sociální služby, jako jsou nocleh, jídlo, poskytnutí oblečení, možnost hygieny, či sociální poradenství. Všechna zjištěná centra se nacházejí v blízkosti středu města. Od centra města jsou nejvzdálenější Azylový dům a Noclehárna na ulici Karlova a dále noclehárna na ulici Vídeňská, nicméně ani tyto lokality se nenacházejí na periferii města a osobám bez domova jsou poměrně dobře dostupné i bez nutnosti dojíždění pomocí městské hromadné dopravy. Ostatní popsané organizace se nachází v těsné blízkosti centra města. Rozmístění center zcela nepochybně koresponduje s nejčastějším výskytem osob bez domova, což jsou zejména prostory Hlavního nádraží v Brně, prostory přilehlých obchodních domů a poté ulice a náměstí ve středu města.

V těchto jedenácti centrech pracuje 45 sociálních pracovníků, na jejich činnosti se dále podílí 5 dobrovolníků, kdy jeden z nich je sám bývalým klientem nízkoprahového denního centra.

Z těchto 11 center poskytuje jedno služby formou azylového domu v kombinaci s noclehárnou a nízkoprahovým denním centrem, jedno poskytuje služby formou azylového domu v kombinaci s noclehárnou, čtyři centra poskytují služby formou azylového bydlení, dvě centra poskytují služby formou noclehárny, jedno centrum poskytuje možnost osobní hygieny, jedno centrum funguje jako nízkoprahové denní centrum a jedno centrum se zabývá výlučně sociálním poradenstvím. Pět z výše uvedených zařízení v zimním období otvírá noční krizová centra, která umožňují osobám bez domova přečkat mrazivé zimní noci v teple.

7.7.2 Charakteristika poskytovaných sociálních služeb

Osm z výše popsaných sociálních center poskytuje svým klientům nocleh, a to formou azylového domu, noclehárny, nebo kombinací obou těchto služeb. Ve všech případech těchto center, které poskytují nocleh, je i možnost vykonat osobní hygienu. U šesti těchto

center poskytujících nocleh mají klienti možnost vyprat si oblečení, žádné z těchto center však neposkytuje v souvislosti s noclehem i čisté oblečení pro klienty. Dvě centra nabízí možnost praní prádla i osobám, které zde nejsou ubytovány a to v rámci činnosti denních nízkoprahových center. V rámci služby poskytnutí noclehu poskytují dvě centra klientům i snídani. V ostatních centrech mají klienti možnost si jídlo připravit v zařízení daného centra.

Co se týká stravy, tak pro uživatele azylového bydlení tyto organizace ve třech případech poskytují každodenní stravu, jedno azylové zařízení poskytuje stravu pouze v akutní nouzi a zbývající jedno azylové zařízení neposkytuje stravu vůbec.

Co se týká stravy pro klienty, kteří nejsou ubytováni v žádném azylovém zařízení, tak tito mohou v průběhu dne čerpat stravu buď zadarmo, nebo za nízký poplatek pouze ve třech zařízeních.

Služby sociálního poradenství jsou poskytovány v rámci činnosti v deseti těchto zařízeních. Terénní sociální služby jsou cíleně poskytovány ve dvou sociálních zařízeních, kde jsou na toto přímo vyčleněni pracovníci. V jednom zařízení jsou terénní služby poskytovány pouze ve výjimečných případech, kdy to vyžaduje aktuální stav klienta.

7.7.3 Dostupnost sociálních služeb

Z provedeného výzkumu vyplývá, že z výše popsaných jedenácti center, mohou klienti využít jejich služeb přímo příchodem z ulice v šesti případech. Zde mohou klienti kdykoliv v otvírací dobu přijít a pokud splňují podmínky k poskytnutí služeb, tak jim tyto služby poskytnuty jsou. V ostatních případech centra k poskytnutí služeb vyžadují doporučení sociálního kurátora o poskytnutí služby. Pokud klient toto doporučení nemá, nedostane se mu v daném centru pomoci a je směřován do jiné organizace.

Dalším kritériem dostupnosti služeb je jejich zpoplatnění. Všechny služby spojené s noclehem, ať už v noclehárnách, nebo azylových domech jsou zpoplatněny. V jednom případě azylového ubytování lze od platby ze závažných důvodů na určitou dobu upustit, ostatní azylová zařízení pouze nabízejí odklad splatnosti, případně dohodnutí splátkového kalendáře. V případě všech nocleháren lze při závažných okolnostech tuto službu poskytnout krátkodobě zdarma. Bezplatné poskytnutí služby je odvislé od doporučení sociálního kurátora, případně na individuálním zvážení sociálního pracovníka. Co se týká zpoplatnění

jídla, tak toto je poskytováno zdarma pouze ve třech centrech. Ostatní centra stravu poskytují za poplatek, který je však v ceně od 2,- Kč do 10,- Kč.

Služba výměny čistého oblečení je poskytována ve všech případech zdarma. Možnost vyprání oblečení poskytují tři centra zdarma, čtyři centra tuto službu mají zpoplatněnou částkou od 25,- Kč do 35,- Kč.

Služby sociálního poradenství jsou ve všech případech zdarma. Dvě centra nabízí možnost si některé využité služby odpracovat.

7.7.4 Charakteristika cílových skupin klientů

Všechny zjištěné organizace limitují své klienty minimálním věkem 18 let. Všechny organizace požadují po klientech soběstačnost, služby poskytují jak občanům České republiky, tak i cizincům. Poskytnutí služeb je umožněno i osobám závislým na alkoholu či drogách, avšak tyto musí po dobu poskytování služeb abstinovat. Opilost, užití drog a s tímto spojená agresivita, jsou ve všech centrech základní důvody k odmítnutí poskytnutí služeb. Zdravotní omezení není důvodem odepření služeb, avšak klient nesmí trpět jakoukoliv infekční chorobou, kterou by mohl ohrozit pracovníky centra, či ostatní klienty.

Šest z výše uvedených zařízení poskytuje své služby ženám i mužům. Dvě zařízení mají uzpůsobené podmínky ke službě pro rodiny s dětmi, jedno zařízení poskytuje služby pouze ženám s dětmi. Tři centra poskytují své služby pouze mužům.

7.7.5 Služby pro osoby bez domova, kterých je zjevný nedostatek

Ke zjištění tohoto závěru vycházím jak z poskytnutých rozhovorů se sociálními pracovníky, kteří mají v oblasti sociálních služeb poskytovaných osobám bez domova několikaleté zkušenosti, ale i z faktických dat, které jsem uvedl v teoretické části své práce. Deset z dotázaných jedenácti sociálních pracovníků na tento dotaz jednoznačně uvedlo, že se jedná o nedostatečný počet lůžek k přespaní, především v zimním období. Z provedeného výzkumu vyplývá, že noclehárny v rámci města Brna nabídnou nocleh pro 103 osob, azylové bydlení nabízí 324 lůžek a v nočních krizových centrech, která jsou otevřena v zimních měsících, může noc přečkat 95 osob. Celkem tedy organizace pro osoby bez domova ve městě Brně v zimních měsících nabízejí možnost přečkání mrazivé noci ať už na lůžku nebo židli krizového centra celkem 522 míst. Z teoretické části mé práce však

vyplývá, že sčítání osob bez domova na území města Brna zjistilo, že osob bez domova je v Brně minimálně 1354. Záměrně píše minimálně, protože sami organizátoři tohoto sčítání, považují zjištěné údaje za spíše spodní hranici celkového počtu osob bez domova. Z tohoto tedy vyplývá, že v zimním období zůstává bez možnosti teplého přečkání mrazivé noci více než 832 osob.

Z provedeného výzkumu dále vyplývá, že nedostatkovou službou je i činnost sociálního terénního pracovníka. Ve výše uvedených zařízeních je pouze jeden sociální pracovník, který cíleně chodí mezi osoby bez domova, informuje je o sociálních službách a provádí i sociální poradenství. Zbývající dva terénní pracovníci poskytují služby až na základě prováděného sociálního poradenství v centrech. Činnost terénního pracovníka může mít, dle mého názoru, zásadní vliv na znovu začlenění jedince zpět do společnosti. Mnoho osob stížených bezdomovectvím svou situaci považuje za definitivní a neměnnou, rezignují na jakékoliv snahy o zlepšení stavu, proto samy nenavštíví centrum, které sociální poradenství poskytuje. Mají pocit, že jim nikdo nemůže pomoci. Právě z tohoto důvodu považují činnost terénního pracovníka za velmi důležitou, avšak ve mnoha případech bohužel podceňovanou. Můžeme těmto osobám poskytovat jídlo, možnost hygieny, oděv. To jsou však služby, které mírní vzniklý stav, ale nijak zásadně jej neřeší. Je samozřejmě důležité investovat do mírnění tohoto stavu, to bez pochyb, avšak stejně důležité je i vkládat investice do odstranění tohoto stavu a začlenění jedince do společnosti. Terénní pracovník může být tím prvním důležitým krokem pro osoby bez domova za novým životem.

7.8 Závěry výzkumného šetření a doporučení pro praxi

Z provedeného výzkumného šetření bylo zjištěno jedenáct nejrůznějších sociálních zařízení v Brně, která poskytují sociální pomoc lidem bez domova a to v nejrůznějších oblastech sociální pomoci. Tato zjištěná zařízení se vyskytují v centru města Brna, nebo v jeho blízkém okolí, tedy všechna centra jsou svým rozmístěním strategicky přizpůsobena největší koncentraci osob bez domova, tudíž se pro tyto osoby stávají dostupnými. Myslím, že co do počtu, je těchto zařízení v místě výskytu osob bez domova dostatek, avšak zcela nedostačující jsou kapacitní možnosti těchto center. Ani při nejlepší vůli, nelze poskytnout sociální služby všem osobám, které o tyto služby zájem projeví. V tomto ohledu by bylo vhodné navýšit kapacitní možnosti jednotlivých center tak, aby se poskytované služby dostaly k možná největšímu počtu osob stížených bezdomovectvím. Je asi neprav-

děpodobné, že by byla otvírána nová zařízení, neboť by se jednalo o velmi nákladnou záležitost. Za zvážení by však stálo kapacitní rozšíření center stávajících, pokud by to stavební dispozice objektů dovolily. V návaznosti na kapacitní rozšíření center by bylo vhodné navýšit počet sociálních pracovníků, kteří se problematice osob bez domova věnují. Větší počet těchto pracovníků by měl být jak uvnitř těchto zařízení, tak i venku na ulici, v terénu, kde se budou s bezdomovci kontaktovat v jejich přirozeném prostředí. Navýšení počtu sociálních pracovníků uvnitř center je potřebné z toho důvodu, aby se každému klientovi dostalo, co možná největšího zájmu, pochopení a především sociální pomoci a intervence, kterou těmto osobám nikdo jiný poskytnout nemůže a neposkytuje. Pokud chceme, aby sociální pracovníci v jednotlivých zařízeních věnovali klientům plnohodnotnou péči a poradenskou činnost, musíme zajistit, aby se mohli klientům věnovat v takové míře, jaké je to nezbytně nutné, tedy že sami budou mít více prostoru pro práci s klientem. Poměr sociálních pracovníků v jednotlivých zařízeních, zejména poté v denních centrech, je ve velkém nepoměru oproti počtu klientů, kteří se snaží využít poskytované péče. V tomto okamžiku pak sociální pracovníci spíše fungují jako prodavačky na pokladně obchodního domu, kdy musí věnovat zákazníkovi minimum času a poté hned přejít k dalšímu. Tímto nechci říct, že sociální pracovníci nevěnují klientům dostatek péče, to rozhodně ne. Sociální pracovníci, se kterými jsem se v průběhu výzkumu setkal, jsou skutečnými profesionály, kteří se snaží o co největší servis osobám bez domova a pracují na maximum. Problém je pouze v tom, že v omezených počtech sociálních pracovníků jednoduše není možno ani při nejlepší vůli, věnovat klientovi v sociálním zařízení tolik času, kolik by potřeboval, protože by se nemuselo dostat na klienta dalšího. Neméně důležitými jsou také terénní sociální pracovníci, kteří by poradenství a intervenci prováděli přímo mezi bezdomovci, vysvětlili jim, že jejich situace není definitivní a s poskytnutím patřičné pomoci ji lze řešit, nebo alespoň zásadním způsobem obrátit k lepšímu. Z provedeného výzkumu vyplývá, že je zcela nedostatečné množství těchto terénních sociálních pracovníků, což považuji za zásadní problém. Dle mého názoru popsaného ve vyhodnocení cílů výzkumu, se právě v roli terénního sociálního pracovníka skrývá základní stavební kámen procesu začlenění osob bez domova do běžného způsobu života.

Na podkladě provedeného výzkumu a seznámením se s jednotlivými centry, se nemohu ubránit pocitu, že současná společnost se snaží pomáhat lidem bez domova, nicméně spíše v tom směru, kdy mírní následky vzniklého jevu, ale o poznání méně věnuje pro-

středky k tomu, aby tento jev u jednotlivých klientů odstranila. Dle mého názoru by to mělo být naopak, prioritou by mělo být vytěsnění jevu bezdomovectví a začlenění bezdomovců do fungující společnosti, při čemž by plynule probíhalo mírnění následků života na ulici, jako určitá sekundární služba. Pokud současný stav přirovnám k požáru, tak bohužel není tendence tento požár uhasit, ale pouze z nepochopitelného důvodu řízeně udržovat. Při tom, již u klientů azylových domů, jsou znatelné výsledky procesu znovuzачlenění. V průběhu výzkumu jsem se setkal s lidmi, kteří byli čistí, měli čisté oblečení, byli oholeni a učesáni. Na první pohled bych na ulici nepoznal, že jsou to bezdomovci, to jsem poznal až podle toho, že si na recepci azylového domu brali klíče od svého pokoje. Nikdo by v nich nehledal špinavé, opilé a nevábně vonící individua, která se potulují po nádražích či ulicích města. Při tom i oni sami v takové situaci byli, ale byla jim podána pomocná ruka, kterou uchopili a nabídnutou šanci využili. Toto je směr, kterým by se měla společnost ubírat v boji proti fenoménu bezdomovectví.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se věnoval problematice osob stížených bezdomovectvím a také organizacím, které se snaží mírnit dopady tohoto fenoménu, nebo přímo řešit tento jev s cílem provést znovu začlenění osob postižených sociální exkluzí do fungující společnosti. Při shromažďování materiálů ke zpracování této práce, jsem se setkal s velkým nedostatkem odborné literatury, která by fenomén bezdomovectví zkoumala v oblasti teoretické. Literatury k tomuto tématu není nedostatek, valná většina se však zabývá především nej-různějšími výzkumy na toto téma. Teoretická data jsem musel proto pracně shromažďovat z více publikací a internetových zdrojů, které se tímto jevem alespoň částečně zabývaly, a tato uspořádat do souvislého celku. Proto jsem se teoretické části práce pokusil přinést ustálený celek teoretické oblasti fenoménu bezdomovectví, který by poskytnul komplexní pohled na tento jev. Praktickou část jsem poté zaměřil na provedení výzkumu na území města Brna, za účelem zmapování forem sociální pomoci, která je osobám bez domova poskytována, a to jak po kvantitativní stránce, tak i po kvalitativní. Účelem a cílem empirické části práce bylo zmapovat fungování této sociální pomoci v Brně, ale také zjistit dostupnost této sociální pomoci osobám, kterým je určena, tedy bezdomovcům. V této části práce jsem se pokusil sestavit podrobný a celkový pohled na stav této pomoci v kontextu s celkovým počtem osob, kterým je určena. Díky provedenému výzkumu jsem se setkal s řadou sociálních pracovníků, kteří své zaměstnání berou za životní poslání, než jen zaměstnání, které má být zdrojem příjmu. U všech těchto sociálních pracovníků jsem se setkal s nadšením a elánem pomoci lidem, kteří jejich pomoc potřebují. Ač je to k nevíře, tak jsem se ani v jednom případě u sociálních pracovníků nesetkal se znaky syndromu vyhoření, a to i přes to, že mnozí z nich svou sociální službu vykonávají více než deset let, což považuji za velmi pozitivní zjištění. Z provedeného výzkumu však vyplývá, že ani přes nejlepší snahu těchto pracovníků, nemůže jejich celkový počet pomoci všem osobám, které by jejich pomoc potřebovali, jelikož na toto nemají kapacitní možnosti v jednotlivých střediscích. To, že bezdomovci nemají kde spát, se tak nějak všeobecně ví, bere se to jako fakt. Jenomže když uvedeme konkrétně, že každou noc v roce nemá v Brně kde přespat 832 osob, tak tato informace ztrácí punc anonymity a zní, daleko otřesněji. Toto číslo je však orientační, můžeme usuzovat, že skutečnost je daleko jiná, horší. Toto číslo je alarmující a jak ukazují studie, bude se pravděpodobně každoročně zvyšovat. Stát by měl svou sociální politiku směřovat i k těmto lidem, avšak ne ve směru pouhého mírnění a eliminace vznik-

lých následků. Naopak, stát by měl s rozvojem této sociální pomoci dbát i na faktické zapojení osob bez domova, do procesu znovu začlenění do fungující společnosti. V rámci tohoto programu by měl být vytvořen motivační systém, kde bezdomovci nebudou jen kontaktovat sociální pracovníky s žádostí o poskytnutí možnosti vykonat základní potřeby jako je hygiena či jídlo, nýbrž budou žádat o poradenství a návod, jakými kroky postupovat k navrácení normálního stylu života. K takovému systému je však nezbytná osvěta mezi takto stíženými osobami, která však v současné době chybí. Další nezbytností je provádět preventivní činnost mezi osobami, které můžeme řadit do skupiny potencionálních bezdomovců. Tito sice nežijí na ulici, mají určitou střechu nad hlavou, ale jejich stav je ohrožený a sebemenší změnou, která ani nemusí být přímo ovlivněna jejich počínáním, mohou skončit na ulici. Mezi těmito lidmi je taktéž nezbytné provádět osvětu, informovat je o tom, že existují možnosti sociálního poradenství, a poskytovat jim informace o tom, jak tento ohrožený stav řešit a vyhnout se tak ztrátě posledního co často mají, tedy domova.

Pokud se budeme ptát, které vědní obory by se do řešení bezdomovectví měly zapojit, tak odpověď je nasnadě, v první řadě by to měla být svou preventivní a osvětovou činností sociální pedagogika a s ní ruku v ruce sociální práce. Tato diplomová práce by tedy mohla být podpůrným pedagogickým materiálem jak pro oblast sociální pedagogiky a práce, nicméně i pro další společenskovední obory, které se problematiky bezdomovectví dotýkají.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY**Monografie**

- [1] BAKOŠOVÁ, Z., JAROSZ, E.: *Sociální pedagogika ve střední Evropě, současný stav a perspektivy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009. ISBN: 978-80-87182-08-6
- [2] FLEISCHMANN, O., HELEŠIC, B., HENZL, J., MATTIOLI, J., LANGOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M., WEDLICHOVÁ, I.: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Via, 2006. ISBN: 80-7044-769-9
- [3] HALMAZŇOVÁ, R., RŮŽIČKA, J., SAVKOVÁ E.: *Metodika práce v azylovém domě Elim*. Vsetín: Elim Vsetín, o.s., 2008. ISBN neuváděno
- [4] HORÁKOVÁ, M.: *Současné podoby bezdomovství v České republice*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997, ISBN neuváděno
- [5] HRADECKÝ, I. a kol., *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8
- [6] HRADECKÝ, I.: *Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2005*. Praha: Evropská observatoř bezdomovství, 2005. ISBN neuváděno
- [7] HRADEČTÍ, V. a I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN: 80-902292-0-4
- [8] MAREŠ, P.: *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN: 80-85850-61-3
- [9] MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0
- [10] MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada-Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4
- [11] NEŠPOR, K., MARHOUNOVÁ, J.: *Alkoholici, feťáci a gambléři*. Praha: Empatie, 1990. ISBN 80-901618-9-8
- [12] ONDREJKOVIČ, P., BREZÁK, J., LUBELCOVÁ, B., VLČKOVÁ, M.: *Sociální patológia*. Bratislava: Veda, 2000. ISBN 80-224-0616-3, s. 165-168

- [13] PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, T.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN: 978-80-7387-100-0
- [14] PRŮŠA, L.: *Obce, města, regiony a sociální služby*. Praha: Sociopress, vydání první, rok neuveden. ISBN 80-902260-1-9
- [15] SEKOT, A.: *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2006. ISBN:80-7315-126-X
- [16] SEKOT, A. *Úvod do sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2010. ISBN 978-80-210-5261-1
- [17] ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B., *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-069-04
- [18] ŠVARŤÍČEK, R; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0
- [19] VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0337-4

Právní předpisy:

- [20] Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- [21] Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základní práv a svobod
- [22] Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- [23] Zákon o životním a existenčním minimu č. 110/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- [24] Zákon o pomoci v hmotné nouzi č. 111/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje:

- [25] Petra Čaníková o sociologii, autismu, bezdomovectví a životě [online], [cit. 2011-02-01]. Dostupné na WWW: <http://petra.canik.cz/2008/06/14/slovnicek-k-problematice-bezdomovectvi/>
- [26] Terénní sociální práce [online], [cit. 2011-01-16]. Dostupné na WWW: <http://www.tspweb.cz/slovnicek.shtml>
- [27] Základní škola Vsetín-Rokytnice [online], [cit. 2011-01-16]. Dostupné na WWW: http://www.vsetin.zsrokytnice.cz/8_chudoba.php

[28] Peníze.cz [online], [cit. 2011-01-20]. Dostupné na WWW:

<http://www.penize.cz/hdp/54135-jak-chudy-bohaty-je-chudy-cech>

[29] Feantsa [online], [cit. 2011-02-10]. Dostupné na WWW:

http://www.feantsa.org/files/Employment_annual_theme/Annual_theme_documents/National%20reports/Czech_republic_empl_report_2007_CZ.pdf

[30] Sociální vyloučení [online], [cit. 2011-02-11]. Dostupné na WWW:

<http://www.socialni-vyloucení.cz/?bcoid=383>

[31] NICM – Národní informační centrum pro mládež [online], [cit. 2011-02-20]. Dostupné na WWW: <http://www.icm.cz/definice-zavislosti>

[32] OSN – Organizace spojených národů [online], [cit. 2011-02-20]. Dostupné na WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

[33] Britské listy [online], [cit. 2011-02-10]. Dostupné na WWW:

<http://www.blisty.cz/2005/10/31/art25561.html>

[34] Armáda spásy [online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW:

<http://www.armadaspasy.cz>

[35] Naděje [online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW: <http://www.nadeje.cz/>

[36] Slezská diakonie [online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW:

<http://www.slezskadiakonie.cz>

[37] Nový prostor [online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW:

<http://www.novyprostor.cz>

[38] Emauzy [online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW:

<http://www.emauzy.org/cs/home.php>

[39] Charita Česká republika [online], [cit. 2011-03-10]. Dostupné na WWW:

<http://www.charita.cz> [40] www.2010againstopoverty.eu

[41] Ministerstvo práce a sociálních věcí [online], [cit. 2011-01-10]. Dostupné na WWW:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7456/Narodni_program_ER_2010.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. A podobně

Cca. Cirka, asi

Feantsa Fédération Européenne d' Association s Nationales Travaillant avec les Sans Arbi
Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci

Tzn. To znamená

Tzv. Tak zvaný

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Grafické výsledky sčítání bezdomovců ve městě Brně v roce 2011 27

SEZNAM PŘÍLOH

1. *Záznamový arch*
2. *Rozhovor - Armáda spásy, ul. Mlýnská 25, Brno*
3. *Rozhovor - Azylový dům a noclehárna, ul. Podnásepní 20, Brno*
4. *Rozhovor - Azylový dům, ul. Cejl 71, Brno*
5. *Rozhovor - Armáda spásy, ul. Staňkova 4, Brno*
6. *Rozhovor - Azylový dům pro muže, ul. Karlova 59, Brno*
7. *Rozhovor - Domov Svaté Markéty pro matky s dětmi v tísní, ul. Staňkova 47, Brno*
8. *Rozhovor - Středisko osobní hygieny, ul. Rumiště č. 11, Brno*
9. *Rozhovor - Noclehárna, ul. Karlova 61, Brno*
10. *Rozhovor – Noclehárna, ul. Vídeňská 4, Brno*
11. *Rozhovor – Nízkoprahové denní centrum pro lidi bez domova, ul. Bratislavská 58, Brno*
12. *Rozhovor – Diecézní charita, ul. Třída kpt. Jaroše 9, Brno*

PŘÍLOHA P I: ZÁZNAMOVÝ ARCH

Název zařízení:	Datum:
Respondent:	Pozice+délka činnosti:

Dotazy:

1. O zařízení:

Jak dlouho zařízení funguje?	
O jaký typ organizace se jedná?	státní - nezisková
Jakým způsobem je zařízení financováno?	
Počet stálých sociálních pracovníků?	
Počet dobrovolníků?	
Počet dobrovolníků z řad klientů?	

2. Jaké služby Vaše zařízení klientům poskytuje?

Jídlo	Hygiena	Čisté oblečení	Vyprání a žehlení oblečení	Nocleh	Zdravotní péče	Poradenství

V případě dalších služeb a poradenství tyto rozveďte:

-

3. Poskytují pracovníci Vašeho zařízení i nějaké terénní služby? Jaké?:

4. V jakém denní době jsou služby Vašeho zařízení k dispozici?

Non stop	Denní doba Čas:	Noční doba Čas:
----------	--------------------	--------------------

5. Denní kapacitní stavy poskytovaných služeb a jejich využitelnost:

služba	kapacita	využití
jídlo		
hygiena		
čisté oblečení		
vyprání a žehlení oblečení		
nocleh		
zdravotní péče		
poradenství		

6. Cílová skupina klientů:

muži	ženy	Muži i ženy	Věkové omezení	Drogově závislí	Alkoholově závislí	Zjevně nemocní	Cizin- ci

7. Pro které z výše uvedených služeb je menší kapacita, než je poptávka a bylo by vhodné kapacitní stav navýšit? Rozved'te u dané služby rozdíly mezi nabídkou a poptávkou?

8. Jak Vaše zařízení řeší případy, kdy je počet osob žádajících o pomoc vyšší, než jste schopni poskytnout, jak řešíte tuto situaci?

Odmítneme jej	Nasměřujeme na jinou organizaci	Vyzveme jej aby vydržel a pomů- žeme	Jiný způsob

rozvést jiný způsob:

9. Poskytujete služby, které nejsou osobami bez domova v plném rozsahu využívány?

10. Proč si myslíte, že tomu tak je?

11. Kterých služeb pro osoby bez domova je v Brně zjevný nedostatek?

12. Jaké jsou důvody neposkytnutí služeb?

Zjevně opily	Pod OPL	Zjevně zraněný	Cizinec	Mladší 18-ti let	Další:

13. Jak jsou důvody k odmítnutí služeb detekovány a zjišťovány?

14. Jsou klienti při využití Vašich služeb nějak evidováni?

15. Vedete evidenci o tom, zda Vaše služby využívají stálí klienti, nebo se zde tito klienti střídají?

16. Vyjádřete poměrnou část stálých klientů?

17. Jsou Vaše služby zdarma, nebo za ně klienti platí, kolik, případně mají možnost si poskytnutou službu nějakým způsobem odpracovat?

18. Další informace, které z prováděného rozhovoru vyplynou:

PŘÍLOHA P II: ROZHOVOR ARMÁDA SPÁSY, MLÝNSKÁ 25, BRNO

Jak dlouho toto zařízení funguje? Tady v tomhle domě funguje od roku 1992. **Před tím fungovalo někde jinde?** Ne, před tím nefungovalo. **O jaký typ organizace se jedná?** Ne-zisková. **Kdo Vás financuje?** Jsme financováni z projektů, momentálně je to individuální projekt, vlastně jsou to peníze z Evropské unie, které přes kraj čerpáme. Ještě máme dotace z města, plus dárci a samozřejmě dotace z Ministerstva práce a sociálních věcí. **Kolik je v tomto domě stálých sociálních pracovníků?** V tomto domě jsou čtyři sociální pracovníci na pracovní smlouvu. **Jsou tady i nějací dobrovolníci?** Občas, teď momentálně tady máme jednoho pána, jednoho dobrovolníka dlouhodobého. **Stává se Vám, že někteří dobrovolníci vzejdou z řad klientů?** Ne, ne. **Jaké služby klientům v tomto zařízení poskytnete?** V tomto domě jsou tři služby, je to nízkoprahové denní centrum, noclehárna a azylový dům. V nízkoprahovém denním centru poskytujeme takovou základní stravu, to znamená nějakou svačinu plus polévku. Svačina je za 2,- Kč, polévka je za 5,- Kč. Potom vlastně hygiena, klienti mají možnost využít sprchu, která je zdarma, můžou využít výměnu ošacení, máme tady šatník, kam nám nosí dárci oblečení a je tady možnost vyprat si prádlo. To je placená služba, tam se platí 15,- Kč za vyprání a 30,- Kč za vysušení. Pak nám sem na denní centrum dochází zdravotnice, která tady má taky dobrovolnickou smlouvu, tak že vlastně dobrovolníky tu máme dva. Ona už to dělá strašné léta, tak že už ji tady bereme jako stálého zaměstnance. **Jak často tady ta zdravotnice dochází?** Tak třikrát, čtyřikrát do týdne. **To je celkem dost..** Hodně, ona tu chodí fakt často. **To dělá nad rámec...?** To dělá vždycky, když jde buď do práce, nebo když jde z práce. Záleží na té směně, vždycky se napíše klientům denního centra na dveře, v kolik hodin přijde a pak se to ještě vyhlásí, aby mohli přijít. V rámci toho denního centra je tady možnost sociálního poradenství, máme sociálního pracovníka a na denním centru máme ještě dva, kteří se přímo věnují tomu poradenství. **Jaké služby v rámci toho poradenství poskytnete?** Ti pracovníci toho denního centra jsou tam v podstatě celý den s těmi klienty. Nějak se s nimi baví, jaké mají problémy, proč využívají denní centrum, proč nevyužívají jinou službu, kde spí, prostě nějaké základní informace, a pokud zjistí něco, s čím jsme schopni pomoci, třeba, že ten člověk nemá doklady, nebo třeba, že potřebuje požádat o sociální dávky a bojí se úřadů, nebo má problém s vyplněním těch jejich žádostí a podobně, tak může požádat buď toho sociálního pracovníka, nebo toho pracovníka denního centra. Co zvládne ten pracovník denního centra, udělá přímo dole v prostorách, a co nezvládne, to znamená, že na to

potřebuje buď peníze, nebo napsat nějakou žádost, něco vytisknout nebo někam zavolat, tak jde s tím klientem za tím sociálním pracovníkem, který zase má tyto možnosti. Tohle je tedy k tomu dennímu centru. Pak tady máme ještě noclehárnu. Noclehárna poskytuje vlastně přespání. To znamená, že je otevřená od pěti hodin večer do osmi hodin do rána, platí se 35 korun za noc a je v tom snídaně. **Tato služba je poskytována každý den, i o víkendu?** Každý den. Aby se klient mohl ubytovat, potřebuje občanku a těch 35,- Kč. Je možnost odpustit tomu klientovi platbu, ale to zařizuje ten sociální pracovník. Třeba v rámci denního centra se s ním sejde, domluví se s ním co a jak, vysvětlí se situace a pokud to tak je, tak je možnost i ubytovat bez peněz. **Jak funguje azylový dům?** Ten vlastně poskytuje taky, ubytování a stravu a každý má i svého sociálního pracovníka, tak že i poradenství. I to praní může využít uživatel azylového domu. Pak máme ještě garsonky v pátém patře, to je taky azylový dům, ale je to úplně jiná forma bydlení. **To ubytování na azylovém domě funguje formou ubytovny, tedy, že na jednom pokoji je více lidí?** Máme dvou a čtyř lůžkové pokoje. **Poskytují pracovníci vašeho zařízení nějaké terénní sociální služby?** V rámci toho nízkoprahového denního centra máme poloviční úvazek jednoho sociálního pracovníka na „terénnáka“, je to ale jako by doplňková služba, není to registrovaná služba. Je to doplněk toho denního centra, tak že chodí, hlavně tady na to centrum města – Tesco, Hlavní nádraží, chceme, aby se orientoval tady v dosahu, a aby lidi informoval o našich službách a případně je doprovodil. Využíváme ho tedy hlavně na doprovody klientů, informujeme nové uživatele a snažíme se je z té ulice stáhnout. **V jaké denní době jsou Vaše služby k dispozici?** Nízkoprahové denní centrum je otevřeno od 09:00 hod. do 11:45 hod. a pak znova od 13:15 hod. do 16:00 hod. Noclehárna je od 17:00 hod. do 08:00 hod. do rána a Azylový dům je otevřen nonstop. **Ted' bych přešel ke kapacitním stavům poskytovaných služeb. Když začneme u toho jídla, kolik jídel denně, nebo pro kolik lidí jste schopni to jídlo poskytnout?** Tak podle kapacity, tak že jídlo na denním centru po 49 lidí. **Jaká je využitelnost této služby?** No, tak proto, že se to platí, tak tam zase taková využitelnost není. Já si myslím, že ty polívky, se jich kolem 20-ti prodává a ty chleby... Ony se pak rozdají. Když se to ráno neprodá, tak se to pak v průběhu celého dne rozdává lidem, co přijdou. Co se týká azylového domu, tak tam je počet porcí jídla ovlivněn dle toho, kolik tam bydlí klientů, tak že tam se to přizpůsobuje. Tam je využití 100%. U noclehárny jsou snídaně využity také na 100%, protože si to vlastně klienti platí. **Kolik lidí tady využije možnost hygieny?** No tak na tom denním centru máme tu sprchu,

a v podstatě, když budu počítat na člověka 10 minut ve sprše, tak je to za ten den nějakých 30 lidí a využitelnost je 100%, to jede pořád. Co se týká azylového domu, tak tam je hygiena odvislá od počtu klientů. Co se týká noclehárny, tak tam mají klienti také možnost sprchy na pokoji. Jestli je ale využívají nebo ne, to nevím. **Jaké jsou kapacity u služby čistého oblečení?** Tohle je třeba služba pro to denní centrum. My tomu říkáme „butik“, tak ten butik je otevřen půl hodiny ráno a půl hodiny odpoledne a myslím, že tam za ten den projde dost lidí, řekla bych, takových 15 lidí. **Ty kapacity na poskytnutí oblečení jsou vyšší?** My se to snažíme trochu korigovat, protože nemáme toho oblečení tolik. Jsme závislí na tom, kolik nám toho oblečení přinesou. Proto je také oblečení vydáváno jen po těch půl hodinách a taky ne každému to oblečení je vydáváno. Klienti o to třeba zájem mají, ale od toho je tam ten pracovník toho denního centra, aby určil, jestli tomu člověku něco dá anebo nedá, protože třeba ví, že včera tam byl pro stejnou košili a dneska si ji chce vzít znovu. Ten zájem je tedy určitě větší, než to co my můžeme poskytnout. **Jaké jsou kapacity u praní oblečení?** To záleží na té pračce, jaký je program, ale v podstatě se pere celý den. Klienti si nachystají igelitku, do které si dají věci, ta se označí jejich jménem. Dopoledne to odevzdají a odpoledne si proto mohou přijít. Tímto způsobem se vezmou asi tak tři tašky za dopoledne, odpoledne se jich vezme víc, protože to už jsou tam i klienti z azylového domu. V průměru za den si v té pračce pere oblečení asi tak šest lidí. Pokud by byla ještě jedna pračka, tak by se určitě uživila. **Nevadí klientům, že se tato služba platí? Řekla jste, že o jídlo není až takový zájem právě proto, že se za něj platí?** Někteří si rádi zaplatí, připlatí, za to, že budou mít oblečení v pořádku. **Jaké jsou kapacity pro nocleh?** Na noclehárně máme 46 lůžek, které jsou v zimních měsících využity na 100%, v letních měsících jsou využity na 80%, níž to nejde. Co se týká azylového domu, tak tam je lůžek 86 tady v tom pro jednotlivce a pak jsou ty garsonky, kterých je 6. Celkem tedy 92 v rámci azylového domu. Přes zimu jsou lůžka využita kolem 90%, v letních měsících je využitelnost 60%. **Jaké je kapacitní možnost zdravotní péče?** Zdravotnice poskytuje základní ošetření. Pokud ale nazná, že něco nezvládne, tak odešle k lékaři. Ona se nepouští do ničeho složitějšího, je to zdravotní sestra, tak dělá hlavně ty akutní věci, převazy, měří tlak a tak podobně. Její službu využije v průměru asi tak 10 lidí při každé její návštěvě. Víc toho ani nestihne. Hlavně přes tu zimu řeší omrzliny a podobně. **Jak je využíváno poradenství?** Když se podívám do statistiky, tak třeba v azylovém domě, jsme za minulý měsíc měli 627 kontaktů, je to tedy ale i s azylovým domem na ul. Staňkova. Když to ale spočí-

tám tak na každého pracovníka to je kolem 12 ti kontaktů s klienty denně. Ta využitelnost je 100%. Nicméně si myslím, že se v intervenci daří uspokojit všechny klienty, kteří mají o službu zájem. Pokud by však bylo sociálních pracovníků na intervenci víc, tak by to rozhodně ničemu neškodilo. Počet klientů na jednoho pracovníka by se zmenšil, ideální by bylo 20 klientů na jednoho člověka, byla by tam ta práce taková intenzivnější. Mohlo by to zvednout kvalitu. **Jaké jsou cílové skupiny Vašich klientů?** Přijímáme všechny, muži, ženy i cizinci, starší 18 let. Co se týká nějakého zranění, tak, ten člověk musí být soběstačný a pak ho můžeme přijmout. Mohou tady být drogově a alkoholově závislí, jen nesmí být pod vlivem těchto látek. **Máte něco na detekci alkoholu či drog?** Ano máme alkohol testery i drogové testery. Na drogy máme močové více škálové testy. **Pro které z výše uvedených služeb, které Vaše centrum poskytuje, máte menší kapacitu, než je skutečná poptávka?** Myslím, že například jídla je hodně, odpoledne nám vozí restaurace zbytky, které se rozdávají, proto ani není moc poptávka po placeném jídle. Určitě by se hodilo navýšit kapacitu denního centra, která je 42 lidí, ale v průměru se nám tam za den otočí 60 lidí. Tam je mnohem větší zájem ze strany těch klientů. **Jak to řešíte, když je denní centrum plné a přijdou další klienti?** Musíme někoho požádat, třeba někoho, kdo je tady od rána, aby se nějak vyměnili a vystřídali. Snažíme se to nějak vyřešit, aby se dostalo na všechny klienty, třeba toho člověka vyzveme, aby chvilku počkal, nebo jej nasměrujeme na nějakou jinou organizaci. **Poskytujete služby, o které není zájem, a které nejsou v plném rozsahu využity?** Asi jen ta placená strava, a to protože je odpoledne jídlo zadarmo. Pak asi ještě ta kapacita azylového domu přes léto není úplně využita, klienti se stahují do různých chatek, nebo spí pod širákem, nevadí jim to. Ušetří tak peníze, které využijí jinak, jiným způsobem. **Kterých služeb je pro osoby bez domova v Brně zjevný nedostatek?** Já si myslím, že nějaká větší kapacita nocleháren, hlavně přes zimu. My tu otevíráme ještě v zimě krizové centrum, kde chodí jen na tu noc. Tak že hlavně noclehárny, nebo ty krizové centra. Ten azylový dům je placený, ale je to už vyšší práh. Přece jen ta cenová dostupnost nocleháren je vyšší. Na jednu stranu si myslím, že je to v té společnosti dobře podchycené, že každý si může něco najít a svou snahou nějak osamostatnit, posunout se, změnit styl života. Někteří už ale žijí tak dlouho tím stylem toho života, že už to ani nejde. **Jaké jsou důvody neposkytnutí služeb Vašeho centra?** Ovlivnění alkoholem, nebo drogami, nesoběstačnost, mladší 18-ti let. Dalším omezením může být třeba agresivita, nebo u něj trvá nějaká sankce, kterou jsme mu dali, třeba, že v minulosti u nás porušil

domovní řád, tak že když mu trvá zákaz využívání noclehárny, tak jej neubytujeme. Pak ještě občanka a peníze. **Znamená to, že klienti se prokazují občanským průkazem?** Ano, na noclehárně i na azylovém domě. Tam se sepisuje smlouva, tak že tam je potřeba mít platnou občanku. Bez občanky mohou využít jen to denní centrum. **Jaká je tedy evidence klientů?** Jak jsem řekla na noclehárně a azylovém domě občanským průkazem. Na tom denním centru si vedeme nějakou evidenci, osobní karty těch uživatelů, nicméně tam nekontrolujeme ty občanky, je to nízkoprahová služba. My po nich chceme jen jméno a příjmení, oni nám můžou říct jakékoliv. Je to proto, abychom si je mohli nějak evidovat a věděli jsme, kolik lidí nás navštívilo. **Využívají Vaše služby stálí klienti, nebo se tito střídají?** V tom azylovém domě je to spíše stálé. U té noclehárny je to sporné. Někteří klienti zůstávají i několik měsíců, ale spíše se to točí. Je to tím, že to lůžko není garantováno. Musí se vystát fronta, a kdo dřív přijde, tak na toho ta postel zůstává, proto je tam ta možnost rotace. Snažíme se tu službu poskytnout co nejvíce lidem. Na denním centru se to střídá, tam jsou různí klienti. U denního centra je asi tak 40% stálých klientů, na azylovém domě asi tak 80%, noclehárna je stálých tak 50%. **Jak jsou Vaše služby zpoplatněny?** Azylový dům je placen dle příjmu klienta. Ten musí doložit výši stálého příjmu a podle toho je stanovena ta sazba. Ta sazba je od 150 od 210 korun za den. Tam je v podstatě 90,- Kč ubytování a 60,- Kč strava. Jsou to tři jídla denně – snídaně, oběd, večeře. U noclehárny je stanovena paušální částka 35,- Kč za noc. Denní centrum je zdarma. Mimo jídla a vyprání, to je placený. Poradenství je zdarma. Po dohodě se sociálním pracovníkem je možné platbu za noclehárnu i azylový dům odpustit. To je například tehdy, když si klient najde práci a vlastně ten první měsíc čeká na výplatu. Tak že ten měsíc, kdy je klient bez příjmu se mu ta platba odpouští. **Děkuji za rozhovor.** Není zač.

PŘÍLOHA P III: AZYLOVÝ DŮM A NOCLEHÁRNA, PODNÁSEPNÍ 20, BRNO

Jak dlouho Vaše zařízení funguje? Asi 8 let. **O jaký typ organizace se jedná?** Státní organizace. **Jak je Vaše organizace financována?** Je financována z dotací Evropské unie a Magistrátem města Brna. **Jaký je zde stálý počet sociálních pracovníků?** Pět. **Jsou zde nějakí dobrovolníci?** Ne. **Jaké služby Vaše zařízení poskytuje?** Jednou denně se sem svezou z hospod polévky a rohlíky co zbudou. Na noclehárně mají možnost hygieny, dále úpravy a uskladnění potravin, mají tam mikrovlnku, ledničku, varnou konvici. V azylovém domě mají také možnost kompletní hygieny. Čistý oděv klientům nedáváme, nicméně na azylovém domě mají pračku a zde si mohou vyprat oděv. Co se týká noclehárny, tak tam si oděv nevyperou, tedy ženy tam pračku mají, muži ne. Zdravotní péči neposkytujeme, sociální poradenství taky ne. Přes zimu poté otevíráme noční krizové centrum. To je od listopadu do konce března, kapacita je 20 lidí. To je vyloženě na přečkání noci, aby nezmrzli venku. **Poskytuje Vaše zařízení i nějaké terénní služby?** Ne, neposkytuje. **V jaké denní době funguje Vaše zařízení?** Azylový dům funguje non stop. Noclehárna má nástup v 19:30 hod., a klienti zde mohou být do 7:30 hod. Noční krizové centrum funguje v zimě od 21:30 hod. do 05:30 hod. **Jaké je množství těch polévek, které Vám sem dováží každý den?** To se nedá říct, to je každý den jiné, podle toho kolik jim toho ten den zbude. Oni to vozí v kýblech. Někdy je to třeba jen jediný, jindy je jich i sedm. K tomu třeba půl pytle rohlíků, to ale není pravidelné. **Jaké je využití těch polévek, spotřebuje se vše?** To, se spotřebuje úplně všechno, na to tu stojí řady, akorát se na všechny nedostane. **Jaké jsou kapacity a jejich využitelnost u dalších služeb, které poskytujete?** Tak možnost hygieny využívají všichni klienti, kteří se k nám dostanou na nocleh. Co se týká kapacit na přespání, tak noclehárna je pro 28 mužů a pro 15 žen. V zimě je noclehárna využita do posledního místa. Co se týká azylového domu, tak tento má 6 bytových jednotek pro rodiny s dětmi, nyní jsou všechny bytové jednotky obsazeny. Dále má azylový dům ubytovnu, ve které je 22 lůžek pro muže a 3 lůžka pro ženy. Ubytovna je taktéž téměř neustále naplněna celou kapacitou. **Jaká je cílová skupina Vašich klientů?** Jsou tu muži i ženy, starší 18-ti let a poté i rodiny s dětmi. Závislosti nám nevadí, ale musí se chovat slušně. Pokud má třeba ale viditelně třeba nějakou kožní chorobu, tak musí donést papír od doktora, že je v pořádku, a že tady může být, že to není nakažlivé. **Poskytujete nějaké služby, které jsou v menší kapacitě, než je poptávka?** No tak třeba hlavně u těch bytů, tak i někdy jo.

Co se týká ale těch kapacit, tak to si řídí kurátoři, kteří sem klienty posílají. Oni mají přehled o volných kapacitách našeho centra, a pokud prostě místo nemáme, tak sem klienty nepošlou. My je zase bez toho doporučení kurátora nepřijmeme. **Stává se Vám, že sem někdo přijde bez doporučení kurátora?** To se stává každý den. Každý den nám tu někdo zvoní. My je ale musíme odmítnout. Nasměrujeme je ke kurátorovi, nebo do komerční ubytovny. Jaké **jsou důvody odmítnutí poskytnutí Vašich služeb?** Zjevná opilost, či zdrogovanost, která je často spojena s agresivitou. Mladší 18-ti let pouštíme, pouze pokud jsou na azylovém domě ubytováni v rámci rodiny, na noclehárnu až od 18-ti let. **Máte nějaké přístroje na detekci alkoholu či drog?** Máme alkohol tester, na drogy nemáme nic. Ostatní věci pouze vizuálně. **Jak je to s evidencí Vašich klientů?** Klienti musí přinést doporučenku od kurátorů, to se zde eviduje do počítače a do evidenčních knih. To se týká azylového domu a noclehárny. **A co evidence klientů nočního krizového centra?** Od letošní zimy už si klienti museli také od kurátorů nosit doporučující papír. Dále musí mít klienti každý týden razítko z hygieny na ul. Rumiště. **Využívají tyto služby stálí klienti, nebo se tito střídají?** Na noclehárně mohou být i klienti, kteří ji využívají dlouhodobě, ale ve většině se to spíše střídá. Azylový dům je podmíněn smlouvou na rok, kdy v jeho průběhu by si měli najít jiné bydlení. V krajní nouzi se to dá o dva až tři měsíce prodloužit. Nicméně po ukončení nastupuje nový klient, tak že na azylovém domě je stálá obměna. **Jak jsou Vaše služby zpoplatněny?** Noclehárna je za 50,-Kč. Na doporučení kurátora jim může být platba opuštěna, to je tak u poloviny. Ubytovna azylového domu je za 70,- Kč na noc. Byty azylového domu stojí 90,- Kč za noc, u dětí je to polovina. **U služeb azylového domu je také možné platbu odpustit?** Ne, tam to nejde. Tam jsou ale většinou zaměstnaní lidé, nebo důchodci, tak že nějaké peníze mají. **Je možnost si služby Vašeho zařízení odpracovat?** Ne, to nejde. Buď se jim udělá splátkový kalendář, nebo tak, ale zaplatit to musí. Dlužníky si evidujeme, a pokud sem přijde znovu, tak musí dluh zaplatit, nebo jej neubytujeme.

PŘÍLOHA P IV: AZYLOVÝ DŮM, CEJL 71, BRNO

Jak dlouho Vaše zařízení na této adrese funguje? Naše zařízení je zde krátce, teprve od dubna letošního roku. Jsme zde přestěhováni z adresy Křenová 20, kde naše zařízení působil před tím, nicméně v současné době je tato budova na ulici Křenová v rekonstrukci. **O jaký typ organizace se ve Vašem případě jedná?** Jsme neziskovou organizací, naším zřizovatelem je Magistrát města Brna, ředitelství je na ul. Tábor 22 v Brně, je označeno jako Centrum sociálních služeb. My máme statut azylového domu a jsme ubytovna. **Jakým způsobem je toto zařízení financováno?** My jsme příspěvkovou organizací města Brna a máme i dotační titul z Evropské unie, speciálně na vybavení ubytovny. **Jaký je stálý počet sociálních pracovníků v tomto centru?** V současné době je nás tady šest, ale nemáme všichni plný pracovní úvazek, část kolegů je zde na částečný pracovní úvazek. **Jsou v tomto zařízení nějakí dobrovolníci, kteří se podílejí na chodu tohoto centra?** Ne, u nás jsou pouze profesionální pracovníci. **Máte nějaké dobrovolníky či pracovníky z řad bývalých klientů?** My nemáme žádné dobrovolné pracovníky, tedy ani z řad těch bývalých klientů. **Jaké služby Vaše zařízení poskytuje?** Co se týká jídla, tak jsme vybaveni na to, aby si klienti jídlo uvařili sami, my stravu neposkytujeme. Klienti dále mají možnost vykonat osobní hygienu. Máme tady tři koupelny. Naše centrum neposkytuje výměnu oděvů, tuto službu poskytuje hygienická služba na ul. Rumiště, kde projdou hygienickou kontrolou a případně jsou vybaveni i čistým oděvem. My klientům vyměňujeme ložní prádlo jednou za 14 dnů, případně i dříve, pokud je to třeba, například když dojde ke znečištění povlečení třeba stolicí, močí nebo krví. **Mají ve Vašem centru klienti možnost vyprat si oblečení?** Samozřejmě, my máme vybavenou ubytovnu automatickými pračkami. Zároveň jsme vybaveni žehličkou a žehlicími prkny, tak že si poté mohou klienti prádlo i vyžehlit. Samozřejmostí je poskytování noclehu, jelikož jsme azylový dům. **Jste schopni poskytnout Vaším klientům nějakou lékařskou péči?** Ne, zde máme pouze běžnou lékárníčku na ošetření drobných úrazů. Pokud má uživatel nějaký zdravotní problém vážnějšího charakteru, tak voláme pohotovostní lékařskou službu, což bývá poměrně dost častým jevem, jelikož zde míváme lidi s epileptickými záchvaty a podobně. **Poskytujete svým klientům nějaké sociální poradenství?** Sociální poradenství mají ve své působnosti kurátoři. Pokud ale mají uživatelé nějaký problém, tak se na nás obrací a my už jim buď to poradíme, vysvětlíme, případně je nasměrujeme do příslušného zařízení nebo instituce. Poradenství tedy ano, ale pouze v té základní nezbytné míře. **Poskytuje Vaše centrum ještě nějaké další**

služby, o kterých jsme se nebavili? Poskytujeme klientům celodenní péči a asistenci, ať už je to při hygieně, řešení osobních problémů, hledání zaměstnání, nebo i při obyčejném vaření. Divil byste se, ale jsou lidi, kteří ani neumí poznat hodiny. **Poskytují pracovníci Vašeho zařízení i nějaké terénní služby?** Ne, my do terénu nechodíme, my působíme jen na této ubytovně. Terénní služby jsou především záležitostí sociálních kurátorů. **V jaké denní době jsou služby Vašeho zařízení k dispozici?** Naše zařízení je v provozu 24 hodin denně. **Nyní bych přešel ke kapacitním stavům Vašeho zařízení a jeho využitelnosti. Jaká poskytujete možnosti osobní hygieny, jaké kapacity k tomuto máte?** Naše zařízení má tři koupelny. **Jak často tyto koupelny klienti využívají?** No, někteří je využívají běžným způsobem, některé naopak musíme dotazem kontrolovat a vyzývat, aby si tu osobní hygienu provedli. Jsou tedy i klienti, kteří o hygienu zájem moc nejeví, částečně tedy ty možnosti provedení osobní hygieny využívány nejsou. My sice máme za povinnost dohlížet na to, aby uživatelé dodržovali osobní hygienu, nicméně na druhou stranu je k tomuto nesmíme nutit. **Jak je využita služba praní a žehlení oděvů?** Klienti mají možnost si v případě potřeby vyprat a vyžehlit své oblečení, tedy za užití vlastních pracích prostředků, ty my neposkytujeme. Tato služba je využívána poměrně dobře, jsou tu ale i uživatelé, kteří mají nejrůznější rodinné vazby ve městě a nosí si vyprat své prádlo tam. Valnou většinou tedy tuto službu využívají všichni klienti, ale vyskytnou se občas výjimky, které tuto službu neužijí. **Kolik lidí může ve Vašem zařízení využít noclehu?** Celková kapacita ubytovny je 18 lůžek, kdy z toho 12 je určeno pro muže, zbývajících 6 je pro ženy. Ty pokoje jsou od dvou lůžkových, až po čtyřlůžkové. **Uvedl jste, že jste se v tomto měsíci stěhovali z ul. Křenová, máte v současné době naplněnou ubytovací kapacitu?** V tomto měsíci není kapacita zdaleka naplněna, protože jsme zahajovali provoz. Zatím nám sem poslali kurátoři jednoho klienta. **Když pomineme současný stav, který je ovlivněn těmi přesuny, do jaké míry jsou zpravidla naplněny kapacity Vašeho centra, po zkušenostech centra na ul. Křenová?** No, i na té Křenové nebylo centrum využito na 100%, protože kurátoři si obvykle nechávají nějakou lůžkovou rezervu pro naléhavé případy. Nehledě na to, dostupnost tohoto ubytování je také redukována tím, že uživatelé musí za nocleh platit. Pro některé klienty je toto finančně neúnosné, a nebo se jim nechce takovou částku do bydlení investovat, raději pak užívají levnější noclehárny. **Jak velká bývá ta lůžková rezerva, o které jste se zmínil?** Asi tak tři lůžka. V zimě je ta využitelnost všeobecně větší. Když se oteplí, tak klienti využívají různých chatiček. **Jak je využívána**

Vaše možnost poradenství? Kdo přijde s nějakým problémem, tak jej samozřejmě probereme. Pokud jim jsme schopni tu radu poskytnout, tak jim poradíme, případně je nasměrujeme na nějakou instituci. Stává se často, že si potřebují klienti spíše komunikovat, nebo potřebují cítit určité pochopení. Řekl bych, že tak polovina klientů si s námi přijde třeba promluvit, neodmítneme nikoho. **Jaká je cílová skupina Vašich klientů?** Služby jsou poskytovány jak mužům, tak i ženám. Spodní věková hranice je 18 let, horní hranice stanovena není. Co se týká alkoholové či drogové závislosti klienta, tak jeho lékařská anamnéza nám není známa s odkazem na ochranu lékařského tajemství. Konkrétně tyto závislosti jsme však schopni na klientovi poznat i vizuálně. Takového klienta neodmítáme, avšak za podmínky, že neohrožuje sebe, ani ostatní uživatele. V opačném případě to řešíme přivoláním Městské policie. **Jsou nějaká omezení pro osoby s nějakými zdravotními problémy?** Klienti musí, ještě před umístněním do našeho zařízení, projít prohlídkou v hygienické stanici na ul. Rumiště. Pokud by se u nich projevilo nějaké kožní infekční onemocnění, tak ten pobyt by byl vyloučen. Pokud má klient nějaký úraz, tak to není důvod k odmítnutí pobytu. **Mají možnost využít Vaši službu i cizinci?** Ano, měli jsme tady několik cizinců. Každý z nich ale musí projít přes kurátory, kteří mu dají doporučení pro umístnění. **Pro které z Vámi poskytovaných služeb je nižší kapacita, než je skutečná poptávka?** My nejsme nijak přetěžováni, tak u nás k nějakému kapacitnímu nedostatku nedochází. Je to i tím, že kurátoři jsou informováni o vytížení ubytovny, tedy mají přehled o volných místech. **Stávají se případy, že třeba přijde někdo, kdo neví, že se do Vašeho azylového domu může dostat jen přes kurátora a žádá o nocleh, stávají se tyto případy?** No, několikrát se to stalo, nicméně fungování našeho centra je v povědomí lidí bez domova, co jsou na ulici v Brně je známo. My z ulice nesmíme nikoho přijmout, jen pokud má poukaz od kurátora. Takového klienta bez poukazu musíme odmítnout a nasměrujeme na jinou organizaci, zpravidla na Armádu spásy na ul. Mlýnská. **Poskytujete nějaké služby, které nejsou osobami bez domova v plném rozsahu využívány?** Ne, takové služby zde nemáme. **Jakých služeb pro osoby bez domova je v Brně zjevný nedostatek?** Dle informací z tisku, které mám, jsou to především v zimním období noclehárny, které se využívají nad jejich kapacitu, s tím, že tam tráví noci na židlích u stolu v jídelně nebo ve společenské místnosti. **Jaké jsou důvody k omítnutí Vašich služeb?** Odmítnout, nebo vykázat uživatele můžeme tehdy, pokud je pod vlivem alkoholu nebo drog a to v takové míře, že ohrožuje ostatní uživatele na zdraví a na majetku. **Máte nějaké přístroje, které dete-**

kují přítomnost alkoholu nebo drog? My jsme zařízení, kde se tyto přístroje vůbec nepoužívají. My nemůžeme ani klientovi, který je v běžném stavu opilosti, odmítnout vstup na ubytovnu. Jsme limitováni tím, že klient ohrožuje sebe, nebo ostatní. **Jak jsou Vaši klienti evidováni?** První evidenci probíhá u sociálního kurátora. Když přijde klient k nám s doporučením od kurátora, tak se ještě musí prokázat občanským průkazem. **Jaká je obměna klientů ve Vašem zařízení?** Každý klient, který sem přijde má od kurátora zpravidla doporučenou smlouvu na měsíc nebo do konce měsíce, někteří ji mají ale i na 3 měsíce. Někdo se tu otočí třeba jen na týden, před umístněním do nemocnice. Strop pro ubytování je ale zpravila rok. Po tom roce, nebo po uplynutí sjednané doby naše zařízení opustí, jsou přesunuti do jiného zařízení, ale zase po nějaké době se vrátí k nám. Co se týká ale přesných počtů takových klientů, to nejsem schopný říct, to je možná evidováno u vedení centra. Je to různé. **Jak jsou Vaše služby zpoplatněny, případně mají možnost si platbu odpracovat ve Vašem zařízení?** Uživatel platí bydlení předem, pokud nemá prostředky na platbu, tak má od kurátora předepsán den splatnosti, obvykle to bývá kolem data důchodu nebo výplaty. Pokud je ale třeba propuštěný z vězení a momentálně nemá žádnou finanční částku na zaplacení, tak ten uživatel bydlí třeba měsíc nebo dva zadarmo, s tím, že to zpětně má doplácat. Stává se ale i, že to nedoplatí, neohlášeně ukončí pobyt a zůstane mu u nás dluh. Co se týká odpracování platby nějakou prací v centru, tak tato možnost byla nabízena některým klientům v azylovém domě na ul. Křenová, kde jim byla celá platba, nebo její část za určitou pomoc odpuštěna. **Jaká je cena ubytování za jednu noc?** 80,- Kč za noc. **Je nějak zpoplatněno užití pračky či žehličky?** Ne, žádné další poplatky v našem zařízení nefungují. Pouze mají předepsáno ve smlouvě, že pokud poškodí nějak zařízení našeho centra, mají povinnost tuto škodu nahradit. **Děkuji za rozhovor.** Rádo se stalo.

PŘÍLOHA P V: ARMÁDA SPÁSY, STAŇKOVA 4, BRNO

Jak dlouho Váš azylový dům na ul. Staňkova 4 v Brně funguje? Od roku 2006. **O jaký typ organizace se jedná?** Nezisková. **Jakým způsobem je Vaše zařízení financováno?** Z Evropské unie, z evropských fondů. **Jaký je zde počet stálých sociálních pracovníků? Jeden. Počet dobrovolníků?** Žádný. **Jaké služby v tomto azylovém domě poskytujete?** Ono se vlastně jedná o samostatné bytové jednotky, tak že všechny ty služby si zařizují klienti sami. Mají zde prostor k přípravě jídla, hygieně, praní prádla, samozřejmě k noclehu. Je zde sociální pracovnice, která provádí sociální poradenství. Zdravotní péče se zde neposkytuje. Neposkytuje se ani výměna čistého prádla. **Poskytují pracovníci tohoto zařízení nějaké terénní služby?** Ne. **V jaké denní době jsou služby Vašeho zařízení poskytovány?** Nonstop. **Jaké jsou kapacity tohoto střediska a jaká je jejich využitelnost?** Využitelnost je stoprocentní, je zde pořád plno. **Kolik je zde těch bytových jednotek?** 11 bytových jednotek pro 60 lidí. V podstatě bytové jednotky jsou plné, nicméně kapacita lidí naplněna není. Je to pro rodiny, tak že nemůžeme určit, kolik lidí tam půjde. Tedy, když má rodina tři členy, nemůžeme určit, že tam s nimi půjde někdo další, i když je tam třeba kapacita pro 5 lidí. **Jaká je cílová skupina klientů?** Jsou to rodiny. Konkrétně rodiny s dětmi. **Jaká je poptávka po této službě, tedy bydlení v azylovém domě?** Máme rozhodně větší poptávku, než jsme schopni nabídnout. Kdyby se ty bytové jednotky rozšířily, tak bychom je byli rozhodně schopni naplnit. **Kolik žadatelů o tuto službu jste museli odmítnout?** My vedeme pořadník, takovou evidenci uchazečů. My nikoho neodmítáme, my prostě řekneme, že v současné době je kapacita plná a při uvolnění bytové jednotky probíhá bytová komise, která o umístění rozhoduje. **Kolik rodin je v současné době v pořadníku?** Celkově máme 119 žadatelů, aktivních je z nich 24. **Co to znamená, aktivních žadatelů?** Tím, že je ta čekací doba dlouhá, půl roku až rok, tak my potřebujeme, aby oni byli aktivní a volali nám jednou měsíčně, že mají stále zájem. Pokud se jednou měsíčně ozvou, tak my je vedeme jako aktivní žadatele a ti jsou poté zařazeni do té bytové komise. **Jste schopni žadatele nasměrovat i na jiné organizace?** Nejsme, protože jiná organizace tohoto směru není. My je neodmítáme, prostě ale musí čekat. **Kterých služeb bez domova je v Brně zjevný nedostatek?** Co se týká těch rodin, tak si myslím, že by vůbec nevadilo, kdyby tady byly tréninkové byty pro ty rodiny. Celkově tedy víc bytů pro ty rodiny. **Jaké má důvody pro nepřijetí či nevpuštění klienta do Vašeho azylového domu?** Je tam dané, že nesmí být klienti pod vlivem alkoholu nebo drog. Osoby mladší 18-ti let zde mo-

hou být jen s rodiči. Ke zjištění alkoholu a drog se užívají testery. **Jak probíhá evidence ubytovaných osob?** Samozřejmě po předložení občanského průkazu, na základě kterého se sepiše s klientem smlouva. **Máte přehled o tom, zda služby využívají stálí klienti, nebo se tito klienti střídají?** Smlouvy jsou sepsány na rok, poté klienti odcházejí. Sice se pak mohou vrátit zpět, ale ještě se nám to nestalo. Po tom roce se klient vždy vymění. Po roce se složení klientů mění. **Jak je tato služba zpoplatněna?** Tam se vlastně platí nájem podle velikosti toho bytu. Je to od nějakých 2000,- Kč do 2500,- Kč. K tomu jsou zálohy na teplo, odpad a elektřinu, což je podle velikosti bytu a počtu členů rodiny. Je to od 2500,- Kč do 3500,- Kč za služby. Ty jsou pak vyúčtovány podle skutečných odběrů. **Jaké tedy máte přesně bytové jednotky v tomto azylovém domě?** Garsonky, 1+1 a 2+1. **Jakým způsobem se zkoumá nárok rodiny na tuto službu?** Jsou to většinou rodiny, které jsou doporučeny z jiné organizace, nebo jsou to matky s dětmi, které bydlí v azylovém domě pro matky s dětmi a nyní chtějí bydlet s partnerem a dále je to ve spolupráci se sociálním odborem. Chodí sem lidé bez domova, ale už ušli nějakou cestu k socializaci. Není to služba pro lidi na ulici. Nebo to může být třeba pro lidi, kteří měli bydlení, ale znenadání o něj přišli, nemají prostředky na nájem a tak podobně. **Děkuji za rozhovor.** Není zač.

PŘÍLOHA P VI: AZYLOVÝ DŮM PRO MUŽE, KARLOVA 59, BRNO

Jak dlouho tento azylový dům funguje? Azylový dům funguje od konce listopadu 2004.

O jaký typ zařízení se jedná? Je to církevní nezisková organizace spadající pod Oblastní charitu Brno.

Jakým způsobem je organizace financována? Dotace města Brna, Ministerstva práce a sociálních věcí a z individuálních projektů Evropské unie.

Kolik je zde sociálních pracovníků? Jeden.

Počet dobrovolníků? Žádný.

Jaké služby Váš azylový dům poskytuje, když začnu u noclehu a jídla? Tak nocleh poskytujeme samozřejmě. Co se týká jídla, tak toto cíleně neposkytujeme, respektive toto nikde neprezentujeme. Pravda je ale taková, že klientům jedno jídlo zdarma v pracovním týdnu zajišťujeme. Je to ale jakási nadstandardní služba, která není nikde evidována.

Co hygiena a možnost čistého oblečení? Tak hygiena samozřejmě, co se týká čistého oblečení, tak toto cíleně neposkytujeme a klienty odkazujeme na denní centrum. Nicméně pro krizové případy samozřejmě nějaké oděvy máme. Klienti si mají možnost své oblečení v azylovém domě vyprat.

Poskytujete poradenské služby? Samozřejmě, to je v azylovém domě povinnost.

Poskytujete nějaké další služby? Máme tady sociální integrační aktivity. Jedná se o jakési divadelní dílny. Jedná se o jakousi komunikační a zábavnou činnost, kterou se klienti učí sociální interakci. Nyní třeba nacvičujeme hru Václava Havla – Audience.

V čem spočívá služba sociálního poradenství? Jedná se o systém individuálního plánování. Klienti si sami určí cíle, kterých by chtěli dosáhnout. Někdo chce práci, jiný bydlení, navázat kontakt s rodinou či vyřešit dluhy. Klient se pak jednou za 14 dnů setká se sociálním pracovníkem, se kterým řeší jak se k cíli přiblížili. Toto je základní podmínkou klienta bytí v našem azylovém domě – práce na sobě.

Poskytujete v rámci azylového domu nějaké terénní služby? Ne.

V jaké denní době azylový dům funguje? Celodenně.

Pro kolik klientů je Váš azylový dům určen? Pro 18 lidí.

Fungujete jako ubytovna, nebo jako jednotlivé bytové jednotky? Jako bytové jednotky. Každá tato jednotka má předpokoj a pokoj.

Pro kolik lidí jsou tyto bytové jednotky? Jsou po dvou lůžkách, po třech a po čtyřech. Bohužel tady máme stísněné podmínky. Ideální azylový dům by měl mít maximálně dva až tři lidi na pokoj.

Do jaké míry jsou kapacity naplněny? Ono je to hodně proměnlivé. Tím že se teď otepluje, tak máme míň lidí. V zimě je plná kapacita, teď jich tu máme tak 15-16. Obecně u těch azylových domů se hůř zaplňuje kapacita. Ti klienti na sobě musí makat, musí mít nějaký příjem a to alespoň 100,- Kč za den. Azylový dům má pro klienta i své nevýhody.

Jak je využíváno poskytování jídla? Porce jsou na každého klienta a tito si je i

ve většině případů odeberou. **Jak je to s hygienou?** To si každý klient využívá individuálně, my klienty upozorňujeme, když už je nějaký problém. Dále co se týká praní prádla, tak toto je služba, která se platí nad rámec ubytování částkou 30,- Kč za vyprání. Klienti mají možnost toto využívat, někteří to využijí, jiní zase ne. **Jak je využíváno poradenství?** Jak jsem uvedl, sociálního poradenství se musí účastnit každý klient, který zde chce být, tudíž tato služba je využita na maximum. **Jaká je Vaše cílová skupina?** Jsou to muži, starší 18-ti let. **Vadí Vám drogová či alkoholová závislost klienta?** Závislost nám nevadí. Alkohol nesmí konzumovat na pokojích, a pokud si přes den klient zajde na pivo, tak se musí vrátit ve stavu, kdy je soběstačný a chová se slušně. **Jaká je poptávka po Vašich službách s ohledem na kapacitu?** Podíl na tomto stavu má to, že jsme mimo centrum města a nemáme bydlení pro ženy. Další fakt je ten, že po azylovém bydlení je menší než třeba po noclehárnách. **Rozumím tedy tomu, že nemáte kapacitní problémy?** No dvakrát nebo třikrát se nám stalo, že jsme neměli dotyčného kam umístit, museli jsme jej odmítnout a nasměrovat na jinou organizaci. **Poskytujete v rámci azylového domu služby, které nejsou v plném rozsahu využity?** Mám pocity, že využity jsou všechny naše služby. **Kterých služeb je v Brně pro osoby bez domova zjevný nedostatek?** Jsou to jednoznačně noclehárny a noční krizová centra. **Jaké jsou důvody k omítnutí služeb na azylovém domě?** Je to nějaké nevhodné agresivní jednání a chování, drogy, alkohol, nebo osoba mladší 18 let. **Máte nějaké prostředky k detekci alkoholu či drog?** Máme alkohol tester, na drogy nemáme nic. **Jakým způsobem probíhá evidence klientů v azylovém domě?** Máme databázi těch klientů, tito musí doložit svou totožnost dokladem. **Je nějak časově omezen pobyt v azylovém domě?** My zpravidla dáváme smlouvu na ten jeden rok. Po tom roce analyzujeme činnost klienta, zda ten pobyt u nás někam vede, jaké má výsledky. Pokud klient na sobě pracuje a někam ta činnost směřuje, tak je možné pobyt v azylovém domě prodloužit. **Jaká je obměna klientů Vašeho zařízení?** Většina klientů tu vydrží po dobu kolem asi toho jednoho roku. Někteří se ale přihlásí a třeba po třech měsících už jsou pryč. **Jak jsou služby Vašeho azylového domu zpoplatněny?** Je to 100,- Kč za noc. Platba probíhá zpravidla předem, protože někteří klienti zde třeba měsíc bydleli a den před placením se ztratili a nechali dluh. Lze přistupovat individuálně, platbu oddálit o nějakou dobu, ale to je dle každého klienta. Odpustit platbu nejde. Poté jsou zde ještě fakultativní služby, které není povinné využívat, jako je uvaření kafe, nebo praní oděvu. **Děkuji za rozhovor.** Není zač.

PŘÍLOHA P VII: DOMOV SVATÉ MARKÉTY PRO MATKY S DĚTMI V TÍSNI, STAŇKOVA 47, BRNO

Jak dlouho Vaše zařízení funguje? Od podzimu 1993. **O jaký typ organizace se jedná?** Jedná se o církevní neziskovou organizaci. **Jakým způsobem je Vaše zařízení financováno?** V dřívějších letech to bylo ministerstvo práce a sociálních věcí, Jihomoravský kraj, Magistrát města Brna a sponzoři. Od roku 2009 máme tříletý dotační fond Evropské unie, který pokryje vše. **Kolik je zde sociálních pracovníků?** Osm. **Jsou zde nějací dobrovolní pracovníci?** Ano, dva. **Je některý z nich z řad bývalých klientů?** Ne. **Jaké služby Vaše organizace poskytuje?** Nocleh, hygiena, každý byt má své hygienické zařízení. Jídlo neposkytujeme, ale samozřejmě jsme připraveni na krizové případy, ve kterých jsme schopni stravu poskytnout. Klienti si mohou oprat oděvy, poskytujeme i sociální poradenství a služby psychologa. Dále jsou zde volnočasové aktivity pro matky i pro děti. Jedná se například o počítačové kurzy a různé hry. **Provádí Vaši pracovníci i nějaké terénní služby?** Ano, máme jednu speciální sociální terénní pracovníci. Tato klienty doprovází na úřady, pomáhá vypisovat různé formuláře a podobně. **V jaké denní době jsou Vaše služby k dispozici?** Na vrátnici je služba non stop. Sociální pracovníce jsou zde do 15:30 hod., co se týká těch různých kurzů či herních aktivit pro děti a jiných volnočasových aktivit, tak toto probíhá do 20:00 hod. do večera. **Jaké máte kapacitní možnosti?** Je tady 28 bytů se 100 lůžky. Obsazenost je ale individuální, záleží na tom, kolik má ta matka sebou dětí. Pokoje mohou být obsazené, lůžka ale ne. **Jaká je vytíženost těch bytových jednotek?** Pohybujeme se kolem 95-97%. 100% to není nikdy, protože když se klientka odstěhuje, tak se ten byt uklízí a třeba je týden volný. **Necháváte si nějaké rezervy pro krizové případy?** Ne, to tady není. **Jaká je vytíženost sociálního poradenství?** Tato služba je vytížená, protože každá klientka, která sem nastoupí, musí mít individuální program se sociální pracovníci. Sociální pracovníce s nimi řeší především obstarání financí a jiných prostředků důležitých k životu, protože naše klientky jsou zpravidla zcela bez peněz a prostředků. **Jak je vytížena možnost praní oděvů?** Máme tady 4 pračky, které jsou pro všechny klientky. Musí se domluvit mezi sebou a vystřídat, toto je regulováno našimi pracovníky. Služba je vytížená, tak že si klientky třeba musí počkat, ale dostane se na všechny. **Jak je využívána služba psychologa?** Řekla bych, že tak asi 40% klientek tuto službu využije. **Co využítí volnočasových aktivit?** Tyto jsou využívány v téměř v plné kapacitě. **Kolik klientů užije služby terénní pracovníce?** Až na pár výjimek téměř všichni, řekla bych tak 80%.

Navíc ta terénní pracovnice a psychologka pomáhají i klientkám, které zde bydlely, ale už nebydlí, nicméně jejich služby potřebují dále. **Jaká je cílová skupina Vašich klientů?** Jsou to ženy s dětmi, které se ocitly v krizové životní situaci. Mohou to být i těhotné ženy. Věkově jsou omezeny jejich děti, ty mohou být pouze mladší 18 let. Matka naopak musí mít víc než 18 let. Co se týká alkoholu a drog, tak sem mohou být přijaty osoby, které abstinují, pokud by toto nějak zásadně porušili, tak by jim byl ukončen pobyt. **Přijímáte i cizí státní příslušnice?** Ano. **Stačíte pokrýt poptávku po Vašich službách?** No, celkově je zájem o pobytu v našem centru větší, než můžeme ve skutečnosti poskytnout. **Jak řešíte situace, kdy nemůžete službu poskytnout z kapacitních důvodů?** Klientku se snažíme nasměrovat do jiného zařízení, poradit jí. U nás probíhá přidělování bytů podle žádostí, o kterých rozhoduje speciální komise. Klientce poradíme, kam se obrátit, zároveň jí ale řekneme, aby si nechala žádost i u nás, na dalším zasedání komise může být rozhodnuto v její prospěch. **Poskytujete služby, které nejsou zcela využité?** Ne, všechny služby u nás mají využitou kapacitu. **Jakých služeb je pro osoby bez domova v Brně zjevný nedostatek?** Myslím, že chybí pro tyto osoby sociální poradenství, není na to dostatečný počet sociálních pracovníků. **Jaké jsou důvody odmítnutí služeb?** Klient, který má méně než 18 let, opilost, užití drog, agresivita. Dále také psychická labilita klientů. **Máte nějaké detekční přístroje na zjištění alkoholu nebo drog?** Ano, máme testery na alkohol i na drogy. My klientky nekontrolujeme cíleně, nicméně pokud kvůli užití těchto látek nejsou schopni se ovládat, tak k tomu musíme přistoupit. Pozitivní výsledky jsou i důvodem k ukončení poskytování služeb. **Jak probíhá evidence klientů Vašeho zařízení?** Vše je pečlivě evidováno a podloženo kopiemi občanských průkazů, nebo rodných listů. **Užívají Vaše zařízení stálí klienti, nebo se tito střídají?** Maximální doba kdy u nás klientky mohou být je rok a půl, poté naše zařízení opouští. Klientela se neustále obměňuje. **Jak jsou Vaše služby zpoplatněny?** Máme sazbu na den, jejíž výše je ovlivněna podle počtu dětí. V této denní sazbě jsou zahrnuty už i poplatky za služby a energie. Denní částka pro matku s jedním dítětem je 110,- Kč/ den, se dvěma dětmi 150,- Kč/den, 3 děti 170,- Kč/, 4 děti 190,- Kč. Pokud by měla matka více dětí, tak by se cena kalkulovala. V našem zařízení dále klientky platí za užití pračky 20,- Kč, za užití sušičky 5,- Kč. Klientkám poté dle speciálního ceníku půjčujeme i elektrické spotřebiče. Volnočasové aktivity jsou zdarma. **Mají klientky možnost si poskytnuté služby odpracovat?** Ne, tuto možnost nenabízíme. **Děkuji za rozhovor.** Rádo se stalo.

PŘÍLOHA P VIII: STŘEDISKO OSOBNÍ HYGIENY, RUMIŠTĚ 11, BRNO

Jak dlouho Vaše zařízení funguje? Od roku 2001. **Jedná se o státní nebo neziskovou organizaci?** Příspěvková. **Jakým způsobem je organizace financována?** Dotacemi ze strany Magistrátu města Brna. **Kolik je v tomto zařízení stálých sociálních pracovníků?** Tři. **Pracují zde nějakí dobrovolníci?** Ne. **Jaké služby Vaše zařízení klientům poskytuje?** Hygienu, výměnu čistého oblečení. Základní zdravotní péči. Poradenskou činnost neposkytujeme. **Poskytujete terénní služby?** Neposkytujeme. **V jaké denní době je Vaše zařízení otevřeno?** Začínáme už kolem 6 hodiny. Máme krátké a dlouhé dny, v dlouhý den jsme tu do 17:00 hod., když máme krátký den, tak jsme tu do 15:30 hod.. **Jaké jsou kapacitní stavy Vašeho zařízení, kolik klientů denně jste schopni obsloužit?** U nás je to různé. Může se stát, že přijde 70-75 lidí, hlavně, když máme ty dlouhé dny. **Tento počet těch 75 lidí má nějakou rezervu, že byste zvládli obsloužit i více klientů, nebo už je to strop?** Těch 75 klientů už je akorát. **Co se týká čistého oblečení, probíhá to formou výměny?** Ne, to staré oblečení musí vyhodit. My máme šatny, máme tam pytle, do těch hodí to svoje špinavé prádlo. My jim pak dáme čisté prádlo, co máme od kurátora, nebo jako dary od lidí. **A co je s tím špinavým prádlem, to se likviduje, nebo se to pere a dál užívá?** Ne, ne, ne...ty pytle se zapečetí, pak přijede speciální služba, která to odveze a zlikviduje. **Je to nějak limitované, kolika lidem za den jste schopni to oblečení vyměnit?** Ne, není to limitované. Pokud je potřeba, tak to těm lidem vyměníme. Tedy pokud to oblečení zrovna máme. **Pro kolik lidí denně jste schopni mít v současné době oblečení?** Teď kdyby přišlo 50 lidí, tak jim jsme schopni dát čisté oblečení. **Je ta služba výměny oblečení využívána hodně?** Je, je. Ti lidé mají různé infekce, jsou zavšivení podobně, tak tam je potřeba to oblečení vyměnit. **Provádíte i tady tu základní zdravotnickou činnost, třeba jako je odvšivení?** Ano, toto děláme. Když při té hygieně zjistíme nějakou kožní chorobu nebo vyrážku, tak je posíláme k doktorovi. Máme tady paní doktorku Čurdovou, která je ošetřuje i zadarmo, nechce od nich peníze. **Jaká je Vaše cílová skupina klientů?** Je to pro ženy i pro muže, paradoxně chodí více mužů než žen. Není to ani nijak limitováno věkem. Pokud zjistíme nějakou třeba kožní infekci, tak mu ty služby poskytnout nemůžeme. Pošleme klienta na prohlídku k doktorovi a on mu musí vystavit potvrzení, že to není nakažlivé. **Je důvod k odmítnutí drogová či alkoholová závislost?** Ne, pokud nepřijde klient ovlivněn těmito látkami. Stejně tak neodmítneme cizince, chodí sem například Ukrajinci.

Všichni co sem ale přijdou, musí mít doporučení od kurátora, jinak mu služby neposkytneme. **Na kterou z poskytovaných služeb je Vaše kapacita nedostatečná, kde je větší poptávka?** Funguje to tak akorát, stačíme poskytnout službu všem klientům, kteří přijdou, tedy pokud nemají tu kožní či jinou chorobu. Pokud je opilý nebo nafetovaný, tak mu také nepomůžeme. Je zde riziko, že může uklouznout a něco se mu stane. **Máte zde nějakou službu, kterou nabízíte, ale není o ni dostatečný zájem?** Ne, o všechno je zájem. **Jaké sociální služby pro lidi bez domova je v Brně nedostatek?** Já si myslím, že noclehárny, že moc lidí spí na ulici. **Jaké jsou důvody neposkytnutí Vašich služeb?** Zjevně opilý nebo hodně zfetovaný. Pokud je zraněný nebo nemocný, tak jej posíláme k doktorovi. Pak je důvod k odmítnutí agresivita. **Může k Vám přijít klient sám od sebe, bez nějakého doporučení?** Ne, musí jej sem poslat kurátor. **Jakým způsobem detekujete důvody k odmítnutí, máte nějaké alkoholové testery apod.?** Ne, nemáme, jen vizuálně je kontrolujeme. **Jakým způsobem probíhá evidence klientů?** Oni se nám prokážou dokladem a doporučením kurátora. My je tady pak zaznamenáme, že tu byli a na to doporučení kurátora to potvrdíme. Vlastně když k nám přijde, tak už nějakým způsobem musí být evidovaný u toho kurátora. **Vedete si evidenci, zda Vaše služby využívají stálí klienti?** To se nedá říct, ono se to každý rok mění, ale řekla bych, že tak 10% klientů je stejných, co sem chodí pravidelně, zbytek se mění. **Jsou Vaše služby zdarma, nebo jsou zpoplatněny?** Ne, to je zadarmo. **Děkuji za rozhovor.**

PŘÍLOHA P IX: NOCLEHÁRNA, UL. KARLOVA 61, BRNO

Jak dlouho Vaše zařízení funguje? Naše zařízení funguje krátce, teprve od Nového roku, tedy od 1.1.2011. **O jaký typ organizace se jedná?** Jsme církevní neziskovou organizací, která spadá pod Oblastní charitu Brno. **Jakým způsobem je Vaše zařízení financováno?** Jsme financováni z více zdrojovou, nicméně jsme novou službou, tak že jsme teprve žádali o nějaké dotace na Krajský úřad, na Magistrát města Brna a další organizace. Tyto žádosti ještě nebyly ve většině vyřízeny, tak že na nějaké finance teprve čekáme. **Kolik sociálních pracovníků se podílí na fungování Vašeho zařízení?** Jeden. **Podílí se na činnosti noclehárny nějakí dobrovolníci, případně je někdo z nich z řad bývalých klientů?** Ne, nejsou zde žádní dobrovolníci. **Jaké služby noclehárna poskytuje?** Tak především nocleh, poté zajištění hygieny. Co se týká jídlo, tak toto neposkytujeme, nicméně klienti si stravu mohou připravit sami. Ve výjimečných případech, kdy sem někdo přijde v nouzi, tak pro tyto krizové situace máme samozřejmě připravenou nouzovou pomoc, která se týká i jídla, ale to jsou opravdu jen výjimečné a krizové případy. Cíleně tedy stravu neposkytujeme, ale pro případy nouze jsme připraveni. **Poskytujete na noclehárně klientům nějaké čisté oblečení?** Máme tady šatník, ale opět to není služba, která by byla nějaká oficiální. Čisté oblečení máme pouze pro případy, kdy by přišel klient hodně znečištěný, byl by na tom špatně, tak bychom mu něco poskytli. V normálních případech klienty odkazujeme na nízko prahové denní centrum na ulici Bratislavské, kde jsou tyto služby k dispozici. **Poskytujete zdravotní péči?** Ne. **Poskytujete sociální poradenství?** Samozřejmě každá sociální služba by měla mít návaznost na sociální poradenství. I my jsme schopni tuto službu poskytnout. Klienti noclehárny to ví, ale tuto službu příliš nevyužívají. **Poskytujete v rámci noclehárny nějaké terénní služby?** Ne. **V jaké denní době je Vaše noclehárna klientům otevřena?** Provozní doba je od 20:00 hod. do 08:00 hod. rána. Oni v osm hodin večer přijdou, osprchují se, ohřejí si jídlo a jdou spát. Ráno se nasnídají a v těch 8 hod. noclehárnu opouští. **Jaké jsou kapacity Vaší noclehárny a jaká je jejich využitelnost?** Co se týká hygieny, tak tato je využívána dle potřeby. Pokud třeba klient řekne, že byl v denním centru a je čistý, tak se sprchovat nemusí. Pokud se však ten den klient nikde nesprchoval, nebo vypadá špatně, tak samozřejmě do sprchy musí. Sprcha je tedy využívána dle nutnosti a potřeby. **Mají klienti možnost si vyprat oblečení?** V rámci noclehárny ne, to je opět odkazujeme na to denní centrum. **Jaká je zde kapacita noclehu?** V současné době zde máme 14 lůžek, v zimě je jejich využitelnost 100%, přes léto zůstávají v průměru

dvě lůžka volná. Poradenství nabízíme, nicméně toto je využíváno minimálně. **Jaká je Vaše cílová skupina klientů?** Naše služba je poskytována pro muže starší 18-ti let. Nechceme diskriminovat ženy, ale máme tady omezené prostory, navíc je nutné přihlídnout k tomu, že 85% lidí bez domova jsou muži. Ubytovat se mohou jak naši občané i cizinci. Pokud má klient zjevné infekční onemocnění, tak jej nemůžeme přijmout a posíláme je ke kurátorům, kteří je pak pošlou na středisko osobní hygieny na ul. Rumiště, odsud nám poté musí přinést zprávu, že nejsou infekční. **Může do Vaší noclehárny přijít sám člověk z ulice nebo může jen přes doporučení kurátora?** Může sem přijít kterákoliv osoba bez domova, žádné doporučení kurátora nepotřebuje. My nejsme zařízení města, tudíž nejsme vázáni na kurátory. **Stačí kapacita noclehárny pokrýt poptávku?** Co se týká našeho zařízení, tak máme nevýhodu, že jsme poměrně daleko od centra města. O noclehárny je všeobecně velký zájem, daleko větší než třeba o azylové bydlení, které je spojeno s většími nároky na klienta, je podmíněno určitou prací klienta, větší finanční příjem klienta. Noclehárna je finančně dostupnější. V zimě jsou ty kapacity plné, stalo se nám, že jsme několikrát museli klienty odmítat, oni už poté nepřišli, protože si mysleli, že na ně opět nebude místo, ví, že je tady omezená kapacita. S létem zatím nemáme zkušenost, sami čekáme, jaký bude o naše služby zájem. **Jak řešíte právě ty případy, kdy klient žádá o službu, ale Vy už bohužel máte plné kapacity?** Musíme je odmítnout, nicméně je poučíme o tom, jaké jsou další možnosti, že existuje Armáda spásy, různá městská zařízení. **Máte v rámci noclehárny nějaké služby, které nejsou klienty v plné míře využívány?** Tak především to poradenství. **Z jakého důvodu si myslíte, že to tak je?** Noclehárnu využívá taková část bezdomovecké populace, která je zpravidla smířena se svou situací, myslí si, že už s jejich životem nedá nic dělat. Je to taková rezignace. Některým to možná i takto vyhovuje. **Kterých služeb pro osoby bez domova je v Brně zjevný nedostatek?** Myslím, že největší poptávka je právě po noclehárnách. Svůj význam mají i noční krizová centra v zimním období. **Vy toto noční krizové centrum v zimě otvíráte?** Ne, tady ne, zde na toto už nemáme kapacity. **Jaké jsou důvody k odmítnutí poskytnutí Vašich služeb?** Hlavním důvodem je asi alkohol, drogy.. pokud je klient agresivní, silně opilý. Stejně tak je to, když nemá na zaplacení. V krizových situacích se dá platba na 3 dny odpustit, to je ale jen výjimečně. Pokud víme o klientovi, že má nějakou infekční chorobu, nebo na tuto máme vizuální podezření, tak jej také musíme odmítnout. **Co když o Vaši službu požádá osoba mladší 18 let?** Tak to je problém. U nás být nemůže, pokud je mladší 18 let, má být u rodi-

čů, nebo v jiném typu zařízení. Kurátor si s ním může domluvit schůzku a pomoci mu řešit situaci. **Máte nějaké prostředky k detekci alkoholu či drog?** Ano, máme alkohol tester, na drogy nemáme nic. Pokud klient vypadá, že je hodně opilý, tak se musí podrobit dechové zkoušce. Je to i z bezpečnostních důvodů, opilý klient může ve spánku třeba vdechnout své zvratky a udusit se. **Jak je prováděna evidence Vašich klientů?** Klienty evidujeme do počítačové databáze. Snažíme se od klientů shromažďovat co nejméně osobních údajů, nicméně nějakou evidenci mít musíme, už proto, kdyby se třeba vyskytla nějaká infekční choroba. Alespoň jednou chceme od klienta vidět nějaký doklad totožnosti. Když jej sebou nemá na poprvé, tak vyžadujeme, aby je následující návštěvy doložil. **Máte přehled o tom, kolik stálých klientů Vaše zařízení navštěvuje?** Většina klientů sem chodí stejných, bydlí zde dlouhodobě, řekl bych, že tak 50-60% je stálých, pravidelných klientů. **Jak jsou Vaše služby zpoplatněny, mají klienti možnost si poskytnuté služby odpracovat?** Za noc se platí 30,- Kč. Na noclehárně si služby odpracovat klienti nemohou, s ohledem na pozdní provozní dobu centra. Můžeme v krizových situacích na ty tři dny platbu odpustit, nicméně toto je podmíněno dalším řešením klientovy situace se sociálním pracovníkem. **Děkuji Vám za rozhovor.** Není zač.

PŘÍLOHA P X: NOCLEHÁRNA, VÍDEŇSKÁ 4, BRNO

Jak dlouho Noclehárna na ul. Vídeňská v Brně funguje? Asi 15 let. **O jaký typ organizace se jedná?** O příspěvkovou. **Jakým způsobem je dotován provoz této noclehárny?** Příspěvky Magistrátu města Brna. **Kolik má tato noclehárna stálých pracovníků?** Střídají se zde 4 pracovníci. Tady se dělá čistě noční. **Jsou zde nějakí dobrovolníci?** Ne, žádní. **Jaké služby tato noclehárna svým klientům poskytuje?** Tak určitě nocleh. Klienti se mají možnost osprchovat a udělat si nějaké jídlo, je zde vařič na ohřátí jídla. **Mají zde možnost vyměnit si nebo dostat čisté oblečení?** Ne, to zde nedostávají, akorát zde mají ručník a noční košile. Zdravotní péče a poradenství zde poskytováno není. **Jsou pracovníky noclehárny poskytovány i terénní služby?** Ne, to nejsou. **V jaké denní době je toto centrum klientům otevřeno?** Otevřeno je od 20:00 hod. do 08:00 hod. ráno. **Jaké jsou zde kapacitní stavy?** Standartně je zde 35 lůžek a v zimě se zde ve sklepě otevírá krizové centrum. **A tam jsou nějaká lůžka?** Tam to není na lůžka, tam jsou jen židle. Účelem je to, aby ti klienti, když jsou ty největší mrazy, neumrzli a přečkali je v teple na židli. Tam je dalších 20-25 míst. **Jaká využitelnost je noclehárny a v zimním období i toho krizového centra?** Tak využito je téměř pořád plný stav, v zimě to krizové centrum také. **Jaká je cílová skupina klientů?** Noclehárna je čistě pro muže, ale když funguje to krizové centrum, tak tam můžou i ženy. Nevadí ani závislost. Vadí pouze opilost. To mu řekneme, ať se jde projít a vrátí se, až bude střízlivý. **Jaká je využitelnost noclehárny?** Tak v zimě je to plné a poslední dobu i přes léto. Ono vždycky musíme mít nějakou rezervu, tak 2-3 lůžka, kdyby se něco stalo. Kdyby se ty kapacity navýšily, tak by rozhodně bylo pořád dost klientů, byl by zájem. **Jak řešíte situace, kdy přijde více lidí, než jste schopni přijmout?** Tak je nepřijmeme, nasměrujeme je na jinou organizaci. **Jsou zde nějaké služby, které nejsou v plném rozsahu využity?** To rozhodně nejsou. **Jakého druhu služeb je v Brně pro osoby bez domova zjevný nedostatek?** Jednoznačně nocleh. **Jaké jsou důvody k odmítnutí klienta a neposkytnutí služeb?** Zjevně opilý, zfetovaný, agresivní nebo špinavý. Pokud je zjevně nemocný, tak jej taky nebytujeme. On každý klient, co přijde k nám na noclehárnu, musí přejít přes Centrum hygieny na Rumišti, tak, že pokud od nich nemá potvrzení, tak jej stejně nebytujeme, to je prostě podmínka. **Jsou zde nějaké testery na alkohol či drogy?** Na alkohol ano, na drogy ne. **Jak zde funguje evidence klientů?** Každý klient noclehárny musí mít doporučující lístek od kurátora, zde se pak prokazuje občankou. **Je zde evidence klientů, kteří chodí sem pravidelně, a kteří náhodně?** Ne, taková

evidence není. **Jaké jsou ceny poskytovaných služeb?** Za noc se platí 50,- Kč, a někteří to mají zadarmo, to záleží na kurátorovi, on jim to může doporučit zadarmo. Za krizové centrum se neplatí. **Já Vám děkuji za rozhovor.** Nemáte zač.

PŘÍLOHA P XI: NÍZKOPRAHOVÉ DENNÍ CENTRUM, BRATISLAVSKÁ 58, BRNO

Jak dlouho Vaše nízkoprahové denní centrum funguje? Na adrese Bratislavská 58 funguje poměrně krátce, od listopadu 2008. Dříve fungovalo na ul. Karlova 59, zde fungovalo od roku 1993. **O jaký typ organizace se jedná?** Jedná se o neziskovou církevní organizaci. **Jakým způsobem je zařízení financováno?** V současné době je chod hrazen z individuálních projektů Evropské unie. **Kolik sociálních pracovníků se podílí na činnosti centra?** Dva sociální pracovníci. **Jsou zde nějakí dobrovolníci?** Ano, je zde jeden dobrovolník. **Jedná se o dobrovolníka z řad bývalých klientů?** Ano. **Jaké služby Vaše zařízení poskytuje?** Jsou to základní služby, tedy strava, hygiena, ošacení. Samozřejmě také sociální poradenství. **Je ve Vašem centru poskytována i zdravotní péče?** V současnosti ne, v minulosti zde byla lékařka, ale nyní není. **Mají klienti možnost vyprat si u Vás oděv?** Ano. **Poskytují pracovníci Vašeho zařízení nějaké terénní služby?** V současnosti ne. **Jaká je otvírací doba tohoto centra?** Je to od 8:30 hod. do 15:30 hod. Mezi 11:30 hod. a 12:30 hod. je přestávka na oběd. Ve čtvrtek centrum funguje jenom dopoledne. **Kolik jídla je toto centrum schopno poskytnout?** Je zde 25 míst k sezení, lidé sem chodí každý den 100, tudíž každý den se zajistí 100 porcí jídla. **Jak funguje možnost hygieny. Centrum má sprchy?** Ano, centrum má sprchy. Tato služba je využívána hojně. Nevyužívají ji všichni přítomní klienti, je to individuální, dle potřeby. **Jak je využívána služba výměny oblečení?** Je to hodně využívaná služba. Řekl bych, že tak asi 70% klientů, co k nám přijdou, si u nás vymění oblečení. Centrum má šatník, který je doplňován díky sbírkám. Klienti zde nechají svůj špinavý oděv, který se ekologicky zlikviduje, za něj dostanou šaty čisté. **Jak je využívána služba praní oblečení?** Takého hodně využítá, stává se, že někdy nejsme schopni uspokojit zájem všech klientů. Ty pračky jedou na maximum. **Jak je využítá služba sociálního poradenství?** Je využítá pouze částečně. Není využita do té míry, jako třeba v azylovém domě. Řekl bych, že tuto službu využije tak 10-15% klientů co do centra přijdou. **Jaká je cílová skupina klientů?** Služby jsou poskytovány všem, bez rozdílu pohlaví, jediný limit je spodní hranice věku osoby 18 let. Služby mohou využít jak cizinci, tak i naši občané. **Když se ještě vrátím k poskytovaným službám, co klienti v denním centru dělají?** Po příchodu si provedou osobní hygienu, tedy pokud chtějí. Po hygieně všichni klienti využívají možnost jídla. Poté je tam zaplá televize, můžou si u ní odpočinout. Dále je v centru i knihovnička, tak že si mají možnost přečíst i knihy. Služby

jsou ale limitované tím, že když přichází další lidi, tak jim nemůžou blokovat místo, musí se všichni prostřídat. **Je pobyt v centru nějak časově omezený?** Je tu stanovený strop jedné hodiny a maximálně jedna návštěva centra za den. Pokud však třeba nepřijdou žádní další zájemci, tak ten člověk tam může být i celé dopoledne. **Je kapacita centra menší, než je poptávka?** Určitě, o tyto služby je obrovský zájem, každoročně se i zvyšuje tato poptávka. Za minulý rok toto centrum navštívilo 1128 různých osob, kdy z toho bylo zhruba těch 85% mužů. Tyto osoby vykonali 20000 návštěv našeho centra v průběhu roku 2010. Každým rokem je ta poptávka větší a větší. **Jakým způsobem řešíte situace, kdy je kapacita centra plná, ale přichází další klienti?** Musí počkat, než se klienti uvnitř centra nasytí a osprchují, poté se prostřídají s čekajícími klienty. **Jsou nějaké služby, které Vaše centrum poskytuje, ale klienty nejsou v plné míře využívány?** Tak asi to poradenství. **Proč tomu tak je?** Protože do centra chodí typ lidí, který na svou situaci rezignoval a nevidí ji růžově. **Kterých služeb pro osoby bez domova je v Brně zjevný nedostatek?** Určitě noclehárny, ale určitě i kapacity denních center. **Jaké jsou důvody odmítnutí poskytnutí služeb denního centra?** Určitě ovlivnění alkoholem, drogami, nebo agresivita osoby. **Co když do centra přijde osoba mladší 18 let?** Ta situace se snaží řešit nějakou pomocí, nebo směřováním na sociálního pracovníka, ale ty služby mu neposkytneme. **Jakým způsobem je detekována přítomnost alkoholu či drog?** Máme alkohol tester, na drogy nemáme nic. **Jakým způsobem jsou klienti evidováni?** Je zde vedena databáze klientů. Tato je ale pouze založena na datech sdělených klienty, tedy na tom co řeknou. Není vyžadován doklad, tak že když odmítne sdělit jméno, tak se třeba vede pod nějakou přezdívkou. **Jaká je četnost stálých klientů v denním centru?** Chodí jich pravidelně poměrně dost, ale přesné číslo nedokážu vyjádřit. **Jak jsou Vaše služby zpoplatněny?** Každý uživatel má 10 návštěv a služeb v centru za rok zdarma. Po desáté návštěvě začíná klient některé služby platit. Například za jídlo. Tímto ale nechci říct, že pokud přijde a nemá prostředky na jídlo, tak nedostane najíst. Zde je možnost, si poskytnuté služby odpracovat. Pokud není klient manuálně zručný, tak třeba uklidí nebo zamete. Pokud je, tak jsou zde pracovní terapie, kde se třeba vyrábí různé výrobky, jako přáníčka či upomínkové předměty. Jinak jídlo stojí 10,- Kč. Pokud je jídlo zdarma, tak dostane jen polévku, když si jej hradí, tak se mu centrum snaží dát i druhé jídlo. Klient si může za 5,- Kč dát kávu, nebo za 30,- Kč oprat prádlo. Sprcha je poskytována zdarma, nicméně klient ji může užít jen třikrát za týden. **Děkuji za rozhovor.** Za málo.

PŘÍLOHA P XII: DIECÉZNÍ CHARITA, TŘÍDA KPT. JAROŠE 9, BRNO

Jak dlouho Vaše zařízení funguje? Diecézní charita funguje od roku 1993. **O jaký typ organizace se jedná?** Jedná se o neziskovou organizaci. **Jakým způsobem je toto zařízení financováno?** To nejsem úplně schopna říct, ale vím o dotacích státu a charitativních sbírkách. **Kolik sociálních pracovníků Vaši činnost provádí?** Pro české občany jsme dvě sociální pracovnice a pro cizince také dvě. **Podílí se na činnosti nějací dobrovolníci?** Ne. **Jaké služby Vaše zařízení klientům poskytuje?** Tak asi začneme tím poradenstvím, klienti jsou v různých složitých situacích, ve kterých si neví rady a z nějakých příčin nevyhledají státní instituci a přijdou rovnou k nám. My je nejprve vyslechneme, ten jejich problém a pak je směřujeme, co by měli dělat a tak dále, popřípadě když se k nám klienti vrací, tak sledujeme vývoj té situace, jak to probíhá. Máme možnost s nimi vyrazit i do toho terénu, když je na tom tak psychicky špatně a má z toho jednání obavy. Oni jsou v situaci, kdy si neví rady, oni chtějí slyšet názor, radu, pomoc... My klienta vyslechneme, rozlišíme, co je pro něj třeba a dál jej směřujeme, co by měl udělat. **Říkala jste, že ty klienty i třeba dovedete někam za konkrétní službou, když je to potřeba?** Uvedu příklad, on je třeba bez dokladů, ztratí občanský průkaz a v Brně se vůbec nevyzná, tak že má problémy se tady orientovat, tak že my s ním obejdeme ty instituce, které je potřeba. Oni k nám chodí občané z celé republiky, ne jenom brňáci. **Co všechno můžeme do oblasti poradenství, které poskytujete zahrnout?** Většinou se jedná o oblast občanského rodinného práva. Například se rozvádí a nejsou schopni platit výživné, nebo je manželka připravila, tedy dle jejich názoru, o byt, bojí se, že to bezdomovectví už bude navždy. Nebo jsou po rozvodu a nemají majetkové vyrovnání. Nebo třeba mají dluhy a obávají se exekutora. **Když mluvíte o tom, že jsou bez bytu, Vy jste schopni je směřovat na nějaký azylový dům?** Když je to občan z Brna, tak jej směřujeme na různé ubytovny ve městě Brně, tedy jestli na tu ubytovnu má finance, to je důležité vědět. **Poskytuje Vaše centrum i terénní služby?** Poskytujeme, ovšem máme v tomto problému z časových důvodů. Když ale někdo naléhavě volá, když se něco objeví, tak do toho terénu k tomu člověku jdeme. Když třeba paní řekne, že je vozíčkářka, nebo má dvě berle, je po mozkové příhodě, má dýchací problémy. Ona nám stručně řekne, o co se jedná a my se s ní domluvíme, kdy přijdeme. Tedy, cíleně terénní služby neposkytujeme, pouze když je to nezbytně nutné. **V jaké denní době jsou tyto Vaše poradenské služby poskytovány?** Tak služby jsou poskytovány od pondělka do čtvrtka od

08:00 hod. do 16:00 hod. **Jaké jsou kapacity toho poradenství, kolika lidem jste schopni pomoci?** Mohu Vám říct celkový počet klientů za rok, je to kolem 1200 klientů. Za den je to různé, dneska jsem jich měla osm, minulý týden ve středu jsem jich měla sedmnáct. Ono, já můžu mít za dopoledne jednoho klienta, ale mám s ním práce až nad hlavu. V našich službách se nejedná o kvantitu, ale o kvalitu. **Do jaké míry jsou Vaše služby využívány. Máte pocit, že byste ještě mohli navýšit počet klientů, nebo jedete tzv. na doraz?** Teď nám to stačí. Aby se z nás nestal takový ten úřední šiml, který automaticky vyslechne a naučeně řekne to a to, tak tohle ne... Když chcete prostě poskytnout tomu klientovi prostor, aby se tady vypovídal, tak zase musíte najít moment, kdy toho klienta přerušíte. Jsou lidé, kteří by Vám tu situaci vyprávěli až do třetího kolena, tak že tudy cesta taky nevede. Člověk musí umět manévrovat v tom jednání. Samozřejmě ale klient musí mít pocit, že ten jeho problém mě zajímá, že s ním soucítím, a že tedy mám zájem mu pomoci. Jsou ovšem i klienti, kteří mají tzv. svou pravdu. On sem přijde s nějakým rozsudkem, že má například nastoupit do výkonu trestu. Přijde ve čtvrtek, v pondělí má nastoupit a chce, abych mu pomohla. Když se ho zeptám, co udělal proti tomu rozhodnutí, zda se odvolal, tak mi řekne, že ne. V tom případě mu tedy nepomůžu, on odchází a v jeho očích jsem ta špatná. **Jaká je Vaše cílová skupina klientů?** Služba je pro muže i pro ženy, starší 18-ti let. Závislost nám nevádí, avšak musí přijít bez ovlivnění jakoukoliv látkou. Nerozlišujeme ani národnost, chodí sem i cizinci. **Jste schopni obsloužit všechny klienty, kteří sem přijdou?** Nyní je to napnuté, protože já i kolegyně jsme na poloviční úvazek. Pokud bychom měla každá celý pracovní úvazek, tak by se to v pohodě vše zvládalo, tak že dá se říct, že nám chybí jedna pracovnice či pracovník, pak by to bylo v pohodě. **Jak řešíte případy, kdy nejste schopny uspokojit ten zájem klientů, když je tady moc lidí?** Musíme třeba někdy i zavřít poradnu. Když přijde zoufalé volání z terénu, tak se to tu zavře a musíme tam vyrazit. Dřív když jsme měly větší pracovní úvazek, tak jedna z nás mohla zůstat v poradně a druhá vyrazit do terénu. **Jak řešíte ale případy, kdy jste v kanceláři a víte, že na všechny klienty, kteří čekají, se již nedostane?** Víte, my jsme nízkoprahové zařízení, a tady nejde o život, tady se nikdy nestane, že by ten klient byl na nás úplně závislý. Buď jej odešleme do nějakého denního centra pro lidi bez domova, kde jej také mohou sociální pracovníci vyslechnout a později nám jej předat, nebo si s ním domluvíme schůzku na další den. **Poskytujete služby, které by nebyly využity?** Ne, to ne. **Kterých služeb pro osoby bez domova je v Brně zjevný nedostatek?** Tak rozhodně jsou to nedostatečné uby-

tovací kapacity, hlavně v zimním období. Je to něco strašného. Když krutě mrzne, tak v Armádě spásy jich přijmou 25 lidí, Bratislavská jich přijme 20 a oni tam tu noc tráví na židlích. Možná jsem idealista, ale bylo by dobré, kdyby v té Armádě spásy, nebo i na té Bratislavské, jim mohli dát plnohodnotnou stravu. Na to ale není, na to nejsou kapacity. V té Armádě dostanou čaj, na té Bratislavské údajně nemají ani na ten čaj. To si představte, že ten člověk je celý den venku, prokřehlý a zmrzlý, je tedy rád, že jej tam vezmou, ale nic tam nedostane, protože není z čeho. Ono je to všechno na začátku, věřím, že se to časem zlepší. **Jaké jsou důvody neposkytnutí Vašich služeb?** Pokud je osoba agresivní, ovlivněná alkoholem nebo drogami. Pokud nám hrozí, že by nás osoba mohla napadnout, tak tady máme takové alarmy, kterými voláme o pomoc. Další důvod je když má osoba méně než 18 let. Co se týká zdravotních důvodů, tak pokud má osoba aktivní TBC, tak ji také mohu odmítnout. Pak různí bacilonosiči a tak dále. To vše je důvod k odmítnutí. **Máte nějaké přístroje na zjištění alkoholu, drog či nemoci?** Jednu dobu jsme hovořili o detekčních trubičkách, ale my v poradně to nemáme. My z rozhovoru to poznáme a pak jej požádáme, ať odejde. **Jakým způsobem klienty evidujete?** Máme tady počítačovou databázi. Není povinností klienta prokázat se občanským průkazem, když mu poskytuju pouze poradenství. Když mu ale poskytuju tak zvanou materiální pomoc, což spočívá ve vystavení jízdenky do místa trvalého bydliště, nebo mu dám stravenku na jídlo. To ale nedávám každému, to je na vyhodnocení. V těchto případech mi musí dát tu občanku, abych to mohla zaevidovat. Pokud je to normální poradenství, tak stačí, co mi uvede klient. Když mi tvrdošijně odmítá sdělit při poradenství své údaje, tak jej eviduji jako klienta bez sdělení totožnosti. Tu službu mu ale v žádném případě neodmítneme. **Vedete si evidenci o tom, zda se zde střídají stálí klienti, nebo různí klienti?** Vedeme si evidence, ale takhle Vám to neřeknu. Jsou tady všechny typy klientů, od těch co sem chodí každý týden, měsíc, nebo přijdou jen jednou a už je nikdy nevidíme. **Jsou Vaše služby nějak zpoplatněné?** Veškeré poradenské služby, které poskytujeme, jsou zdarma. **Moc Vám děkuji za rozhovor.** Nemáte zač.

